

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Marie Čevelová

**Vliv rodinné kultury na vývoj sociální
interakce dítěte**

Olomouc 2013

Vedoucí práce: Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vliv rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a použila informační zdroje uvedené v závěru práce. Současně souhlasím s užitím práce ke studijním účelům.

V Olomouci dne:

.....

podpis

Děkuji paní Mgr. Miluši Hutýrové, Ph.D. z Ústavu speciálněpedagogických studií za její čas, inspiraci, pomoc a cenné rady, které mi během zpracování mé diplomové práce ochotně poskytla.

Dále děkuji i všem účastníkům, kteří se podíleli na výzkumném šetření.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Marie Čevelová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií PdF UP
Vedoucí práce:	Mgr. Miluše Hutyrová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Vliv rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte
Název v angličtině:	The influence of family culture on development social interaction of the child
Anotace práce:	<i>V závěrečné práci se zamýšlím nad otázkou vlivu rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte. Blíže definuji pojmy rodina, rodinná kultura, interakce a sociální interakce. Dále se v práci zabývám výchovnými styly rodičů a komunikací v rodině.</i>
Klíčová slova:	rodina, rodinná kultura, socializace, výchova, komunikace, interakce
Anotace v angličtině:	<i>In this final work I consider the question of the influence of family culture on the social interaction of the child. Closer define the terms family, family culture, interaction and social interaction. Furthermore, I am focusing on behavioral and communication styles of parents in the family.</i>
Klíčová slova v angličtině:	family, family culture, socialization, education, communication, interaction
Přílohy vázané v práci:	<i>Příloha 1 Dotazníkové šetření Příloha 2 Edukační leták pro rodiče a děti</i>
Rozsah práce:	98 stran + 4strany příloh
Jazyk práce:	Český jazyk

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Rodina.....	9
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	9
1.2 Struktura a typy rodiny	10
1.2.1 Rozdělení jednotlivých typů rodin.....	12
1.3 Funkce rodiny	16
1.4 Rodinné vztahy a role	17
1.4.1 Rodičovství a role matky a otce v životě dítěte	20
1.4.2 Význam rodiny pro dítě	21
2 Rodinná kultura	24
2.1 Vymezení pojmu kultura a rodinná kultura	24
2.2 Výchova dítěte v rodině.....	25
2.2.1 Výchovné styly rodičů	27
2.3 Komunikace v rodině.....	28
2.3.1 Komunikace mezi rodičem a dětmi	29
2.3.2 Styly komunikace mezi rodiči a dětmi	31
2.3.3 Pravidla komunikace v období dospívání dětí.....	33
3 Interakce.....	35
3.1 Vymezení pojmu interakce a sociální interakce	35
3.2 Druhy interakce.....	36
3.3 Znaky a formy interakce	37
3.4 Interakce v rodině	37
PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 Cíle práce a stanovení výzkumných hypotéz	39
5 Metodika práce	41
5.1 Rešeršní strategie	41
5.2 Metodika výzkumného šetření.....	41
5.3 Charakteristika zkoumaného souboru.....	42
5.4 Organizace výzkumného šetření	42
5.5 Pilotní šetření	43
5.6 Zpracování dat výzkumného šetření	43

5.7 Metodika tvorby edukačního materiálu	43
6 Interpretace dat	45
6.1 Interpretace obecných dat získaných ve výzkumném šetření	45
6.2 Interpretace výsledků k cíli č. 1: Zmapovat sociální prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém vyrůstají	47
6.3 Interpretace výsledků k cíli č. 2: Zmapovat vliv rodinného prostředí a rodičů na výchovu dítěte.....	53
6.4 Interpretace výsledků k cíli č. 3: Zmapovat a zhodnotit úroveň verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi	62
6.5 Interpretace výsledků k cíli č. 4: Vypracovat edukační materiál zabývající se verbální komunikací a její důležitostí v rodinném prostředí, který by měl mít preventivní charakter předcházení verbální agresivitě ve společnosti.....	72
6.6 Ověření hypotéz s výsledky výzkumného šetření.....	72
DISKUSE.....	76
ZÁVĚR	86
SEZNAM LITERATURY	87
SEZNAM TABULEK.....	93
SEZNAM GRAFŮ	96
SEZNAM PŘÍLOH.....	98

ÚVOD

„ Pouto, jež spojuje tvou skutečnou rodinu, není v krvi, ale ve vzájemné úctě a radosti vašich životů.“ (R. Bach)

Mezi základní instituci mající nenahraditelný vliv na výchovu a rozvoj osobnosti člověka patří jistě v první řadě rodina. Rodinu můžeme charakterizovat jako sociální systém spoluvytvářející lidského jedince, tvořící základní článek naší společnosti. Právem si zaslouží pozornost a vážnost, protože v ní dochází k mnoha změnám a proměnám, které jsou způsobeny nejrůznějšími vzájemnými vlivy – interakcemi. Mimo jiné se rodina vyznačuje i navenek neuchopitelnými, ale o to hlubšími a významnějšími vztahy mezi svými členy. Rodina se stala místem, ve kterém dochází nejen k formování osobnosti člověka za pomoci výchovy, ale především se pro jedince stala místem - domovem, ke kterému se vážou jeho pouta.

Téma vliv rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte je obsahově poměrně široké. Proto jsem si hned ze začátku musela vybrat směr, kterým se bude celá práce ubírat. Nápomocí při rozhodování mi byl především fakt, že jsem chtěla, aby toto dílo alespoň částečně navazovalo na moji bakalářskou práci, která byla zaměřena na verbální agresivitu mezi dětmi v podmínkách školy. Námět návaznosti mě tedy vedl k tomu, abych tuto práci zaměřila především na rodinu, její kulturu a vliv rodičů na verbální komunikaci a chování dětí. K výběru problematiky komunikace v rodinách a jejího promítání do sociálního života všech jejích členů, mě vedlo především poznání, že naše společnost na verbální agresivitu nebere dostatečný zřetel, protože ji přijala „za vlastní“ a i nadále se s ní více ztotožňuje, a tak se s obhroublými slovy v rámci mezilidské komunikace (mezi dospělými i dětmi) setkáváme stále častěji.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, které se dále člení. První kapitola se zabývá problematikou rodiny. Vymezuje se v ní charakteristika pojmu rodina, její typy, struktura a funkce. V neposlední řadě se zabývá rovněž i rolemi a vztahy uvnitř rodiny. Druhá kapitola je věnována rodinné kultuře. Kromě výchovného působení rodičů je zde podrobněji popsána komunikace v rodinách a přístupy dorozumívání mezi dětmi a jejich rodiči.

Poslední kapitola textu sleduje problematiku interakce a jejího vymezení. Mimo jiné popisuje také interakci uvnitř rodiny jako jeden z důležitých činitelů ovlivňujících vztahy mezi rodinnými příslušníky. V praktické části práce se budu zabývat hlavně námětem problematiky ovlivňování dětí jejich rodiči, kterému se děje jednak prostřednictvím sociálního prostředí rodiny, stylem vedení výchovy a v neposlední řadě i vztahy mezi rodiči a dětmi v pojetí komunikace. Vzhledem k tomu, že druhý stupeň bude i mou budoucí aprobací, chci se v práci zaměřit především na děti staršího školního věku, přestože výzkum tohoto zaměření by byl jistě velmi inspirativní i u mladších dětí. Cílem práce je zmapovat vliv rodičů, který je prostřednictvím výchovy přenášený na jejich dítě. Jedním z cílů práce je i zhodnocení úrovně verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Za základní jednotku každé lidské společnosti je považována rodina. Rodina již odedávna existovala především proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své potomky. Kromě toho, že je biologicky významná pro udržení lidstva, zajišťuje rovněž vrůstání člověka do jeho kultury a společnosti. Stala se tak vůbec prvním vzorem společnosti, se kterým se dítě během svého života setkává. Rodina tvoří důležitou sociální instituci plnící mnoho různých úkolů. Jedním z jejích poslání je i propojování generací a vytváření kontinuity a pout solidarity mezi nimi navzájem. Rodina dále předurčuje dítěti jeho osobní vývoj a vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina tedy dítě pomocí sociálních vazeb nejenom utváří, ale i orientuje k určitým hodnotám, konfliktům či umění poskytování podpory. Tímto způsobem dítěti předává důležité sociální dovednosti, bez kterých by se v životě neobešlo (Matoušek, 2003).

1.1 Vymezení pojmu rodina

Problematikou rodiny se zabývá nejedna odborná publikace. Vymezení pojmu rodina však není tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. Jednoznačná a souhrnná definice tohoto termínu neexistuje z toho důvodu, že oblast zkoumání rodiny zasahuje do několika vědních disciplín. Rodinu tak lze definovat mnoha způsoby.

Všeobecná deklarace lidských práv, tak například rodinu definuje, jako základní přirozený prvek společnosti. Podobným způsobem ji vystihuje i zákon o rodině. „*V právníkové literatuře se sice rodina nedefinuje, ale s oblibou se používá pojem rodinná kolektivita, nebo určení – rodina jako základní článek společnosti*“ (Kraus, 2001, s. 78).

Sociologický slovník pojem rodina definuje jako „*skupinu osob spojenou manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adopcí, která tvoří jednu domácnost a jejíž členové jsou spolu ve vzájemné interakci. Obvykle jsou to manželé, rodiče, děti a sourozenci. Podstatou rodiny jako skupiny je tedy soužití rodičů a dětí*“ (Jandourek, 2012, s. 194 – 195).

Psychologický slovník rodinu charakterizuje jako „*společenskou skupinu, která je spojena pokrevními vztahy nebo manželstvím, odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hart, 2000, s. 512).

V publikaci Psychologie rodiny je pojem rodina vymezen následovně. Kniha definuje rodinu jako systém. Jistým způsobem tak rodina v tomto systémovém vnímání představuje soubor částí a jednotlivých síťových prvků, kterými rozumíme především uspořádání jednotlivých vztahů mezi jejími členy. Zvláštnosti tohoto označení pojmu rodiny pak shledáváme obzvláště v jeho propojení s ostatními sociálními systémy a prvky veřejnými, soukromými, psychologickými i sociologickými. Je důležité si uvědomit, že rodina se jako systém formuluje a vyvíjí v určitém čase, prostoru, ale i v biologickém a sociálně-historickém kontextu. Systémové pojetí rodiny je adaptabilní a otevřené. Rozvíjí se a mění se na základě změn reakcí vycházejících z vnitřních nebo vnějších podnětů rodiny. Jeho funkčnost je tedy závislá především na rozsahu a výši rodinné interakce. Irena Sobotková dále cituje i definici rodiny dle Kramera: „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázání hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*“ (Kramera in Sobotková, 2001, s. 22 - 27).

Střelec (2005) rodinou rozumí zpravidla malou sociální skupinu, jež vznikla manželským svazkem, umožňující tak vzájemné soužití mezi manželskými partnery, rodiči a dětmi a dále i utváření vztahů mezi příbuznými, vlastní rodinou a společností.

1.2 Struktura a typy rodiny

Rodina je prostředí, do kterého se každý z nás narodil bez možnosti výběru či možnosti volby našich rodičů, sourozenců, rasy, náboženského vyznání, či místa našeho domova. Jako děti tudíž nedokážeme ani ovlivnit klima naší rodiny, jež pro nás

bylo rodiči zformulováno dávno před naším narozením, na základě jejich vlastních zkušeností a sociálně-kulturních vlivů dané společnosti, ve které žijí.

Rodina zůstává již po staletí pro dítě i dospělého člověka nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí. Je nezastupitelná při předávání hodnot a zvyků z generace na generaci nebo při ovlivňování rozvoje osobnosti člověka. Rodina se v průběhu historie stala strukturovaným celkem, jehož hlavním smyslem a náplní je vytváření relativně bezpečného a stabilního prostředí pro sdílení, reprodukci a život člověka. Jde o prostředí, do kterého se člověk narodil, aniž si mohl vybrat jiné a přijal to, co mu připravili jeho rodiče (Kraus, 2008).

Model rodiny tvořené rodiči s dětmi a případně i prarodiči vykazuje svoji neobyčejnou stabilitu již po několik vývojových epoch, kterými lidská společnost procházela a je známý všem současným společnostem našeho světa. Prakticky tedy neexistuje žádný typ společnosti, jež by se neopíral o rodinu jako o svůj základní stavební kámen (Matoušek, 2003).

Dějiny poukazují na změny struktury rodiny a jejich jednotlivých typů. Z historického stavu vývoje tak můžeme hovořit nejprve o širší rodině. Představuje ji na základě příbuzenských vztahů soužití více generací v jednom domě. Toto soužití mělo v minulosti posílit především vlastní soběstačnost rodiny. Další formou je tradiční nebo rozšířená rodina. Na obě dvě tyto struktury je pohlíženo z hlediska hodnot, velikosti a způsobu života rodiny v souvislosti s nejrůznějšími činiteli, které rodinnou soustavu ovlivňovali z hledisek ekonomických, sociálních či kulturních. Z uvedených poznatků vyplývá, že stavba každé rodiny se měnila v prostoru i čase. Za další proměnnou, díky níž nastaly změny rodinné struktury, můžeme považovat například i možnosti bydlení, zaměstnání či vzdělání jednotlivých členů rodiny. Díky těmto vnějším, ale i vnitřním činitelům se tak změnila struktura rodin žijících ve velkoměstech, městech nebo menších obcích. Už je tomu dávno, kdy rodiny měli více než 4 členy. Domácnosti s více dětmi dnes vidáme jen ojediněle. Dnešní uspěchaná doba plná stresu vede ke zmenšování rodiny a zvyšování počtu osob žijících v jednočlenných domácnostech. Tato izolovanost vede rovněž k celkově menší stabilitě moderních rodin. Rodiny se tak stávají daleko citlivější na nejrůznější vnitřní

otřesy, které mohou vyústit v jakékoliv konflikty či další problémy uvnitř rodiny. Všechny tyto změny vychylují rodinu z její rovnováhy a někdy tak snadno mohou vyústit i v její úplný rozvrat (Kraus, 2008).

Pojem rodina nemusí být vždy chápán úplně stejně. Existuje totiž celá řada disciplín, která se zabývá nejrůznějšími stránkami života rodiny. Z tohoto důvodu jsme schopni rodinu studovat nejenom z pozice oboru demografie, ale i sociologie, sociální pedagogiky, sociální psychologie, rodinné pedagogiky, rodinného práva a mnoha dalších disciplín. Rodinu tudíž dále můžeme rozlišit nejen podle její struktury, nýbrž i dle jejího typu, počtu členů apod. Rozlišujeme tak například rodinu základní, rozšířenou, orientační či reprodukcující se (Střelec, 2005).

1.2.1 Rozdělení jednotlivých typů rodin

Nukleární rodina

Základním typem rodiny je rodina nukleární. Podle Jandourka (2012, s. 195) *„se základní forma rodiny skládá z dospělých rodičů a jejich potomků. Obvykle jde o dva manžely, kteří pocházejí z různých rodových linií a nejsou spolu pokrevně příbuzní.“*

Jádrová neboli nukleární rodina je typem rodiny složené z rodičů a jejich dětí. Tento typ rodiny nejvíce ovlivňuje vývoj dítěte. Podle sociologického slovníku (Jandourek, 2012, s. 196) *„je atomární rodina individualistická, dezintegrovaná a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému - příbuzenství.“*

Na světě existuje příliš mnoho rozmanitých forem manželství a rodin. Ve většině případů však bývá nukleární rodina složená z jádra, které se skládá z muže a ženy a jejich budoucích dětí. Členové jádrové rodiny většinou žijí ve stejné domácnosti, i když v některých případech, zpravidla v závislosti na životních podmínkách, se o ní mohou dělit i s dalšími nukleárními rodinami. I přesto je však nukleární rodina všude na světě považována za základní jednotku solidarity a vzájemné zodpovědnosti. Nukleární rodina nebývá izolována od svého okolí, nýbrž je častokrát považována za místo setkávání. Ve většině kultur je pak tento typ rodiny

považován za jedinečnou legitimní sociální jednotku umožňující plození potomků. Proto na ní také připadá hlavní zodpovědnost za výchovu dětí. Mimo jiné role bývá nukleární rodina ve většině společností vnímána i jako hlavní poskytovatel osobní péče od matky jejím dětem, protože otec představuje v této rodině určitou autoritu. Důležitým znakem základní rodiny je i skutečnost, že na zajišťování obživy pro rodinu se podílejí oba rodiče v různé míře. Mezi členy rodiny rovněž zpravidla existují vztahy hluboké vzájemné nezávislosti a spolupráce. V Evropě a v USA je tato forma rodiny považována za základ společnosti (Murphy, 1998).

Rozšířená rodina

„Někdy rodina zahrnuje nejen rodiče a jejich svobodné děti, které stále bydlí doma, ale i děti, které si osvojili, a děti z předchozích manželství, pokud jeden nebo oba manželé už kdysi vlastní rodinu měli a pak se třeba rozvedli. Rodina může zahrnovat také ještě žijící prarodiče, kteří bydlí s mladší generací ve společné rodině. V takovém případě mluvíme o rodině rozšířené“ (Jandourek, 2012, s. 195).

Rozšířené rodiny jsou složeny z několika spřízněných nukleárních rodin, které mají stejné bydliště a věnují se stejné činnosti, přičemž míra samostatnosti základních rodin v rámci tohoto prostředí je různá. Ne v každé společnosti však rozšířená rodina žije nutně pod jednou střechou. Někteří antropologové často uvádějí, že rozšířená rodina je primární příbuzenskou jednotkou, která mohla teoreticky v rámci evolučního vývoje vzniknout ještě dříve, než samotná rodina nukleární. Rozšířená rodina dokáže převzít i všechny vnější funkce, aniž by se tím jakkoliv snížila klíčová role nukleární rodiny. Je to dáno tím, že ve většině společností bývá základní rodina zapojena do širších příbuzenských vztahů (Murphy, 1998).

Orientační a reprodukční rodina

Mezi základní rozdělení typů rodiny patří ještě rodina orientační a reprodukční. Orientační rodinou rozumíme tu rodinu, do které jsme se narodili. V případě, že hovoříme o rodině reprodukční, označovanou též jako rodinu prokreační, máme na mysli úplně novou rodinu, jakoužto dvojice zakládá mezi sebou manželským svazkem.

V jiné publikaci uvádí Matoušek (2003, s. 62), že *„vliv rodiny orientační na rodinu prokreační je nepochybný, dítě se chová podle rodičovského vzoru. Proces*

identifikace s rodičem však probíhá jednoduše jen tam, kde se dítě s rodičovským vzorem ztotožnit mohlo a chtělo.“

Úplná, neúplná a doplněná rodina

Dalším z možných dělení rodiny je její rozdělení na rodinu úplnou, neúplnou a doplněnou. Pokud hovoříme o úplné rodině, máme na mysli takové rodinné soužití, kdy je rodina tvořena oběma rodiči a jejich dětmi.

Matějček (1986, s. 29) ve své publikaci uvádí pojednání o tom, co se míní neúplnou rodinou. *„Jestliže je rodina v základní podobě tvořena oběma rodiči a jejich dítětem či dětmi, pak v neúplné rodině zůstává s dítětem či s dětmi jen jeden z rodičů, přičemž ten druhý chybí.“*

Neúplné rodiny se v naší společnosti vyskytují již od pradávna. Za hlavní příčinu neúplnosti rodin byla po dlouhá léta brána především smrt jednoho z rodičů. V historii proto existovalo hned několik osvědčených přístupů, kterak k tomuto společenskému problému přistupovat. Druhou příčinou neúplnosti rodin pak byla a stále ještě i je rozvodovost. Samotné rozvody mezi partnery však nejsou žádným novodobým jevem. Nová je pouze jejich stále se zvětšující masová rozšířenost, se kterou se společnost potýká již nějakou dobu (Matějček, 1986).

Matoušek (2003) poukazuje na skutečnost, že v naší populaci tvoří úplné rodiny stále menší počet obyvatel a zbytek, tedy daleko větší skupinu rodin, vytvářejí především lidé žijící sami, nebo jen s dítětem bez partnera či příslušníci dalších generací v nejrůznějších nekomplexních sociálních útvarech. Neúplná rodina může být tedy tvořena:

- svobodnou matkou s dítětem,
- rozvedenou matkou či otcem s dítětem,
- vdovou či vdovcem s dětmi atd.

Neúplnou rodinu můžeme definovat i z právního hlediska. Rodinně-právní oblasti se věnuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. a jeho novelizace. V tomto zákoně jsou definována jednotlivá práva, ale i povinnosti, které má rodič vůči nezletilému dítěti

k realizaci svého rodičovství. Zákon o rodině rovněž stanovuje rozhodující úlohu rodičů ve výchově jejich dětí. Dále řeší i otázky vyplývající z rozvodu manželství, a sice svěření potomka do výchovy rodičů (MPSV, 2013).

„Doplněnou rodinou myslíme rodinné společenství, v němž jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem dítěte, přičemž druhý je tzv. nevlastní. Pozoruhodným jevem je, že pro nevlastní rodinu nemáme samostatné označení ani v odborném, ani v lidovém jazyku“ (Matějček, 2005, s. 372).

Funkční, dysfunkční a afunkční rodina

V naší společnosti pravděpodobně nemůže existovat rodina, která by se dokázala během celé své existence vyhnout jakýmkoliv konfliktům. Neshody a hádky totiž patří k soužití několika lidí už odjakživa. Jinak však tyto rozpory v klima rodiny vnímají dospělí a jinak děti. Jedním ze stěžejních problémů dětí během rodinných konfliktů je ohrožení jedné z jejich základní psychické potřeby, a sice potřeby jistoty a bezpečí. I malé rozepře mezi členy rodiny a především mezi rodiči, tak mohou děti vnímat či prožívat jako poměrně velký otřes jejich životních jistot. Paradoxem tomuto zjištění je skutečnost, že jsou to právě děti, které dle psychologů do soužití partnerů přinášejí jisté rozepře a nespokojenost ve vzájemném soužití rodiny. Na funkčnost rodiny ovšem nepůsobí pouze jenom neshody a rozepře. Daleko větší škody mohou napáchat i stále se měnící společenské a ekonomické podmínky. Ty pak dokážou některé rodiny ovlivnit takovým způsobem, že rodiče nejsou schopni vlastními silami zajistit, aby rodina fungovala správně, jak by měla. Vznikají tak nejrůznější hádky, které mohou vyústit až v úplný rozpad celé rodiny (Matějček, 2002).

„Z hlediska průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině funkční (všechny své funkce plní přiměřeně), dysfunkční (některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový život rodiny však není zásadně ohrožen) a afunkční (rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován i socializační vývoj dítěte)“ (Kraus, 2008, s. 80).

Na funkčnost rodiny a její posuzování lze nahlížet například prostřednictvím některých jevů, které mají v dimenzích rodinného života výrazné zastoupení. Funkční

rodina se pak může projevat kupříkladu těmito vztahovými charakteristikami mezi jednotlivými členy rodiny:

- budováním ohledů a vzájemným respektováním se;
- uměním hodnotově orientované komunikace, možností projevení vlastního názoru, nebo vedením dialogů přispívajících k hledáním nových řešení vzniklých problémů;
- vzájemné empatii a ustálené emoční atmosféry rodiny (Matoušek, 1997).

„Při zařazování rodin do jednotlivých pásem funkčnosti záleží na zvolených kritériích. Jednou z možností, která se stala součástí standardního sociálně-pediatrického diagnostikování rodiny v České republice je stanovení čtyř pásem její funkčnosti podle J. Dunovského:

funkční rodina – nenarušená, schopná zabezpečit dítěti dobrý vývoj a prosperitu,

problémová rodina – s výskytem poruch některých funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm,

dysfunkční rodina – s výskytem vážnějších poruch některých nebo všech rodinných funkcí, které bezprostředně ohrožují rodinu jako celek a především vývoj dítěte,

afunkční rodina – poruchy jsou takového rozsahu a kvality, že rodina přestává plnit svůj základní účel. Dítěti vážným způsobem škodí nebo dokonce ohrožuje jeho existenci (Dunovský in Střelec, 2005, s. 114).

1.3 Funkce rodiny

Do problematiky sociologie rodiny nespádají pouze náměty týkající se charakteristik a proměn rodiny jako celku. Jedním ze základních témat sociologie rodiny je i zkoumání jednotlivých rodinných funkcí. Jednotlivé funkce rodiny pak bývají většinou chápány jako úkoly, jež plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale i vůči vztahu ke společnosti. A právě vzájemné propojení existenčních vazeb mezi rodinou a společností, slouží k tomu, že vede každou společnost ke snaze o to, aby dosáhla mezi rodinnými a společenskými zájmy určité soudržnosti (koheze). Základními funkcemi rodiny jsou funkce:

- **ekonomicky-zabezpečovací**, která zajišťuje především hmotné zabezpečení rodiny;
- **biologicky-reprodukční**, podporující pokračování života rodiny skrze plození dětí;
- **emocionálně-ochranná**, která zajišťuje citovou podporu, pocit uznání a soužití pro své členy;
- **výchovně-socializační**, pomocí níž rodiče působí na výchovu svých dětí;
- **odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil**, která vlivem moderní společnosti nabývá na svém významu (Střelec, 2005).

„Fungující rodina plní různé významné funkce pro své členy. Snad nejdůležitější ze všech, které poskytuje, je pocit emocionální a psychické bezpečnosti, zejména prostřednictvím lásky a přátelství, nejdříve mezi manželi a následně mezi nimi a jejich dětmi. Rodina také poskytuje hodnotné sociální a politické funkce. Institucionalizuje plození potomků a stará se o jejich socializaci. Pečuje o své členy, když jsou nemocní nebo postižení. Z ekonomického pohledu poskytuje jídlo, přístřeší, oblečení a fyzickou bezpečnost pro své členy. Fungující rodina může sloužit k podpoře pořádku a stability ve společnosti jako celku“ (Jandourek, 2012, s. 195).

V jiné publikaci Kraus (2008) uvádí, že důsledkem nedostatečného plnění základních funkcí rodiny jsou především, stále vzrůstající nároky a požadavky na rodinu, způsobené vlivem dnes již rozpadající se industriální společnosti. Neopomíná však ani zmínit to, že na druhé straně současná doba posílila obzvláště význam rodiny jako útočiště před veřejným světem. Utužení významu rodiny jakožto opěrného bodu, hraje důležitou roli zejména v sociálně slabém prostředí.

1.4 Rodinné vztahy a role

Schopnost umění navazování vztahů s jinými lidmi je prvořadou podmínkou kvalitního života. Vztahy hrají v lidském životě a především v rodině velice důležitou roli. V rámci rodiny, ať už té, ve které jsme vyrůstali, nebo té, kterou si sami jednou založíme, se totiž vytvářejí ty nejtěsnější vztahy, jaké můžeme v životě mít. Osobní

vztahy mezi členy rodiny společně s emočním klimatem a dovedností komunikace tvoří základní formativní znaky každé rodiny. Rodinné vztahy tak mají největší vliv především na malé dítě, protože vztah mezi dětmi a rodiči je proměnlivý, dynamický a určující. Vztahy mezi příslušníky rodiny ovlivňují ale i pozitivní a negativní činitele, jako je láska, empatie, emocionální chlad, lhostejnost, samotné přijetí či nepřijetí dítěte do systému rodiny nebo sourozenecké konstelace (Leman, 2008).

Členové rodiny pomocí svých vztahů chovajících k sobě navzájem, pomáhají hlavně dítěti budovat i další sociální vztahy s jinými lidmi ve společnosti. Pomoc, která se dětem dostává k tomu, aby dokázaly navazovat i další mezilidské vztahy mimo vlastní rodinu – například se svými vrstevníky nebo školou, je tak přínosem nejenom pro jejich vztah ke světu, ale zároveň je to i způsob, kterým děti vnášejí do svého života získané schopnosti a dovednosti. Dětem však můžeme pomáhat navazovat vztahy teprve tehdy, až když s nimi i my sami dokážeme navázat vztah. K tomu je nutné přemostit zejména generační rozdíly a vytvořit bezpečné prostředí pro interakci například pomocí hry nebo smíchu. Svůj vliv na dítě tak můžeme začít uplatňovat nejdříve ve chvíli, kdy dosáhneme pocitu důvěrnosti nebo blízkosti. Mezi pravidla pro navazování vztahů s dětmi v rodině či mimo ní proto patří:

- upoutání pozornosti dětí,
- ukázání smyslu toho, co jim nabízíme,
- jednání ve shodě s našimi slovy a vysvětlování nesrovnalostí,
- a také pravdivé jednání (Karnsová, 1995).

Během našeho života budujeme nejenom mezilidské vztahy s naším okolím, ale stáváme se také členy různých sociálních skupin. Všechny tyto sociální skupiny mají společnou jednu zásadní věc, neboť od jedinců vždy vyžadují, aby převzali a plnili určité role, které by odpovídaly jejich pozici v daném prostředí. Způsoby chování člověka a zvládání požadavků jeho role v určitém sociálním postavení se projevuje zejména jeho akceptací a celkovým hodnocením skupiny. Je tomu tak proto, že při realizaci jakékoliv role se projevují nejen individuální zvláštnosti osobních dispozic jedince, ale určitý vliv má i samotná skupina se svými požadavky a očekávanými (Vágnerová, 2004).

Vágnerová (2004) ve své publikaci dále charakterizuje roli jako soubor normativně vymezeného a v této pozici očekávaného, dovoleného i vyžadovaného chování, na kterém se rovněž uplatňují v různé míře a způsobu jednotlivé složky osobnosti člověka. Jedná se především o osobnostní vlastnosti jedince, jeho kognitivní, motivačně-emozivní a kompetenční faktory. Role, určující postavení jedince v sociální struktuře, jsou navíc podmíněny i sociokulturním obsahem každé z nich, z čehož vyplývá, že jednotlivé role mohou být v rozdílných kulturách odlišné v jiné míře. Hlavní funkcí rolí, které člověk přijímá je proces sociální integrace jedince. Prostřednictvím nejrůznějších rolí tak dochází k vývoji a formování osobnosti člověka, neboť každá jednotlivá role podporuje rozvoj či naopak útlum určitých vlastností a kompetencí, které jedinec k realizaci své role potřebuje a využívá. Role jsou tedy složitými vzorci chování, které si člověk osvojuje pomocí sociálního učení. Vytvářeny jsou hlavně nápodobou a identifikací.

Nejenom ve společnosti, ale i v rodině má každý člen svou vlastní roli. Role v rodině se projevují určitou závislostí a vzájemnou poslušností. Díky těmto podmínkám je tak od dítěte do určitého věku očekávána například jistá závislost na rodičích, jejich péči a starostlivosti. Úkolem rodičů je potom tuto péči dítěti poskytnout po dobu, než dítě vyroste a stane se na jejich pomoci nezávislé a samostatné. Mimo jiné mají rodiče, ale i prarodiče za úkol naplňovat základní psychické potřeby dítěte a podporovat jeho sociální růst. Úplně první rolí, se kterou se tak ve svém životě všichni setkáváme, získáváme ji a identifikujeme se s ní, je podřízená role dítěte. Tato role je dána postavením a prozatím nerozvinutými kompetencemi, díky čemuž se stává zdrojem základních sociálních zkušeností dítěte. Další významnou rolí v rodinném prostředí je role sourozence. Ta přispívá zejména k rozvoji některých důležitých osobnostních vlastností a vytváří tak i předpoklad pro vznik postupů a způsobů chování v dospělosti. Za dvě nejdůležitější role v sociálním prostředí rodiny je považována partnerská a rodičovská role. Partnerskou roli jedinec nabývá v období adolescence a mladé dospělosti, kdy se rozhoduje o tom, zda si jednou založí vlastní rodinu anebo zůstane sám a bezdětný. Rodičovská role pak slouží zejména k naplňování a zabezpečování potřeb rodiče vůči dítěti a svému partneru (Vágnerová, 2004).

1.4.1 Rodičovství a role matky a otce v životě dítěte

Rodičovství

Rodina se stala těžko postradatelnou institucí i pro dospělého člověka, protože přední hodnotou lidského života je především nalezení stálého partnera pro život a založení vlastní rodiny. V těchto hodnotách dospělí lidé spatřují pocity naplnění vlastních hodnot a smysluplnosti své existence. Založení vlastní rodiny tak dospělému člověku prospívá nejenom díky tomu, že partner dospělému zrcadlí jeho vlastní chování a umožňuje mu vidět se reálněji, než tomu bylo kdy dříve, nýbrž i proto, že díky dětem může dospělý člověk v rámci rodičovské role zažít znovu vlastní dětství a vyhnout se tak chybám, které kdysi na něm spáchali jeho vlastní rodiče (Matoušek, 2003).

Rodičovství bývá zpravidla chápáno jako individuální záležitost mezi matkou, otcem a jejich dítětem či dětmi. V průběhu historie si však samotná rodina prošla několika změnami, jejichž souvislosti se odrazily i na současných proměnách samotného chápání a vrůstání jedinců do rodičovské role. V současnosti už proto není rodičovství, ani potřeba vychovávat vlastní potomky tak patrným a evidentním jevem, jak tomu bývalo ve dřívějších dobách. Děje se to proto, že díky novodobým pokrokům a rovněž i díky možnosti dosahování uspokojování individuálních potřeb dospělého člověka jiným způsobem se někteří lidé dobrovolně role rodičů zřikají (Možný, 2006).

V publikaci Soumrak povinností upozorňuje Lipovetsky (1999) na to, že na rozdíl od minulosti navíc v současnosti slábne pojící vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím a mění se i samotný vztah mezi dětmi a jejich rodiči především v souvislosti s plněním jejich povinností. Častokrát se tak v dnešní době setkáváme s rozpadem rodiny, převážně proto, že rodiče už ani vlastní děti nepovažují za důvod k tomu, aby prožili celý život pouze s jedním partnerem. Změnu vztahu mezi dětmi a rodiči autor popisuje především jednak z hlediska ztráty nadřazeného postavení rodičů nad jejich dětmi, ale i postupným úbytkem povinností dětí vůči rodičům.

Role matky v životě dítěte

Matka vnáší do vzájemného soužití s dítětem především samotný dar přijetí dítěte. Přijetí dítěte začíná již v období těhotenství, kdy matka ještě ani sama neví, jaké

její dítě bude, nezná jeho vlastnosti, temperament ani charakter, ale už tehdy ho má ráda, protože se rozhodla, že jej přijme za své. Tehdy se projevuje i další prvek, který do života dítěte matka přináší a jímž je láska k dítěti. Mimo jiné vnáší do jejich vztahu rovněž jistotu, ochranu a prožitek vzájemné komunikaci a příkladu, jehož prostřednictvím začíná matka dítě učit základním dovednostem. Dítě si ze vztahu se svou matkou odnáší zejména model ženské role do svého dalšího života (Špaňhelová, 2010).

Role otce v životě dítěte

Role otce v rodině je trochu odlišná od role matky. Otec zpravidla s dítětem netráví tolik času jako matka, protože se více věnuje pracovním záležitostem a zajištění rodiny. Otec tak dítěti dává především svůj čas k tomu, aby ho poznalo a mohlo s ním prožívat nejrůznější situace, hry nebo události v průběhu života. Dítě si z chování svého otce bere především příklad pro své vlastní chování. Otec ale poskytuje dítěti kromě svého času i ochranu, která je dítětem vnímaná nejen ve vztahu přímo k němu, ale k celé rodině. Dítě tak pod ochranou otce vidí především jeho rozhodnost, která dítěti přináší jistoty do jeho vnitřního prožívání. Neméně důležitou hodnotou ve vztahu otce a dítěte je i samozřejmě láska, projevovaná například obětím, úsměvem, společným smíchem apod. Velmi důležitou složkou je pak i komunikace, protože otec dokáže dítěti vysvětlit jiné věci než matka, dokáže ukázat svůj postoj k událostem a jevům. Role otce je důležitá i z toho hlediska, že má společně s dítětem a matkou budovat vztah (Špaňhelová, 2010).

1.4.2 Význam rodiny pro dítě

Rodina jakožto základní sociální skupina má značný vliv na vývoj osobnosti a socializaci dítěte. Kollárik (2008) chápe socializaci jako proces, ve kterém se člověk díky aktivnímu styku se společenským prostředím vyvinul z nižších forem člověka a ve svém individuálním vývoji z biologického tvora na osobnost. Tímto tvrzením vyvozuje, že lidský jedinec přichází na svět pouze jako potenciální člověk a opravdovým člověkem se stává až teprve pod vlivem bezprostředního působení sociálního prostředí. Samotný proces socializace začíná od narození dítěte a pokračuje v průběhu celého životního cyklu člověka. Socializaci v průběhu raného dětství označujeme jako primární socializaci. Děti se jí učí především v zázemí jejich rodinného prostředí, kdy se učí osvojovat si základní návyky, dovednosti a další vzorce

chování a současně si podle skutečností, se kterými se setkávají, vytvářejí i obraz reality světa. Rodina tak hraje v socializaci jedince nejdůležitější roli, protože současně působí na všechny složky osobnosti dítěte a tím jej formuje. Předává dítěti nejenom sociální normy a pravidla, ale dále ho učí také umění mezilidské komunikace a navazování vztahů v souvislosti s interakcí s jeho okolím, předává mu důležité duchovní hodnoty, rituály a tradice a učí ho samostatnosti, zodpovědnosti i estetickému citění a dalším důležitým a pro život nezbytným dovednostem.

Na významu rodiny pro dítě se určitou měrou podílí i kvalita vztahů - vazeb mezi dětmi jejich rodiči. *„Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Vrozeným základem pevné vazby mezi osobami v rodině je tzv. vazbové chování. Kvalitní vazba se v interakci mezi dítětem a pečující osobou projevuje rytmickým sladěním dvojice. Pokud rodič nedokáže opakovaně přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si nevtvoří základní důvěru k dospělému, svou neuspokojenou potřebu vazby zdůrazňuje zesilováním emočních projevů – a tedy vznikem ambivalentní vazby, nebo ji naopak potlačuje a stylizuje se do úlohy nezávislého jedince – vyhybavá vazba. Pokud se u dětí vyvine chaotická reakce na rodiče, v níž jsou patrné střídající se projevy potřeby blízkosti rodiče i jeho odmítání mluvíme o dezorganizované vazbě“*(Matoušek 2003, s. 42).

Význam rodiny spočívá dále i v takzvaných sourozeneckých konstelacích. Individuální teorie Alfreda Adlera poukazuje na to, že pořadí narození sourozenců v rodině je ukazatelem jejich budoucích postojů a vzorců chování. Rodinná konstelace tak udává dětem typické znaky osobnosti nejstarších, prostředních a nejmladších dětí. Nevýhoda prvorozených dětí spočívá v tom, že po narození jejich sourozence, musejí ustoupit ze středu pozornosti svých rodičů. Pokud se prvorozené dítě podaří na příchod sourozence předem dostatečně připravit, mohou tyto děti touto zkušeností růst. V případě, že se to nepodaří a druhé dítě se narodí moc brzy po prvním, prvorozené dítě začne citově strádat a cítit se odstrčeně. Daleko lépe jsou na tom tedy děti, které se rodí do rodiny v pořadí druhého či prostředního potomka, protože se narodí do již sociálně vyvážené situace, kdy se dělí o matčinu pozornost s dalšími sourozenci a nezakouší tedy trauma z odsunutí. Ba právě naopak starší sourozenci jsou pro tyto

děti motivací o usilování větších úspěchů. U nejmladších dětí, které bývají často i rozmazlovány, může nastat porucha přizpůsobení, kdy si dítě nesnadno vytváří sociální cit (Drapela, 1997).

Rodina má pro dítě význam i z důvodu schopnosti vypořádání se účinně s nějakou zátěží či nepřízní neboli resiliencí. Resilience je výsledkem souhrnného dynamického působení mezi dítětem, rodinou a prostředím v průběhu času. Resilienci rodiny definuje V. Břicháček (in Šolcová, 2009, s. 68) jako *„dynamickou rovnováhu mezi udržením funkcí rodiny v zátěžových situacích a kapacitou jednotlivých členů rodiny vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi. Zároveň jde i o utváření rodinné identity.“*

Ne všechny děti ovšem mají to štěstí, že mohou vyrůstat v rodině. Samostatnou kategorií tak tvoří ty děti, které rodinné prostředí ani význam rodiny nikdy nepoznaly, protože byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních. Tyto děti byly už od narození vystaveny značné míře deprivace, která se u nich mohla projevit například oslabenou schopností navazování vztahů s jejich okolím a nalézání v nich dostatečného uspokojení, či vnímání životní reality. Častokrát jsou tak tyto děti daleko náchylnější i k nejrůznějším projevům delikventního chování (Matoušek, 2003).

Také zahraniční literatura poukazuje na důležitost významu rodiny pro dítě. Například kniha *The Family of Adoption* (Pavao, 2005) popisuje důležitost přijetí a začlenění dítěte do rodiny a to nejen v případech adopce dětí.

2 Rodinná kultura

2.1 Vymezení pojmu kultura a rodinná kultura

Kultura

Termín kultura v běžné řeči používáme poměrně často, ale vymežit to, co toto slovo přesně znamená, je obtížné, protože bývá používáno v různých kontextech a téměř vždy vyjadřuje něco jiného. Wirrlertonová (2012) dělí kulturu na dva spolu vzájemně působící aspekty. Prvním je objektivní aspekt kultury, jež vyjadřuje zejména viditelné a slyšitelné fyzické kvality jako je hudba, architektura a jídlo. Druhým je subjektivní aspekt kultury, který chápeme jako neviditelné kvality obsažené v našich myšlenkách, hodnotách, názorech a chování.

„Kultura představuje souhrn životních forem, hodnotových představ a životních podmínek lidí žijících v určité době na určitém místě. Pojem kultura má i další významy. Nemusí se týkat jenom společnosti jako celku, ale třeba jen jedné skupiny. Stejně tak může označovat souhrn symbolických systémů a obsahů v dané společnosti, například náboženství, vědu, umění, morálku, právo. Kultura se pokouší naznačit, že lidé nežijí pouze podle pravidel daných přírodními zákonitostmi, ale že vytvářejí svůj vlastní svět, který je od přírody odlišný“ (Jandourek, 2012, s. 136-137).

Kultura totiž ovlivňuje lidské myšlení například v tom, že si lidé utvářejí různé názory nebo získávají nejrůznější zkušenosti. Naše vědomí je tak výrazem kultury a společenské činnosti. Je to dáno tím, že kultura v sobě zahrnuje také všechny lidské sklony, a tak jim přizpůsobuje svůj vlastní chod. Na jedné straně proto můžeme kulturu chápat jako pomocnou sílu, která člověka formuje, ale nesmíme zapomenout ani na to, že na druhé straně ji samu vlastně vrozené lidské potřeby utvářejí. Můžeme ji proto vnímat i jako výsledek lidské činnosti. Rovněž o ní můžeme říci, že je návodem pro naše chování ve světě, ale také symbolickým projevem našich vlastních životních zkušeností, přičemž nám vytváří hranice přijatelného chování, ve kterých se pohybujeme. Mimo jiné je kultura i souhrnem znalostí, přesvědčení a návodů pro přežití, které byly za léta její existence nashromážděny. Kultura dává našemu životu smysl a cíl v každé době, protože utváří naše každodenní chování, a sice tím, že

přesahuje až za naše uvědomělé myšlenky či postoje do oblasti nevědomí. Jednotlivé typy kultur pak odlišujeme především podle toho, jak velký důraz kladou na své členy, aby se přizpůsobili jejím společenským pravidlům (Murphy, 1998).

Rodinná kultura

Většina lidských kultur přizpůsobuje instituci rodiny svým potřebám a tradicím. Děje se tomu tak proto, že rodina má být oním sociálním prostorem, jež má zásadně a po celý život ovlivňovat socializaci každého jedince. Když hovoříme o kultuře rodiny, máme na mysli především to, jakým způsobem rodina spojuje své vlastní členy. Rodinnou kulturu proto můžeme vnímat jako jakousi duši rodiny, která vyjadřuje přístup jednotlivých členů rodiny k sobě navzájem. Dále znázorňuje a vystihuje i atmosféru rodiny nebo zralost a hloubku citů, které k sobě její příslušníci chovají. Do kultury rodiny spadá samozřejmě i oblast vzájemné komunikace, výchovy dětí, společných hodnot, víry, podpory, akceptace a důvěry. Prostředí rodinné kultury by proto mělo být hlavně místem, kde se budou všichni členové rodiny cítit bezpečně a spokojeně, neboť rodinná kultura má pramenit především z jednoty, vzájemnosti a společného směřování celé rodiny (federaciarodin, 2013).

O rodinné kultuře pojednává například i zahraniční publikace Child, Youth and Family Health: Strengthening Communities (Barnes, 2008). Podle této knihy je rodina pojímána jako malta společnosti, která ovšem musí čelit mnoha nebezpečným situacím. Rizika, kterým dnes rodiny musí zabraňovat, jsou spojeny hlavně s celkovou transformací rodinného života v průběhu posledních desetiletí. Kniha rozsáhle popisuje změny, se kterými se rodiny stále potýkají a jejich dopad na kulturu rodiny a její členy, jakožto i na celkové zdraví současných rodin v zahraničí. Zdůrazňuje i potřebu posilování služeb usilujících o podporu rodin či předcházení nemocem z krátkodobého i dlouhodobého hlediska a zároveň i oceňuje různorodost současné rodiny.

2.2 Výchova dítěte v rodině

„Výchova je společenský jev. Jeví se jako regulování, záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, probíhající v jistém konkrétním kulturně společenském systému, který vytváří složky hodnotové a normativní, mezilidsky vztahové, rezultativní a osobnostní“ (Kraus, 2001, s. 41).

Výchova patří k činnostem, které jsou životem ovlivněny a podmíněny. Z pohledu společnosti je úkolem výchovy především celková kultivace nejen jedince, ale celé společnosti. To vyplývá i z poslání, které by měla výchova ve vztahu k společnosti plnit a mezi něž řadíme podle Krause (2001, s. 42) tyto funkce:

- **translačně-transformační funkce** – spočívá v zajišťování kontinuity vývoje společnosti,
- **komunikačně-kooperativní funkce** – výchova ji plní tím, že ovlivňuje oba procesy,
- **socializační funkce** – kterou výchova modifikuje, prohlubuje a posunuje ji,
- **ekonomicko-kvalifikační funkce** – která spočívá ve vytváření předpokladů pro další rozvoj.

Výchovu můžeme stále považovat za velmi náročný a složitý proces. Složitost výchovy je dána především tím, že při její realizaci se ještě stále vyskytují protiklady mezi cíly výchovy a realitou, mezi školou a rodinným prostředím. Výchova je složitá i proto, že rodič nebo učitel přichází do kontaktu s jednotlivci různých věkových kategorií a různých osobností, což si vyžaduje individuální přístup ke každému. Výchova je složitá také proto, že se jedinec neustále proměňuje, a proto to, co platí ve výchově teď, nemusí platit v další chvíli (Valihorová, 2011).

Názory na rodinnou výchovu, na její význam, zaměření a prostředky jejího působení, se vyvíjely spolu se společností. O tom, že má rodina ve výchově dětí své nezastupitelné místo nebylo nikdy pochyb, protože z postavení ostatních činitelů výchovy působících na dítě vyplývá, že rodina a rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli. Výchova dětí v rodině je ve srovnání se školní výchovou výrazně individuální, a to nejenom díky používaným metodám, prostředkům a formám, ale i díky podmínkám, ve kterých výchova probíhá. Navíc výchovnou funkci rodiny do značné míry ovlivňuje také společnost. Podstata výchovné funkce rodiny dnes spočívá především v celkové stimulaci psychiky a v utváření vhodných osobnostních – především charakterových a emocionálních předpokladů, na jejichž základě se kromě jiného rozvíjí rovněž i vzdělávací proces a proces profesionální přípravy (Střelec, 2005).

Smalley (1999) vymezil dva nejdůležitější faktory ve výchově dětí, kterými podle něj je ustanovení jasně definovaných a pochopených rodinných pravidel a omezení, o kterých děti vědí, že jejich porušení nezůstane bez následků a odhodlání milovat vřele každé dítě, být k němu empatický a být mu oporou v těžkých chvílích jeho života.

2.2.1 Výchovné styly rodičů

V dnešní době rodiče často čelí dilematu, jaký výchovný styl by měli k výchově svých dětí zvolit. Není pochyb o tom, že naprostá většina rodičů si nepřeje nic jiného, než to, aby své děti vychovali co nejlépe. Snaha být dokonalým rodičem se však ne vždy vyplatí. Rodiče by si proto měli uvědomit, že stačí, pokud budou dost dobrým rodičem, který své dítě miluje a poskytuje mu dostatečný prostor pro jeho zdravý vývoj. Mimo to, by si měli rodiče připustit i to, že je naprosto přirozené dělat ve výchově chyby.

Podstatnou roli v procesu utváření určitého způsobu výchovy hraje samo dítě. Od narození reaguje na chování a požadavky svých rodičů podle vrozených dispozic a tím poskytuje dospělým zpětnou vazbu. Dospělý často setrvává u ověřených vzorců chování. Kromě dítěte se však na utváření určitého způsobu výchovy v rodině podílejí ještě i jiné významné vlivy, kterými jsou například zkušenosti, rodičovský temperament či temperament dítěte anebo vliv masmédií.

Při výchově mládeže se vždy uplatňovaly dva systémy. Prvním byl systém preventivní, který spočívá v tom, že se vysvětlí pravidla instituce a pak se dohlíží na jejich dodržování. Druhým systémem byl systém represivní. Ten spočíval v tom, že seznámil mládež se zákony a potom dohlížel, aby zjistil, kdo je porušuje a udělil jim tak zasloužený trest (Ferrero, 2004).

Autoritativní styl výchovy

Autokratické neboli dominantní řízení je typické především svým rozkazováním, používáním zákazů, příkazů, striktním vyžadováním poslušnosti, odmítáním samostatnosti dítěte v názorech a činech. Tento výchovný styl málo respektuje přání a potřeby dětí a má pro ně málo porozumění. Všechny projevy nesouhlasu ze strany dítěte, tak bývají vždy potrestány (Čáp, 1993).

Liberální styl výchovy

Liberální styl výchovy preferuje zejména svobodu dítěte bez jakýchkoliv omezení. Nechápe potřebu stanovení hranic ve výchově jako základního předpokladu bezpečí. Tyto děti, které si často mohou dělat, co chtějí, se ovšem skoro nikdy necítí být milovány svými rodiči (Čáp, 1993).

Demokratický styl výchovy

Sociálně integrační neboli demokratický styl výchovy zohledňuje potřeby dítěte přiměřené k jeho věku. Udílí méně příkazů a podporuje vlastní iniciativu, působí spíše příkladem než hojnými tresty a zákazy. Při růstu jeho dovedností a zodpovědností se rozšiřují i jeho hranice. Rodič dává dítěti v závislosti na jeho vyspělosti odpovídající množství svobody. Umožňuje mu se samostatně rozhodovat, projevovat své názory i přání a přitom se nezříká rodičovské zodpovědnosti (Čáp, 1993).

2.3 Komunikace v rodině

Termín komunikace má latinský původ a znamená něco spojovat či společně sdílet. Komunikace tak neznamená pouze proudění informací mezi lidmi, ale současně ji chápeme i jako podílení se na vzájemném kontaktu, povaze a dopadu předávané zprávy. Dorozumíváním pak rozumíme sdělování i sdílení nových skutečností, které k nám přicházejí z vnějšího okolí (Vybíral, 2009).

Nejčastější lidskou aktivitou je právě komunikace, a proto jí řadíme k základním lidským potřebám. Jejím prostřednictvím nejenom získáváme, popisujeme, vysvětlujeme či předáváme informace, ale rovněž s její pomocí vyjadřujeme naše nálady a emoce. Komunikace může zároveň sloužit i k ovlivňování názorů nebo postojů lidí, ale i k vytváření a destrukci mezilidských vztahů. Úspěch komunikačního procesu není založen pouze na vědomě kontrolované volbě slov a na vnímání komunikačního partnera, ale především na celkové flexibilitě mluveného slova.

Obecně dělíme komunikaci na verbální a nonverbální. Obě dvě tyto formy komunikace se vzájemně prolínají a doplňují. Může však nastat i stav, kdy se staví do rozporu. Děje se tomu tak proto, že neverbální projevy bývají často, na rozdíl od

slovního projevu, mnohdy nevědomé. Při této situaci vzniká tzv. dvojná vazba, znázorňující rozpor mezi chováním a vyřčenými slovy (Mikuláščík, 2010).

„Verbální komunikací je míněno vyjadřování pomocí slov, prostřednictvím jazyka. Verbální komunikace může být přímá nebo zprostředkovaná, mluvená nebo psaná, živá nebo reprodukována. Její význam je nepopiratelný. Je nezbytnou součástí sociálního života a myšlení“ (Mikuláščík, 2010, s. 98).

Největší výhodou verbální komunikace je především neprodlené získání zpětné vazby, bezprostřednost, ale i možnost fyzického kontaktu, neboť komunikace probíhá tváří v tvář. Všimáme se u ní obsahu sdělení, hlasitosti, výšky a barvy tónu řeči, pomlky, plynulosti a rychlosti řeči, emočního náboje, kvality řeči, slovní vaty i chyb v mluveném projevu (Mikuláščík, 2010).

Projevy řeči těla neboli nonverbální komunikace nebývají v rámci komunikace kontrolovány tak přísně jako řeč. Neverbální komunikace má totiž více emocionální a charakterizující význam. Oblast neverbální komunikace zahrnuje všechny signály, které člověk během probíhající komunikace naznačuje, ať už beze slov nebo jako doprovodný jev mluveného slova. Řadíme do ní všechna gesta, pohyby hlavou nebo jinými částmi těla, celkový postoj těla, mimiku v obličeji, oční kontakt, vzdálenosti mezi řečníky, doteky. Současně k ní patří i veškeré neverbální aspekty řeči, ke kterým přiřazujeme tón nebo barvu hlasu a v neposlední řadě také vzhled mluvčího. Všechny signály naznačené během neverbální komunikace mají svůj význam, který může být ilustrativní nebo symbolický. Neverbální komunikace není využívána pouze k podpoření a nahrazení řečového projevu, nýbrž i k vyjádření nálad, emocí, mezilidských vztahů a vlastní prezentaci člověka (Vybíral, 2009).

2.3.1 Komunikace mezi rodičem a dětmi

Zvláštní místo a důležitost zaujímá komunikace především v rámci mezilidských vztahů a obzvláště pak v rodině. Pro rodiče znamená komunikace radost, prožitek ze společně stráveného času a větší poznání svého dítěte. Podobně je tomu i u dítěte. Komunikace v rodině je chvílí s příležitostí lepšího poznání, vysvětlení či

objasnění věcí a různých nedorozumění. Zapotřebí však je, aby v ní byla dodržována určitá pravidla nejen ze strany dětí, ale i rodičů (Špaňhelová, 2009).

Jedním ze základních pravidel v komunikaci dětí a rodičů je hlavně to, aby mezi nimi rostl vztah. K tomu je důležité si na komunikaci najít čas. Čas na komunikaci by měl být vybudován v každé rodině. Rodič by tak měl využít každou možnou chvíli k rozhovoru se svým dítětem. Mimo čas, je však na vzájemnou komunikaci zapotřebí mít i klid. Jistě totiž není moc prospěšné a ani vhodné mluvit s dítětem ve chvíli, kdy rodič či dítě pospíchá, věnuje se nějaké své zálibě, či vykonává nějakou činnost. Daleko vhodnější je proto nechat komunikaci až na dobu, kdy oba dokončí rozdělanou úlohu a budou mít na vzájemnou rozmluvu čas i klid. Dobré je, když rodiče používají ve vzájemné komunikaci naprosto konkrétní formu a obsah. Mnohdy to totiž znamená, že o daný problém či jev mají velký zájem a jsou na ní osobně zainteresováni. Současně se tím i utvrzuje jejich vztah k dětem. Dalším pravidlem při komunikaci mezi rodiči a dětmi je pravidlo konkrétnosti. Na konkrétnost je zapotřebí se zaměřit nejenom ve smyslu toho, co se stalo, jaký byl děj, či jak daná událost zapůsobila na dítě, ale i z pohledu používání konkrétních slov, kterým dítě rozumí.

Při komunikaci mezi členy rodiny je dobré pamatovat i na pozorné naslouchání a sdělování svých pocitů anebo umění omluvy. Proto je v rodině podstatné i samotné učení se vzájemnosti, které může probíhat například prostřednictvím komunikace mezi členy rodiny. Vzájemnost chápeme jako příležitost k naslouchání. Tento přístup je vhodný zvláště u uzavřenějších dětí, protože na základě toho, že je před ním rodič otevřený a vypráví mu, se dokáže rozmluvit i dítě. Mimo to vzájemnost utváří silnější vztahy, navozuje v nich pocit větší důvěry, otevřenosti, semknutosti, spolehlivosti a sounáležitosti (Špaňhelová, 2009).

Ze svého života dobře víme, že pokud jsme někdy pochváleni, dá nám to elán a vzpruhu do další naší práce. Neměli bychom proto zapomínat na to, jak velký význam má v komunikaci s druhými právě pochvala či povzbuzení. Rodiče by měli děti chválit za všechno kladné, co udělají. Děti totiž tuto pochvalu slyšet potřebují nejenom k růstu jejich sebevědomí, ale také k vědomí, že jejich chování bylo nebo

nebylo dobré, akceptovatelné, mělo kladný dopad, podařilo se anebo udělalo radost. Uvádí se, že na tři pochvaly je možné říct jednu kritiku. To proto, aby tato kritika nezůstala negativně zapsána v člověku, ale aby s ní jedinec chtěl něco udělat.

Občas se ve vztahu mezi rodiči a dětmi stane, že komunikační situaci jeden nebo druhý nezvládne. Může tak dojít k tomu, že rodič křičí, je nervózní, přepracovaný, a tak na dítě vypustí všechny své negativní emoce a pocity, které získal. Tomuto stavu může dojít i u dítěte. Někdy se stane, že dítě dojde podrážděné ze školy, nepohodně se s kamarády či má spoustu povinností a bojí se, že je nezvládne. V případech, kdy mezi dětmi a rodiči nefungují správně vztahy a obě strany jsou uražené nebo podrážděné, je vždy dobré začít s komunikací až po vyprchání emocí znovu a s omluvou (Špaňhelová, 2009).

Při komunikaci s dětmi by se rodiče měli rozhodně vyvarovat používání jakékoliv podoby vyhrožování, manipulace. Rodiče po slovní výhrůžce sáhnou většinou v případě, pokud se dítě zlobí či nechce udělat něco, co po něm rodiče chtějí. Jestliže už tedy rodiče dítěti vyhrožují, měli by se snažit alespoň o to, aby nevyhrožovali něčím, co dětem neudělají či co není pravdivé. Ani mlčení jako projev výčítky nebo výhrůžky není dobré používat. Odborníci rodičům radí, aby se svými dětmi mluvili i o tom, co jim vadí a co se jim na dětech nelíbí. Dobré není ani podlehnout při komunikaci s dětmi svodům nadřazenosti, se kterou přímo souvisí ponižování. Nadřazenost se v rozhovorech s dítětem může projevit například tím, že rodič nenechá dítě domluvit anebo komunikačně sráží to, co dítě řeklo. Ponižuje dítě před druhým dítětem nebo dospělým. V některých případech se stává i to, že rodič zamlčuje to, co se děje v rodině. Tento přístup, kdy dítěti rodič neříká celou pravdu, však nepatří do otevřené komunikace. Naopak, společně s výše zmíněnými prostředky vede k postupné nedůvěře v komunikaci a mezilidských vztazích (Špaňhelová, 2009).

2.3.2 Styly komunikace mezi rodiči a dětmi

Rodiče v rámci komunikace se svými potomky, ale i děti při rozhovorech s rodiči používají hned několik různých stylů sdělování, mezi něž řadíme pasivní, agresivní a asertivní styl komunikace.

Pasivní styl komunikace

Pokud je rodič nekomunikativní, hovoříme o takzvaném pasivním stylu jeho komunikace. Znamená to, že nevyjadřuje své pocity, přání ani nesouhlasy. Rodič dítě sice učí, jak by se mělo chovat, co a jak by mělo dělat, nevnímá však, zda si danou věc přeje i dítě a zda s ní souhlasí. Často k tomuto stylu komunikace vede rodiče představa toho, aby on sám i jeho rodina vypadala dobře před okolím. Takovéto pasivní jednání se může na chování dítěte projevit až v pozdějším adolescentním věku.

Dítě vychovávané v tomto stylu komunikace se totiž může projevovat větší mírou vzdoru a odporu, než jiné děti. Rodič tímto stylem učí dítě k tomu, aby se přizpůsobovalo samo sebe druhému za každou cenu, a tak ustupovalo a ponechávalo si své názory pro sebe, a to i přesto, že se v dítěti rozvíjí odpor, jelikož s tímto názorem nesouhlasí, ale neřekne to. Dítě si v postoji založeném na této komunikaci není jisté samo sebou. Proto, aby ho druzí ocenili, udělá cokoliv. V jeho chování převládá obava a úzkost ze selhání a negativního hodnocení druhými. Právě z tohoto důvodu má dítě přehnanou snahu něco dokazovat. Dále je i málo přizpůsobivé a snadněji podléhá nátlaku druhých. Někdy může reagovat formou pasivní agresivity. Celkově se tak toto dítě cítí nešťastně a bezradně. Rodiče by proto měli u takového dítěte posilovat pocit sebevědomí a odvahy (Špaňhelová, 2009).

Agresivní styl komunikace

V publikacích některých autorů se můžeme setkat s tvrzením, že slovní agresivita je častější u dívek než u chlapců, kteří více využívají fyzického násilí (Říčan, Janošová, 2010).

Pokud dítě hovoří agresivním stylem, znamená to, že se setkalo ze strany svých rodičů s určitou tvrdostí či přehnanou přísností ve výchově. Agresivní jednání a vyjadřování může být ovšem způsobeno i nevyrovnaností dítěte, pokud rodiče tomuto dítěti nevyjadřují lásku anebo jej přehnaně rozmazlují.

Dítě projevující se agresivní komunikací si často vynucuje ocenění, nerespektuje druhé a dokonce je i úplně ignoruje. Samozřejmě si nepřipouští jakoukoliv možnost selhání či vlastního neúspěchu. Obvykle mívá pocity hněvu a napětí. Přivlastňuje si právo o rozhodování za druhé. Často je v komunikaci

netrpělivé a skáče druhým do řeči. Svým chováním tak druhé lidi provokuje ke konfliktu a hádce. Lidmi z okolí bývá dítě negativně hodnoceno, protože ho považují za zlobivé a nevladatelné, a proto nemá ani moc kamarádů. Takovéto děti by měly být často svými rodiči povzbuzovány a mělo by jim být rovněž ukázáno, jaká negativa jejich komunikace přináší do jejich vlastního života (Špaňhelová, 2009).

Verbální agresivita může být projevována různými formami. Nejčastěji se setkáváme s verbální aktivní přímou agresí. Ta se děje především za pomoci nadávek, urážek, znevažování nebo jiného slovního osočování a ponižování druhých. Méně často se setkáme s verbální aktivní nepřímou agresí, kterou rozumíme zejména rozšiřování nepravých pomluv, jejichž cílem je psychicky ublížit druhému (Martínek, 2009).

Asertivní styl komunikace

Dítě vychovávané v duchu tohoto stylu komunikace je svými rodiči učeno upřímnosti a odpovědnosti za své chování a jednání. Rodiče učí dítě, jak se má mít samo rádo a jak má respektovat a mít rád i druhé lidi.

Takovéto dítě nemá s komunikací žádné velké potíže. Chová se přímo a přátelsky, při komunikaci se druhému dívá do očí, jeho odpovědi bývají správně načasované, nechává druhému prostor pro jeho vyjádření. Konfliktu se nebojí, ani ho neobchází. Když si s něčím není dítě jisté, že by to zvládlo, rádo požádá rodiče o pomoc. Není ironické a dokáže rozpoznat, zda je na něj kladen až příliš velký nátlak a sdělit to svému okolí. Je dobré, když s takovýmto dítětem rodiče hodně mluví, vysvětlují mu různé situace a mají pro něj osobní příklad. Zároveň by rodiče takovéto dítě měli učit i tomu, aby nemělo přehnaná očekávání na druhé či obavy z toho, že se mu něco nepodaří (Špaňhelová, 2009).

2.3.3 Pravidla komunikace v období dospívání dětí

Dospívání patří v životě dítěte k mimořádně plodnému a intenzivnímu období, jež na jedinci zanechává víceméně trvalý otisk. Často se vyznačuje hlubokými změnami a zdlouhavým vývojem ústícím ve vytvoření jedinečné a výjimečné osobnosti. Rodičům se častokrát dařívá po nějakou delší nebo kratší dobu s adolescenty skutečně kvalitně komunikovat. Je tomu tak proto, že dorozumívání se

mezi nimi řídí nejčastěji přirozenou spontánností, dle jejich možností. Slovní spojení mezi rodičem a jeho dospívajícím dítětem je účinné pouze tehdy, když dospívající vyslechne, pochopí a přijme sdělení od rodiče. Pokud se ovšem rodič nestará pouze o výsledek, jehož by rád dosáhl, nýbrž stará-li se i o vztah mezi ním a dítětem, můžeme hovořit o účinné komunikaci. Sám dospívající má však pocit, že si s dospělými rozumí až tehdy, pakliže od nich dostane to, o co je slovně požádá. Komunikace ovšem nespočívá pouze v pochopení přinášeného sdělení a jeho realizaci. Na její účinnosti se podílí řada proměnných, které sdělení mohou narušovat.

Při komunikaci s dospívajícími jedinci je proto dobré mít vždy na paměti tyto základní rady, které dorozumívání s adolescenty usnadňují.

- Nezapomeňte ho pozdravit, když se na něj obracíte a vyhněte se přezdívkám,
- snažte se dospívající vždy pozorně a přívětivě vyslechnout, nebuďte však ani příliš přívětiví či lhostejní,
- pokuste se omezit své neslovní reakce (intonaci hlasu, pohledy,...),
- když ho chcete o něco požádat, volte spíše tázací formu než rozkazovací způsob a nevyžadujte, aby vašim žádostem okamžitě vyhověl,
- smiřte se s tím, že toho o něm budete s přibývajícím věkem vědět čím dál tím méně (Goddetová, 2001).

3 Interakce

3.1 Vymezení pojmu interakce a sociální interakce

Interakce

„Interakce označuje vzájemný vliv aktérů či systémů a je úzce spojena s nadřazenými pojmy komunikace, akce a práce. Je to pojem, který je společný oborům sociologie a psychologie. Jde o vzájemně propojené akce dvou nebo více osob či vzájemné vztahy mezi partnery akce“ (Jandourek, 2012, s. 112).

Sociální interakce

"Interakcí mezi lidmi se zabývá sociologická teorie zvaná - symbolický interakcionismus. Tato teorie je založena na myšlence, že význam sociálních objektů, situací a vztahů vzniká ve zprostředkovaném procesu interakce – komunikace. Německý sociolog Georg Simmel viděl v interakci formu socializace, Max Weber formu společenské aktivity. Co se týče prvků interakce v sociologii, jde samozřejmě o člověka, který jakožto vědomá entita může být a samozřejmě často je veden svými hodnotami a zájmy. Sociální interakce je tedy jednáním dvou osob spojených vzájemným vztahem. K takovému jednání dochází, když oba aktéři jednají v rámci komplementárního očekávání. Interakce je zde vázána na sociální role jakožto prvky sociálního systému a regulována společnými normami“ (Jandourek, 2012, s. 113).

Řezáč (1998, s. 78) vnímá v publikaci sociální psychologie termín interakce jako samotný předmět bádání sociální psychologie, především díky patření tohoto pojmu mezi stěžejní sociálně psychologické kategorie. Mimo jiné uvádí i shrnutí další definic zasvěcených autorů, kteří se zabývali vymezením termínu interakce a jejich atributů. Vymezení interakce popisují tito autoři například následovně:

- *vztah mezi živočichy, v němž chování jednoho z nich je podnětem k chování druhého (H.B. a A. CH. Englishovi);*
- *struktura aktivit a sentimentů (či pouze struktura aktivit a struktura sentimentů), které tvoří vzájemný vztah a mají sociální smysl (C. G. Homans);*

- *vzájemné ovlivňování akty osob a skupin obvykle zprostředkované komunikací - včetně interakce se sebou samým (H. Beckert, F. E. Merrill a H. W. Eldredge);*
- *skutečnost, že činnost probíhá mezi minimálně dvěma jedinci. Činnost je zde však chápána velmi široce jako taková činnost, při níž se s existencí druhého člověka počítá, a to buď implicitně (reálně, skutečně), nebo jen potencionálně (J. Křivohlavý);*
- *vzájemná stimulace, vzájemné podmínění činností a podněcování aktivity (J. Fritz);*
- *když je jednání jednoho zároveň výsledkem a příčinou jednání druhých... (Krech, D., Crutchfield, R. S., Ballachey, E. L.)“.*

Z uvedených definic se Řezáč (1998, s. 79) pokusil sestavit definici novou a vlastní, ve které uvádí, že „*pojmem interakce vyjadřuje skutečnost, že se mezi lidmi při společné činnosti utvářejí mezilidské vztahy a že na sebe prostřednictvím svých aktivit vzájemně působí a ovlivňují se. Interakce se tak jeví jako jev o dvou složkách, jež tvoří společná činnost a vzájemný mezilidský vztah. Zvláštnosti obou těchto složek pak společně spoluurčují celkovou povahu sociální interakce.*“

Také v zahraniční literatuře objevujeme několik zajímavých knih, které se věnují problematice sociální interakce. Jednou z nich je například publikace *Social Interaction and Personal Relationships*. Knížka se zabývá nejenom sociální interakcí, ale i osobními vztahy, jež z ní vyplývají. Sociální psychologii pak definuje jako obor, který vyrostl ze dvou tradic, ačkoliv byly často považovány za protikladné. První tradice je pojímána primárně sociálně či kulturně. Dívá se tak na sociální interakci z hlediska rolí a statusů, které lidé zaujímají v rámci sociální struktury s uplatňováním povinností a práv, které je aktivují a současně i omezují. Druhou tradicí je psychologicky zaměřená zvyklost poukazující přímo na jednotlivce nebo jeho důraz, postoje, hodnoty, reakce a podobně. Jako psychologická sociální psychologie má i tato strana disciplíny své metody vyplývající z různých přístupů, které psychologie přijala v průběhu doby od svého založení (Miell, 1996).

3.2 Druhy interakce

Základní druhy interakce uvádí Křivohlavý (1986), který rozděluje interakce následovně. Přehled různých druhů interakcí probíhajících mezi dvojicemi lidí

rozděluje do dvou různých skupin, a sice na interakci s jednostranným působením a interakci dyadickou, obsahující v sobě prvky vzájemnosti. U jednostranných interakcí jde o působení aktéra na přijímače působení. Toto působení se děje prostřednictvím jednotlivých typů působení, kterými jsou:

- někdo se na mne dívá,
- někdo jiný dělá něco podobného tomu, co dělám já sám,
- někdo jiný dělá totéž co já, ale dělá to lépe než já
- někdo druhý hodnotí a odměňuje moji činnost,
- sugestivní a hypnotické působení jednoho člověka na druhého.

Dyadická neboli obousměrná interakce, je nejdůležitějším druhem interakce, která se dělí do tří skupin, kterými jsou: sociální komunikace, spolupráce a soupeření.

3.3 Znaky a formy interakce

Řezáč (1998) uvádí přehled základních atributů mezilidské intervence. Patří k nim vzájemnost neboli jakýkoliv projev jednoho člověka ve vztahu k druhému. Dále stimulace, při níž dochází k neustálému podněcování a v neposlední řadě ještě i ovlivnění.

Formy dyadických interakcí rozlišuje například Křivohlavý (1986). Mluví o koexistenci, toleranci (snášlivosti), sladění individuálních činností neboli koordinaci, kooperaci, reciprocitě tedy vzájemné náklonnosti, solidaritě, altruismu a pro-existenci.

Řezáč (1998) k tomuto výčtu přidává navíc interakce mající sociální obsah a jimiž jsou rivalita, soutěžení, reciprocita a manipulace.

3.4 Interakce v rodině

Rodina je prostředím, kde spolu lidé musejí nutně vytvářet vztahy a rozvíjet komunikaci. Tímto se vlastně podílejí na vzájemné interakci jednotlivých členů rodiny. Interakci v rodině tak můžeme chápat jako dynamický systém interakčních vzorců chování, který nejvíce ovlivňuje prostředí a klima celé rodiny. Spousta autorů vnímá rodinnou interakci jako podstatu rodinného systému. Dallos (in Sobotková, 2001,

s. 24) vymezil interakci na základě systémové a konstruktivistické teorie následovně. „Rodiny se musí postupně přizpůsobovat změnám, které přináší rodinný životní cyklus, aby zvládaly různé životní úkoly. V každé rodině se vyvíjejí specifické způsoby zvládání úkolů a řešení problémů. Tyto pokusy o řešení jsou ovlivněny systémem přesvědčení a názorů, které zastávají jednotliví členové rodiny i rodina jako celek, i těmi názory, které jsou obecně platné v širší společnosti. Tyto proměnlivé kombinace úkolů, pokusů o jejich řešení, výsledků a přesvědčení tvoří rodinný systém.“

Někteří autoři uvádějí, že hodně záleží i na tom, do jaké míry jsou rodinné interakce funkční a jaká míra otevřenosti či uzavřenosti je pro ně charakteristická. To proto, že rodinné vzorce chování neboli rodinné interakce jsou mnohými považovány za podstatu rodinného systému. Rodinný systém se ovšem dělí do několika dalších podsystémů, kterými jsou například manželský nebo sourozenecký subsystém. Z hlediska interakce nás potom zajímá především to, jak spolu tyto subsystémy dokážou spolupracovat a vzájemně se v rámci jim udělených hranic flexibilně propojovat a fungovat (Sobotková, 2001).

Je důležité si uvědomit i to, že kvalita interakcí mezi dítětem a jeho rodiči rozhoduje do jisté míry i o tom, jaký bude jeho budoucí život. Jak dokáže využít svůj vlastní potenciál, jaké bude mít vztahy či jaký z něj jednou bude rodič. Děti, které byly na začátku svého života opuštěné, jsou v pozdějším věku často vystaveny řadě traumat a problémů například proto, že si neumějí vysvětlit svůj strach, úzkost či hněv a neuvědomují si ani smysluplnost vlastní existence (Cairns, 2013).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíle práce a stanovení výzkumných hypotéz

Cíl 1

Zmapovat sociální prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém vyrůstají.

Cíl 2

Zmapovat vliv rodinného prostředí a rodičů na výchovu dítěte.

Cíl 3

Zmapovat a zhodnotit úroveň verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi v rodinách žáků druhého stupně ZŠ.

Cíl 4

Vypracovat edukační materiál zabývající se verbální komunikací a její důležitosti v rodinném prostředí, který by měl mít preventivní charakter předcházení verbální agresivitě ve společnosti a rodině.

Hypotéza H1

Sociální prostředí dítěte je velkou měrou ovlivněno typem rodiny. Sociální prostředí rodin je dnes ovlivněno hlavně výchovnými prostředky a možnostmi rodičů.

Předpokladem je, že ne všichni žáci vyrůstají v prostředí úplné rodiny a jsou svými rodiči dostatečně zabezpečeni po všech stránkách.

Hypotéza H2

Rodiče mají zájem být se svými dětmi a vychovávat je co nejlepším způsobem. Předpokladem je, že většina rodičů má na děti čas a má zájem o jejich výchovu.

Hypotéza H3

Rodiče se s dětmi snaží mluvit hezky a být jim příkladem. Předpokladem je, že rodiče nemají problém komunikovat s dětmi, i když se setkají s jejich nezájmem či verbálními útoky.

Hypotéza H4

Děti se v domácím prostředí často setkávají s verbálními útoky rodičů. Předpokladem je, že rodiče musí s dětmi často řešit různá nedorozumění a konflikty.

5 Metodika práce

5.1 Rešeršní strategie

Před samotným začátkem tvorby mé diplomové práce bylo zapotřebí prostudovat dostupné poznatky zabývající se problematikou rodiny, rodinné kultury a vlivu interakce na mezilidské vztahy. Vědomosti o této problematice byly získány z odborných publikací, dostupných ve veřejné, univerzitní či vědecké knihovně, ale také z materiálů dostupných na internetu. Pro vyhledávání zdrojů zahraniční literatury byla zadána klíčová slova: family, family culture, socialization, education, communication, interaction. Pomocí vyhledávání bylo nalezeno hned několik zahraničních publikací v anglickém jazyce, z nichž potom pár bylo vybráno a v práci použito. Všechny zdroje a literární prameny byly samozřejmě dále uvedeny i v seznamu literatury.

5.2 Metodika výzkumného šetření

Metodologická východiska diplomové práce vycházejí ze stanovených cílů šetření. Ke zjišťování objektivních údajů výzkumného šetření bylo použito průzkumné metody standardizované formy dotazníku. Tato metoda sběru dat byla zvolena z důvodu získání velkého počtu informací za poměrně krátkou dobu. Dotazníkové šetření bylo zhotoveno na základě hypotéz tak, aby špelo ke splnění stanovených cílů č. 1 až č. 3. Dotazníkem pak došlo k získání empirických dat, za pomoci nepřímého dotazování zkoumaných respondentů formou předem připravených otázek (Zvárova, 2004).

Sestavený anonymní dotazník ve svém úvodu obsahoval vysvětlení a význam prováděného šetření. Rovněž v něm byl uveden i postup správného vyplňování. Celkem dotazník obsahoval 28 otázek, z čehož 24 otázek bylo uzavřených a 4 otázky byly výčtové. Uzavřené otázky se dále dělily na dichotomické, trichotomické a výběrové. Dle stanovených cílů byl dále dotazník rozdělen na tři základní celky. První část dotazníkového šetření se věnovala sběru obecných údajů a problematice sociálního prostředí rodiny respondenta. Druhá část výzkumu se zabývala výchovnými prostředky a klimatem uvnitř rodiny a závěrečná část se věnovala komunikaci

v rodině. K prvnímu cíli práce a jeho vyhodnocení jsou v dotazníku určeny otázky č. 1-9. Ke splnění druhého cíle práce jsou určeny otázky č. 10 – 18. Ke splnění třetího cíle práce byly určeny otázky č. 19 – 28.

Veškeré informace, které byly prostřednictvím dotazníku získány, jsou kvantitativního charakteru, protože tento přístup usnadňuje poznání zkoumaných jevů v racionální podobě. Jednou z výhod kvantitativního šetření je rovněž jeho přesnost a eliminování mnohoznačnosti v interpretaci výsledků. Výsledky vyplývající z uvedených zdrojů sběru dat jsou prezentovány v níže uvedených tabulkách. Samotná ucelená verze otázek z dotazníkového šetření je uvedena v příloze č. 1.

5.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Dotazníky byly rozeslány dohromady 50 základním školám ve Zlínském, Olomouckém a Pardubickém kraji. Jednalo se o školy menšího i většího typu s více či méně žáky. Z tohoto počtu 50 rozeslaných dotazníků bylo 33 dotazníků vyplněno příslušnými respondenty a vráceno. Výzkumného šetření se tedy zúčastnili například žáci následujících škol: ZŠ Buchlovice, ZŠ Hluk, ZŠ Staré Město, ZŠ Tupesy, ZŠ Unesco, ZŠ Uherský Brod, ZŠ Velehrad, ZŠ Za alejí, ZŠ Újezd, ZŠ Javorník, ZŠ Stupkova, ZŠ Heyrovského, ZŠ Sokolovská, ZŠ Nádražní, ZŠ Mohelnice aj. Na sběru dat se podíleli žáci ze tříd druhého stupně těchto škol. Výzkumu se zúčastnilo celkem 551 žáků ve věku od 10 do 16 let. Z toho se výzkumu zúčastnilo celkem 278 dívek a 273 chlapců. Dotazníky byly vyhodnoceny a dále interpretovány podle uvedených cílů.

5.4 Organizace výzkumného šetření

Dotazníkové šetření se sběrem dat proběhlo v období na přelomu března a dubna roku 2013. Dotazníky byly respondentům předány dvěma způsoby, a sice pomocí elektronické pošty a také zavěšením dotazníku na internet. Elektronickou poštou bylo přijato 29 dotazníků. Možnost vyplnění dotazníku přímo přes internet využilo celkem 522 zúčastněných respondentů. Žáci byli do výzkumu zařazeni příležitostným výběrem. Z toho vyplývá, že z dané populace se na výzkumném vzorku podíleli pouze jedinci, kteří se šetření účastnili zcela dobrovolně.

Ke sběru výzkumných dat, tak nebylo třeba písemného povolení, jelikož postačilo pouhé přímé oslovení potenciálních uchazečů v šetření.

5.5 Pilotní šetření

Pilotní šetření proběhlo u skupiny dvaceti respondentů. Z toho se vždy jednalo o čtveřici žáků z každého ročníku druhého stupně ZŠ. Pilotní šetření proběhlo od 26. 3. 2013 do 29. 3. 2013. Na jeho základě byly provedeny změny původních otázek v dotazníkovém šetření u otázek č. 6, 12, 19, 21 a 23. Do dotazníku byly zpracovány nově otázky č. 5, 7, 14, 15, 16, 17 a 18. Úpravy dotazníku proběhly z toho důvodu, že bylo zjištěno, že některé otázky a jejich odpovědi nebyly jednoznačně srozumitelné a také proto, že dotazník nezjišťoval všechny původně zamýšlené informace. Celý dotazník byl proto upraven do podoby, kterou přikládám v příloze č.1. Dvacet respondentů, kteří se účastnili pilotního šetření, nebylo nakonec zahrnuto mezi celkový počet 551 respondentů.

5.6 Zpracování dat výzkumného šetření

Data z průzkumu byla získávána pomocí metody dotazníku, který tvořilo celkem 28 otázek a jenž byl rozdělen do tří základních oblastí. Sesbíraná data byla zpracována do kontingenčních tabulek, aby výsledky mohly být zobrazeny v četnostních tabulkách, ze kterých byly následně vytvořeny rovněž grafy znázorňující výsledky výzkumného šetření. Tabulky obsahují vyjádření absolutní a relativní četnosti. Absolutní četností v tomto vyjádření rozumíme počet získaných hodnot. Relativní četnost je procentuálním vyjádřením těchto hodnot.

5.7 Metodika tvorby edukačního materiálu

Edukační materiál byl vytvořen po nastudování dostatečného množství odborné literatury zabývající se verbální komunikací v rodině a verbální agresivitou dětí. Tento materiál byl vytvořen do podoby letáčku. Letáček obsahuje cenné informace a rady pro rodiče, učitele, ale i děti týkající se verbální komunikace v rodině a verbální agresivity. Nápad pro vytvoření tohoto edukačního materiálu byl podnícen zájmem ze strany laiků i některých pedagogů. Materiál v sobě zahrnuje nejenom nově získané poznatky z dotazníkového šetření vlivu rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte, ale

jsou v něm zahrnuty i výsledky, které vznikly již při psaní mé předchozí bakalářské práce.

6 Interpretace dat

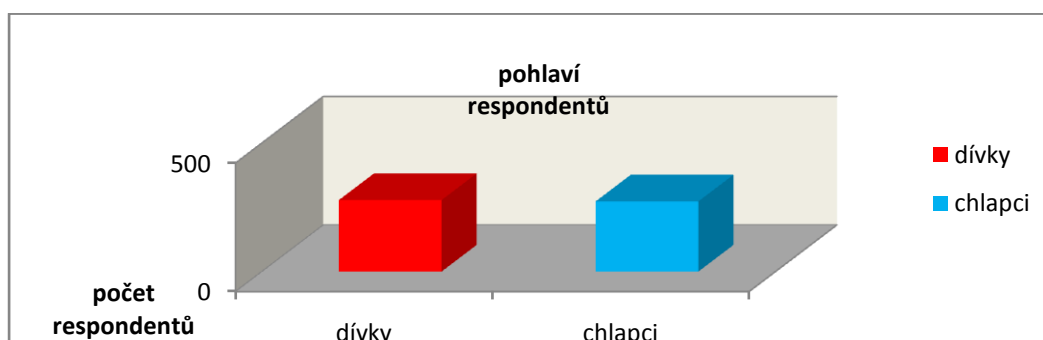
6.1 Interpretace obecných dat získaných ve výzkumném šetření

Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 551 respondentů. Z celkového počtu 551 respondentů (100 %) se jednalo o 278 dívek (50,5 %) a 273 chlapců (49,5 %).

Tabulka č. 1 Pohlaví respondentů

	Dívky	Chlapci	Celkem
n_1	278	273	551
f_1	50,5 %	49,5 %	100 %

Graf č. 1 Pohlaví respondentů

Věk respondentů

Respondenti se pohybují ve věkovém rozmezí od 10 do 16 let. Z celkového počtu 551 (100 %) respondentů se ve věkovém rozmezí 10 – 11 let nachází 25 respondentů (4,5 %). V rozmezí 12 – 13 let se nachází 127 respondentů (23 %). Ve věkovém rozmezí 14 – 15 let se nachází celkem 380 respondentů (69 %) a v rozmezí 16 let se nachází 19 respondentů (3,5 %).

Tabulka č. 2 Věk respondentů

	10 - 11 let	12 - 13 let	14 - 15 let	16 let
n_1	25	127	380	19
f_1	4,5 %	23 %	69 %	3,5 %

Přehled účastníků výzkumného šetření

Výzkumné šetření proběhlo dohromady na 33 základních školách ve Zlínském, Olomouckém a Pardubickém kraji. Celkový počet respondentů byl 551. Jednotlivé základní školy byly v rámci jednotlivých krajů zastoupeny následovně:

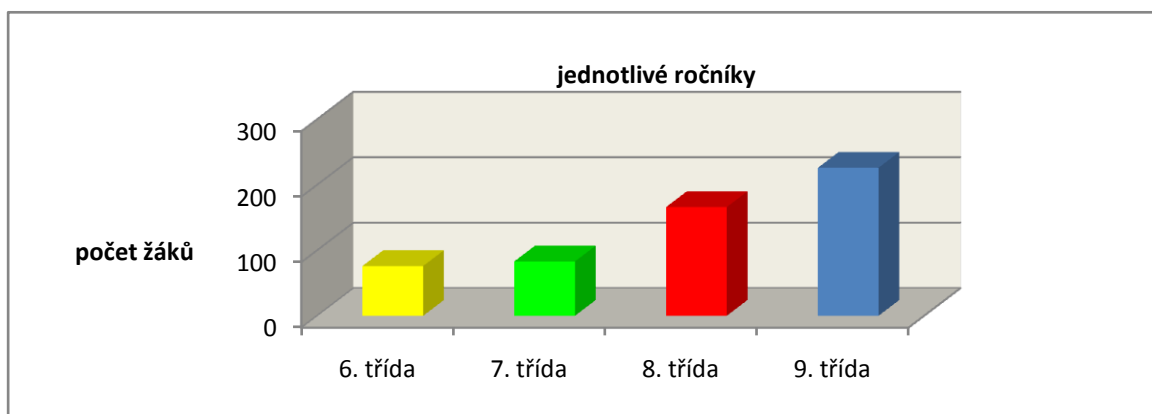
- z Olomouckého kraje se zúčastnilo celkem 11 základních škol. Dohromady se výzkumu z tohoto kraje účastnilo 185 respondentů (33,5%).
- z Pardubického kraje se zúčastnilo celkem 6 základních škol. Dohromady se výzkumu z tohoto kraje účastnilo 99 respondentů (18%).
- ze Zlínského kraje se zúčastnilo celkem 16 základních škol. Dohromady se výzkumu z tohoto kraje účastnilo 267 respondentů (48,5%).

Přehled zastoupení celkového počtu respondentů uvedených škol dle jednotlivých ročníků ukazuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 Přehled celkového počtu žáků v jednotlivých ročnících

	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída
n_1	76	83	166	226
f_1	14 %	15 %	30 %	41 %

Graf č. 2 Přehled celkového počtu žáků v jednotlivých ročnících

6.2 Interpretace výsledků k cíli č. 1: Zmapovat sociální prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém vyrůstají

K vyhodnocení prvního cíle práce byly určeny výsledky z otázek č. 1-9 dotazníkové šetření, přičemž otázky č. 1 a č. 2 byly zahrnuty a již také interpretovány mezi obecnými daty získanými z výzkumného šetření. Pro návaznost tak pokračují interpretací získaných dat z následujících otázek, které patří k tomuto celku.

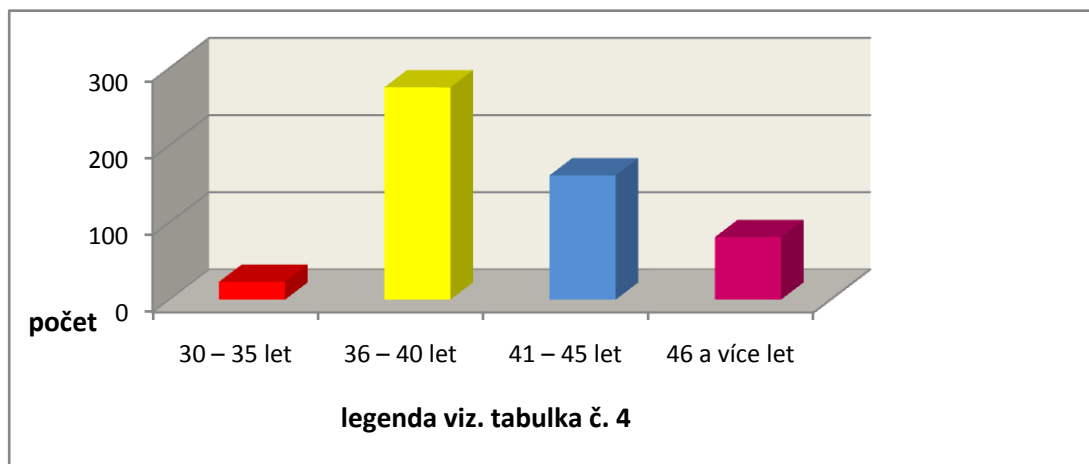
Otázka č. 3 : Věk mých rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce kolik roků je mým rodičům vyjádřilo všech 551 respondentů (100 %). Věk rodičů mezi 30-35 lety uvedlo 23 respondentů (4 %). Věk rodičů mezi 36-40 lety vybralo 275 respondentů (50 %). Rodiče ve věku 41-45 let dále uvedlo celkem 161 respondentů (29 %) a věk rodičů nad 46 let uvedlo 81 dotázaných respondentů (15 %). Věk rodičů žáků vyjadřuje tabulka č. 4.

Tabulka č. 4 Odpovědi respondentů na otázku č. 3 – Věk mých rodičů je?

	30-35 let	36-40 let	41-45 let	46 a více let
n_1	23	275	161	81
f_1	4 %	50 %	29 %	15 %

Graf. č. 3 Odpovědi respondentů na otázku č. 3

Otázka č. 4 : Nejvyšší dosažené vzdělání mých rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce jaké je nejvyšší dosažené vzdělání mých rodičů vyjádřilo všech 551 respondentů (100 %). Nejprve bylo vyhodnoceno nejvyšší dosažené vzdělání otce. Základní vzdělání jako nejvyšší dosažené vzdělání otce označilo celkem 32 respondentů (6 %), středoškolské vzdělání u něj označilo 301 respondentů (55 %), vyšší odborné vzdělání uvedlo 59 respondentů (11 %) a vysokoškolské vzdělání otce uvedlo 158 respondentů (29 %). Pokud šlo o nejvyšší dosažené vzdělání matky, tak výsledky byly následující: základní vzdělání u matek označilo celkem 25 respondentů (5 %), středoškolské vzdělání uvedlo 293 respondentů (53 %), vyšší odborné vzdělání zaznačilo 86 respondentů (16 %) a vysokoškolské vzdělání uvedlo 147 respondentů (27 %). Souhrn odpovědí uvádí tabulka č. 5 a 6.

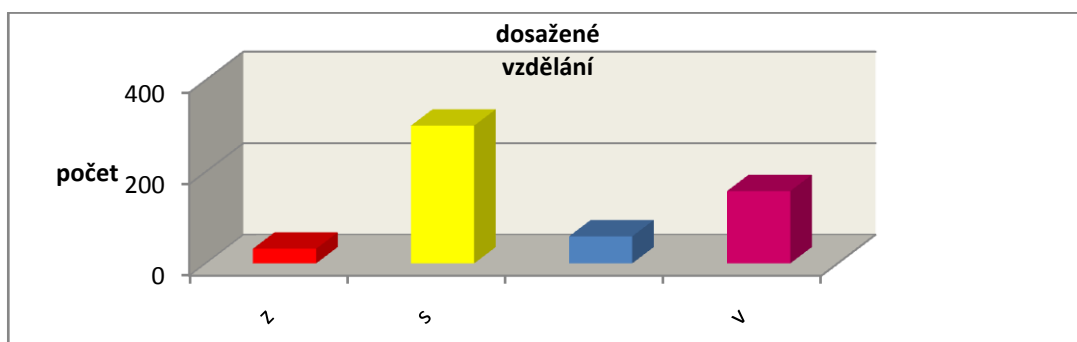
Tabulka č. 5 Odpovědi na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání otce je?

	základní	středoškolské	vyšší odborné	vysokoškolské	celkem
n_1	32	301	59	158	551
f_1	6 %	55 %	11 %	29 %	100 %

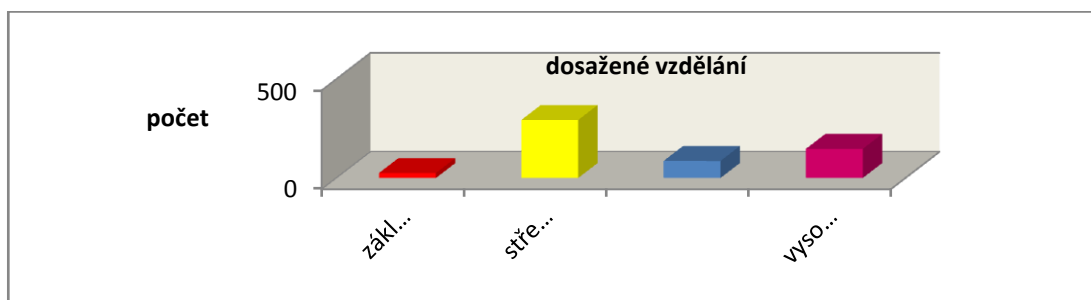
Tabulka č. 6. Odpovědi na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání matky je?

	základní	středoškolské	vyšší odborné	vysokoškolské	celkem
n_1	25	293	86	147	551
f_1	5 %	53 %	16 %	27 %	100 %

Graf č. 4 Odpovědi respondentů na otázku č. 4 nejvyšší dosažené vzdělání otce

Graf č. 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 4 nejvyšší dosažené vzdělání matky

Otázka č. 5 : Zaměstnání rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k otázce zaměstnání rodičům je vyjádřilo pouze 469 respondentů (85 %), 82 respondentů (15 %) tuto otázku nevyplnilo. Nejprve vyhodnotíme zaměstnání otce. Trvalé zaměstnání otce uvedlo celkem 346 respondentů (74 %), nezaměstnanost otce uvedlo 59 respondentů (13 %) a 64 respondentů (13 %) uvedlo, že otec má jen příležitostné zaměstnání. Vyhodnocení zaměstnání matek vypadalo následovně. Trvalé zaměstnání matek uvedlo 274 respondentů (58 %), nezaměstnanost matky uvedlo 81 respondentů (17 %) a 114 respondentů (25 %) uvedlo zaměstnání matky jako příležitostné. Souhrn odpovědí je v tabulce č. 7 a 8.

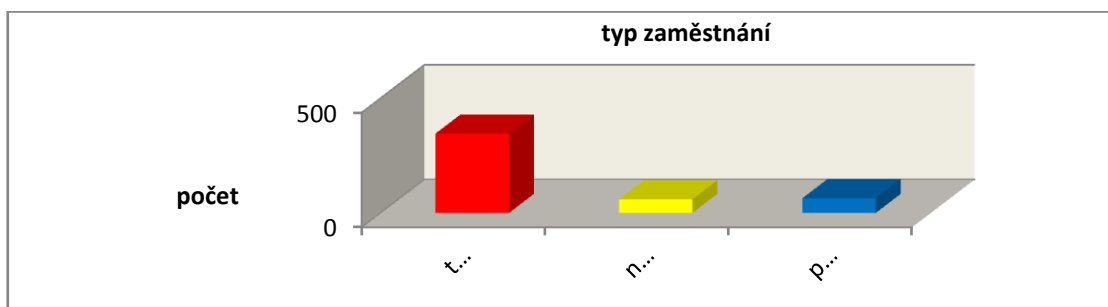
Tabulka č. 7 Odpovědi na otázku č. 5 – zaměstnání otce

	trvalé zaměstnání	nezaměstnanost	příležitostné zaměstnání
n₁	346	59	64
f₁	74 %	13 %	13 %

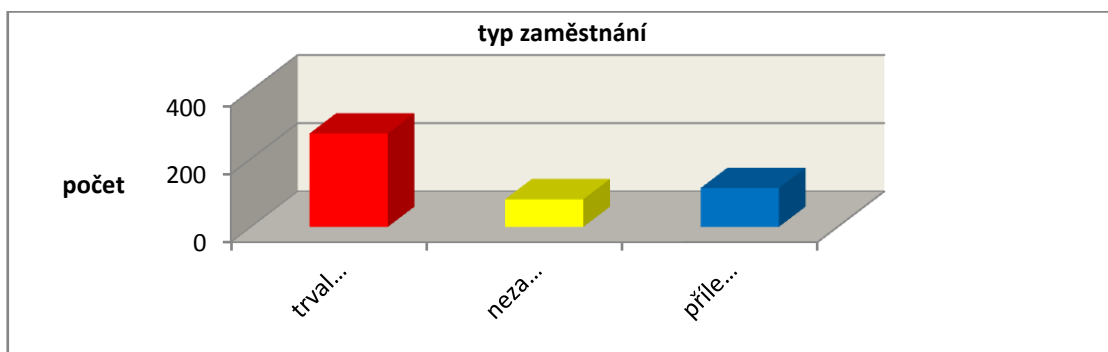
Tabulka č. 8. Odpovědi na otázku č. 5 – zaměstnání matky

	trvalé zaměstnání	nezaměstnanost	příležitostné zaměstnání
n₁	274	81	114
f₁	58 %	17 %	25 %

Graf č. 6 Odpovědi respondentů na otázku č. 5 zaměstnání otce

Graf č. 7 Odpovědi respondentů na otázku č. 5 zaměstnání matky

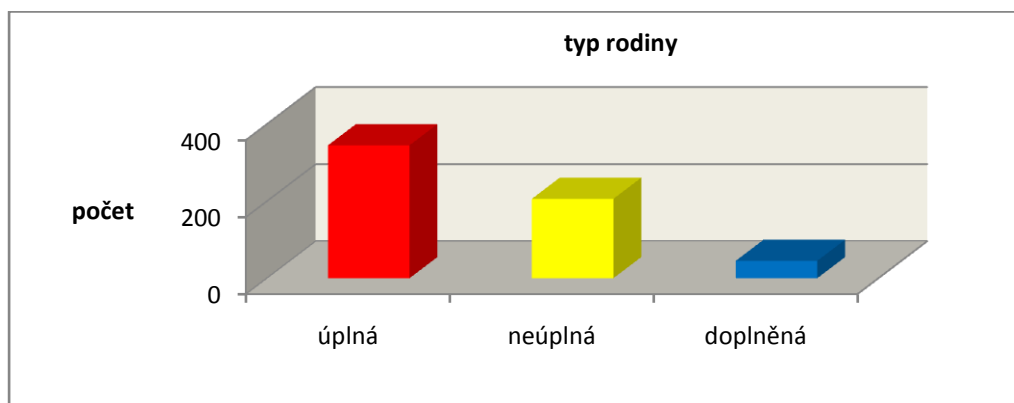
Otázka č. 6 : Moje rodina je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů (100 %). Z všech respondentů jich celkem 300 (54,4 %) uvedlo, že jejich rodina je úplná. Neúplnou rodinu uvedlo celkem 206 respondentů (37 %). Doplněnou rodinu uvedlo 45 respondentů (8,6 %). Souhrn odpovědí je uveden v tabulce č. 9.

Tabulka č. 9 Odpovědi na otázku č. 6: moje rodina je?

	úplná	neúplná	doplněná
n_1	300	206	45
f_1	54,4 %	37 %	8,6 %

Graf č. 8 Odpovědi respondentů na otázku č. 6

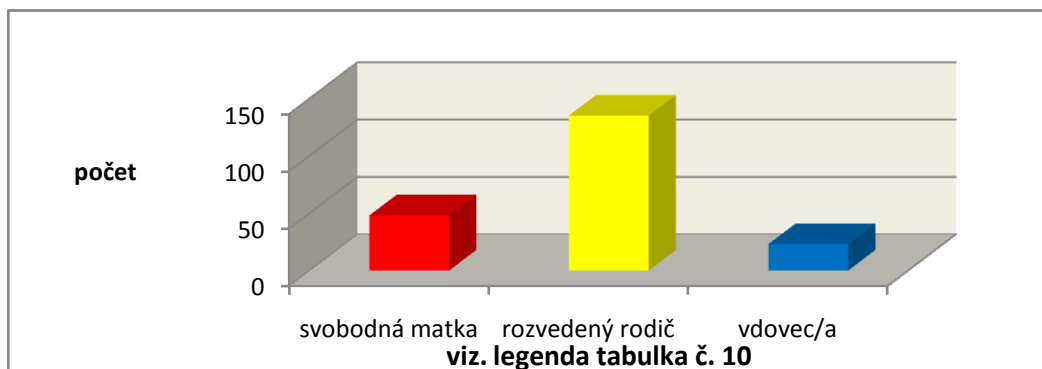
Otázka č. 7: Pocházíš-li z neúplné rodiny, kdo tvou rodinu tvoří?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo celkem 206 respondentů (37 %). Zbývajících 345 respondentů (63 %) pochází z úplné či doplněné rodiny. Z uvedených odpovědí vyplynulo, že se svobodnou matkou žije 48 respondentů (23 %). Rozvedeného rodiče uvádí 135 respondentů (65,5 %) a 23 respondentů (11,5 %) uvedlo, že jeho rodinu tvoří vdovec či vdova. Souhrn odpovědí je uveden v tabulce č. 10.

Tabulka č. 10 Odpovědi na otázku č. 7: Pocházíš-li z neúplné rodiny, kdo tvou rodinu tvoří?

	svobodná matka	rozvedený rodič	vdovec/a
n₁	48	135	23
f₁	23 %	65,5 %	11,5 %

Graf č. 9 Odpovědi respondentů na otázku č. 7

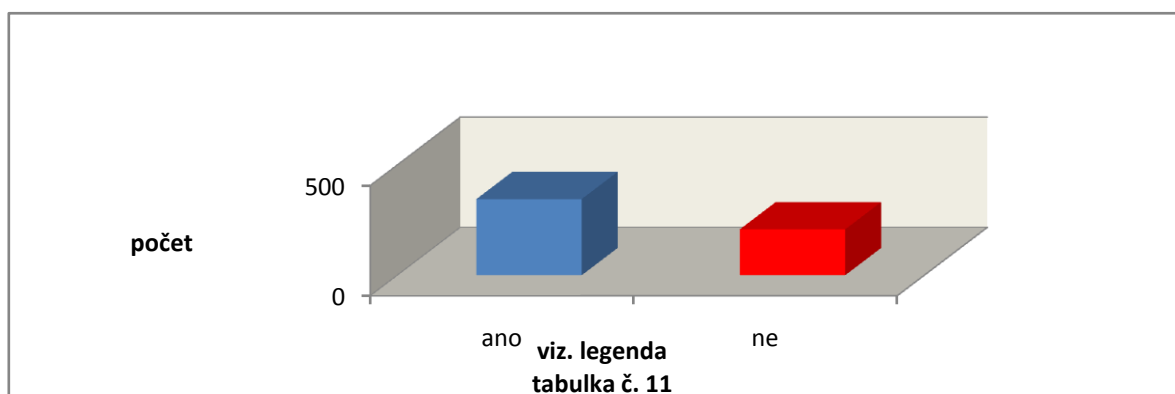
Otázka č. 8: Žijí tví rodiče společně?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo celkem 551 respondentů (100 %). Celkem 345 respondentů odpovědělo kladně (63 %) a 208 respondentů záporně (37 %). Souhrn odpovědí je uveden v tabulce č. 11.

Tabulka č. 11 Odpovědi na otázku č. 8: Žijí tví rodiče společně?

	ano	ne
n_1	345	208
f_1	63 %	37 %

Graf č. 10 Odpovědi respondentů na otázku č. 8

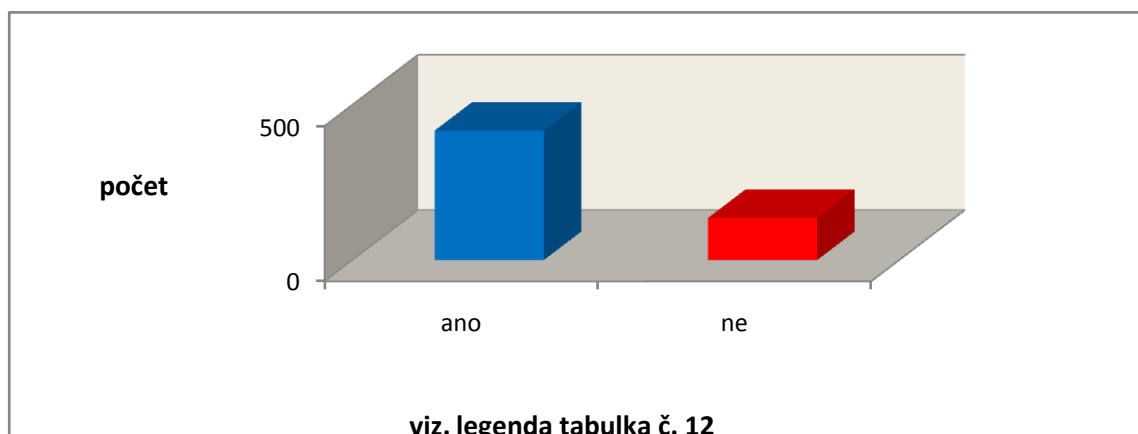
Otázka č. 9: Máš nějaké sourozence?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Dohromady 416 respondentů (75 %) odpovědělo, že sourozence má. Dalších 135 respondentů (25 %) uvedlo, že sourozence nemá. Souhrn odpovědí je uveden v tabulce č. 12.

Tabulka č. 12 Odpovědi na otázku č. 9: Máš nějaké sourozence?

	ano	ne
n_1	416	135
f_1	75 %	25 %

Graf č. 11 Odpovědi respondentů na otázku č. 9

6.3 Interpretace výsledků k cíli č. 2: Zmapovat vliv rodinného prostředí a rodičů na výchovu dítěte

K vyhodnocení druhého cíle práce byly určeny výsledky z otázek č. 10-18 dotazníkové šetření.

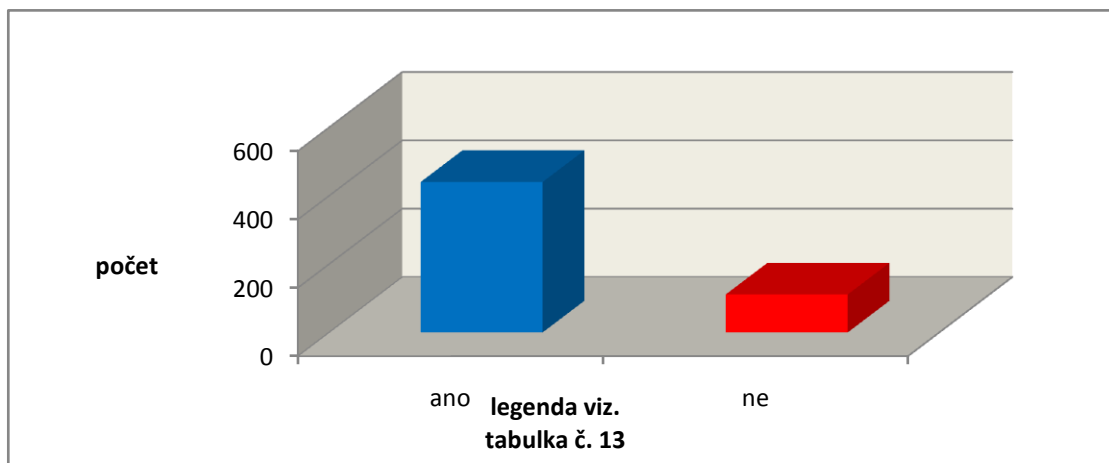
Otázka č. 10: Podílejí se oba dva tví rodiče na tvé výchově?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 440 respondentů (80 %) uvedlo, že se na jeho výchově podílejí oba dva rodiče. 111 respondentů (20 %) uvádí, že se na jejich výchově oba dva rodiče nepodílejí.

Tabulka č. 13 Odpovědi na otázku č. 10: Podílejí se oba dva tví rodiče na tvé výchově?

	ano	ne
n₁	440	111
f₁	80 %	20 %

Graf č. 12 Odpovědi respondentů na otázku č. 10

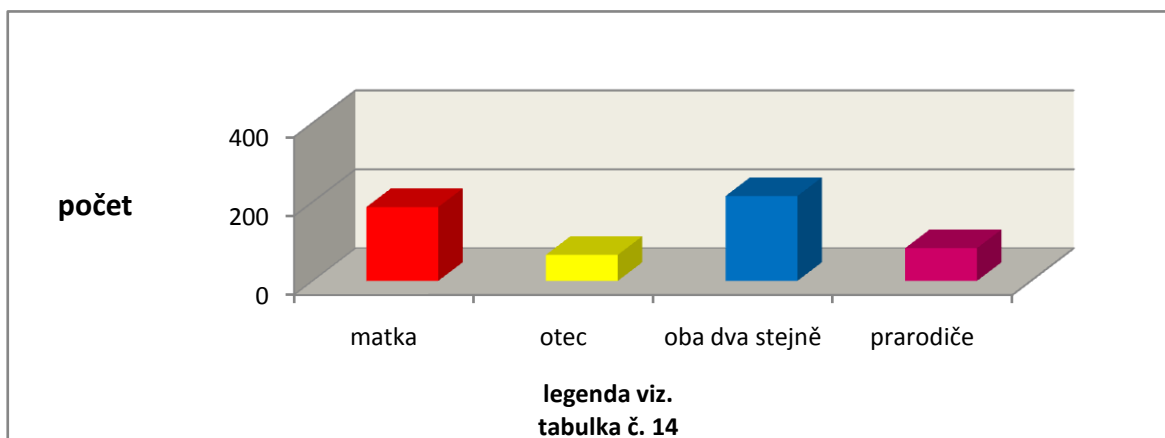
Otázka č. 11: Kdo u vás v rodině klade větší důraz na výchovu?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 187 respondentů (34 %) uvedlo, že na výchovu klade větší důraz matka. Podle 215 respondentů (39 %) mají na výchovu oba dva rodiče stejný důraz. Celkem 83 respondentů (15 %) uvedlo, že na jejich výchovu kladou větší důraz než rodiče jejich prarodiče a pouze 66 respondentů (12 %) uvádí jako důraznějšího v rámci výchovy otce.

Tabulka č. 14 Odpovědi na otázku č. 11: Kdo u vás v rodině klade větší důraz na výchovu?

	matka	otec	oba dva stejně	prarodiče
n₁	187	66	215	83
f₁	34 %	12 %	39 %	15 %

Graf č. 13 Odpovědi respondentů na otázku č. 11

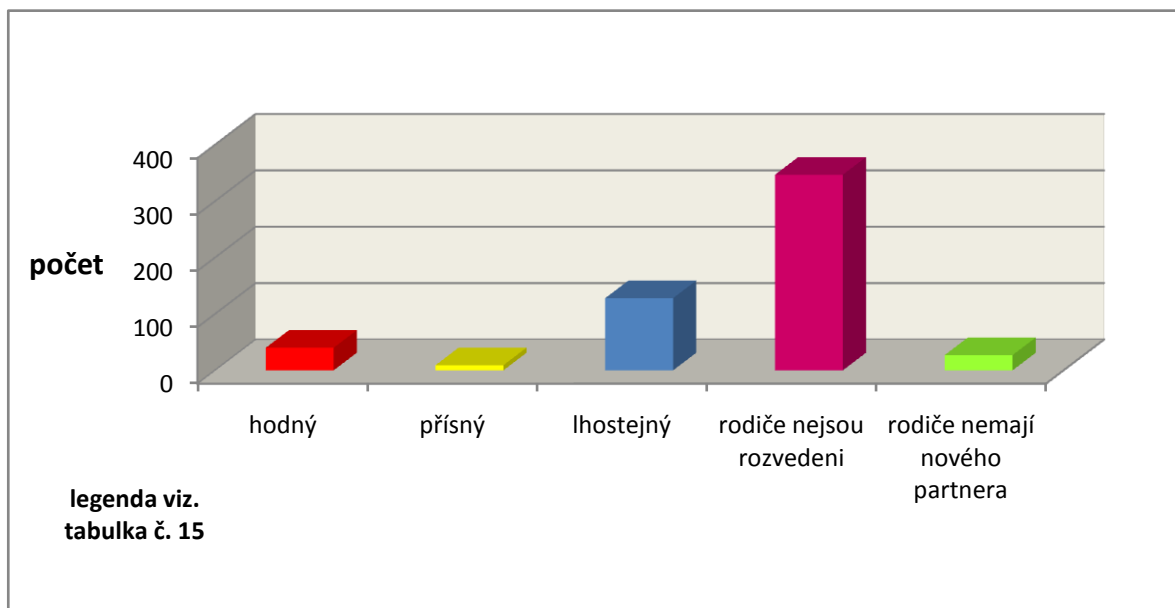
Otázka č. 12: Pokud jsou tví rodiče rozvedeni, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově, vyjádřilo všech 551 respondentů. Celkem 40 respondentů (7 %) uvádí, že je na ně nový partner rodičů hodný. Dalších 9 respondentů (2 %) pozoruje nového partnera jako přísného. Podle 128 respondentů (23 %) je nový partner rodičů vůči jejich výchově lhostejný. Dohromady 347 (63 %) respondentů uvedlo, že jejich rodiče nejsou rozvedeni a 27 respondentů (5 %) uvedlo, že rodiče nemají žádného nového partnera.

Tabulka č. 15 – Odpovědi na otázku č. 12: Pokud jsou tví rodiče rozvedeni, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově?

	n₁	f₁
hodný	40	7 %
přísný	9	2 %
lhostejný	128	23 %
rodiče nejsou rozvedeni	347	63 %
rodiče nemají nového partnera	27	5 %

Graf č. 14 Odpovědi respondentů na otázku č. 12

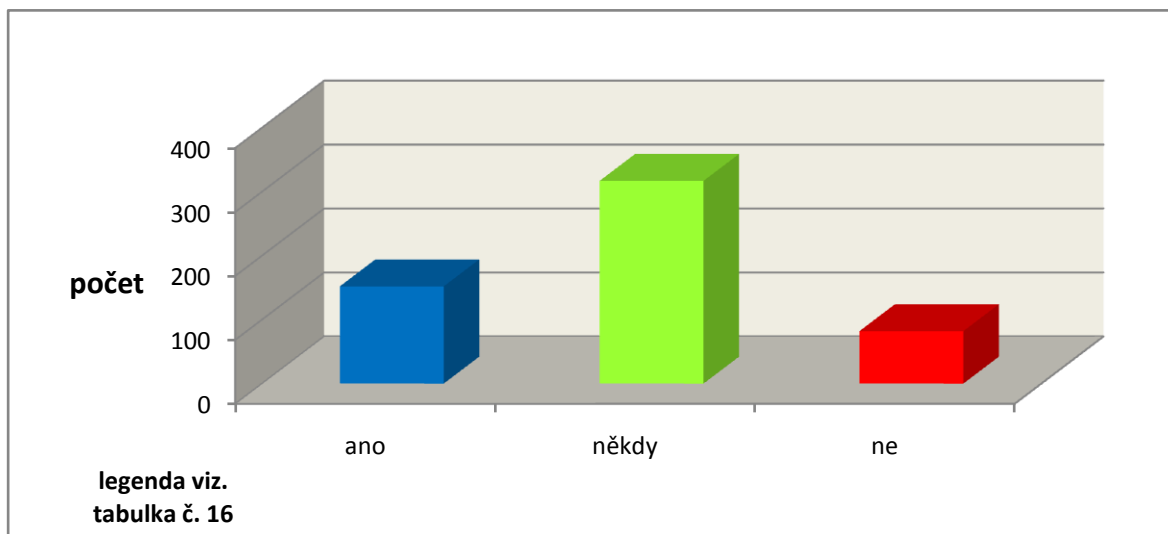
Otázka č. 13: Používají rodiče k výchově tresty, zákazy, odměny, nebo jiné výchovné prostředky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 152 účastníků šetření (28 %) uvedlo ano – rodiče používají tresty. Podle 317 respondentů (58 %) rodiče tresty používají pouze někdy. Zbylých 82 respondentů (15 %) tvrdí, že jejich rodiče tresty nepoužívají.

Tabulka č. 16 Odpovědi na otázku č. 13: Používají rodiče k výchově tresty, zákazy, odměny, nebo jiné výchovné prostředky?

	ano	někdy	ne
n_1	152	317	82
f_1	28 %	58 %	15 %

Graf č. 15 Odpovědi respondentů na otázku č. 13

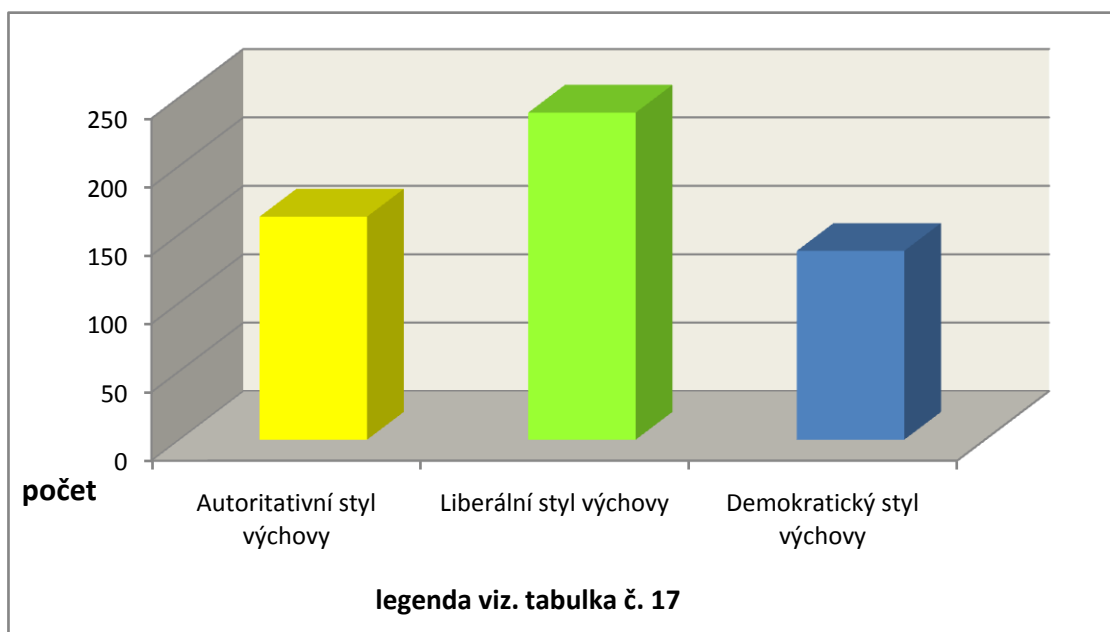
Otázka č. 14: Jaký styl výchovy podle tebe tví rodiče používají?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo pouze 540 respondentů (98 %) a pouze 11 respondentů (2 %) se k této otázce vůbec nevyjádřilo. Dohromady 239 respondentů (40,5 %) se domnívá, že jejich rodiče vůči nim používají liberální styl výchovy. Další 163 respondentů (30 %) se přiklání k myšlence, že jejich rodiče používají autoritativní výchovné působení. Zbývajících 138 respondentů (29,5 %) si myslí, že je vychováváno v rámci demokratické výchovy.

Tabulka č. 17 Odpovědi na otázku č. 14: Jaký styl výchovy podle tebe tví rodiče používají?

	Autoritativní styl výchovy	Liberální styl výchovy	Demokratický styl výchovy
n₁	163	239	138
f₁	30 %	40,5 %	29,5 %

Graf č. 16 Odpovědi respondentů na otázku č. 14

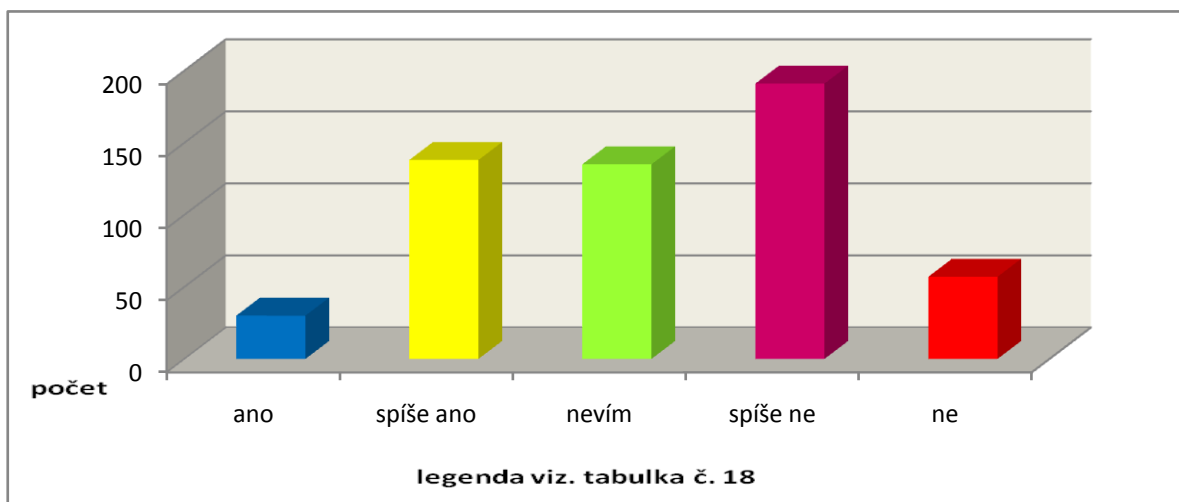
Otázka č. 15: Máš se svými rodiči společné zájmy a koníčky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce, zda mají s rodiči společné zájmy a koníčky vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 191 účastníků šetření (35 %) tvrdí, že se svými rodiči spíše společné koníčky nemá, 135 respondentů (24,5 %) neví. Dohromady 138 respondentů (25 %) uvádí, že s rodiči mají spíše společné koníčky. Dohromady 57 respondentů (10,5 %) uvádí, že nemá společné koníčky s rodiči. Celkem 30 respondentů (5 %) uvedlo, že má se svými rodiči stejné koníčky a záliby.

Tabulka č. 18 Odpovědi na otázku č. 15: Máš se svými rodiči společné zájmy a koníčky?

	n₁	f₁
ano	30	5%
spíše ano	138	25%
nevím	135	24,5%
spíše ne	191	35%
ne	57	10,5%

Graf č. 17 Odpovědi respondentů na otázku č. 15

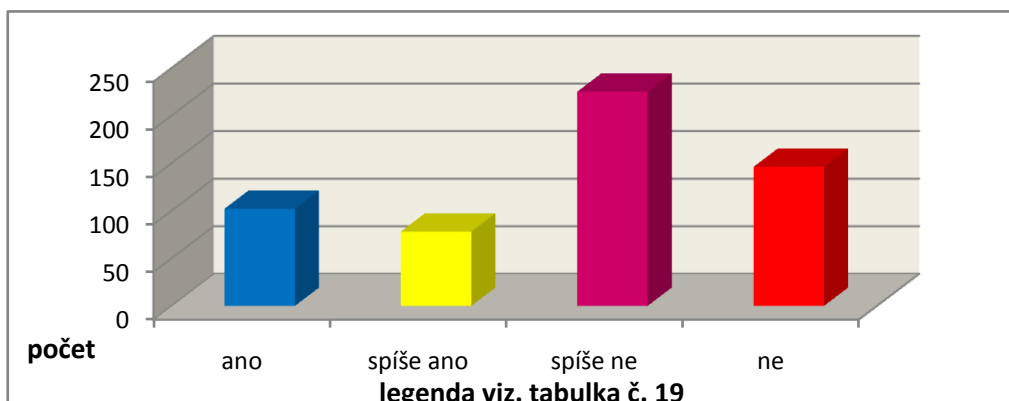
Otázka č. 16: Trávíš svůj volný čas rád/a se svými rodiči?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 100 % respondentů. Dohromady 225 respondentů (40,5 %) uvedlo, že svůj volný čas s rodiči spíše netráví rádi. Dalších 102 respondentů uvádí ano, že s rodiči tráví čas rádi a 78 respondentů uvádí, že spíše ano. Celkem 146 respondentů (27 %) s rodiči volný čas netráví rádi.

Tabulka č. 19 Odpovědi na otázku č. 16: Trávíš svůj volný čas rád/a se svými rodiči?

	Ano	spíše ano	spíše ne	ne
n₁	102	78	225	146
f₁	18,5 %	14 %	40,5 %	27 %

Graf č. 18 Odpovědi respondentů na otázku č. 16

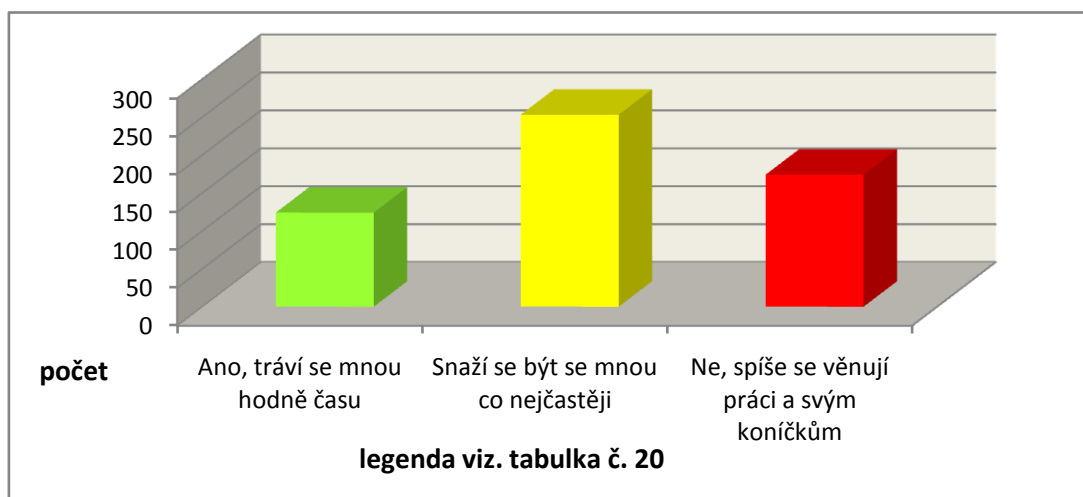
Otázka č. 17: Tráví s tebou tví rodiče hodně času, nebo se raději věnují své práci a zálibám bez tebe?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, rodiče se mnou tráví hodně času, uvedlo 124 respondentů (22,5 %). Snaží se být se mnou co nejčastěji – udává 253 respondentů (46 %). Ne, spíše se věnují práci, uvádí 174 respondentů tedy (31,5 %) dotázaných.

Tabulka č. 20 Odpovědi na otázku č. 17: Tráví s tebou tví rodiče hodně času, nebo se raději věnují své práci a zálibám bez tebe?

	n_1	f_1
ano, tráví se mnou hodně času	124	22,5 %
snaží se být se mnou co nejčastěji	253	46 %
ne, spíše se věnují práci a svým koníčkům	174	31,5 %

Graf č. 19 Odpovědi respondentů na otázku č. 17

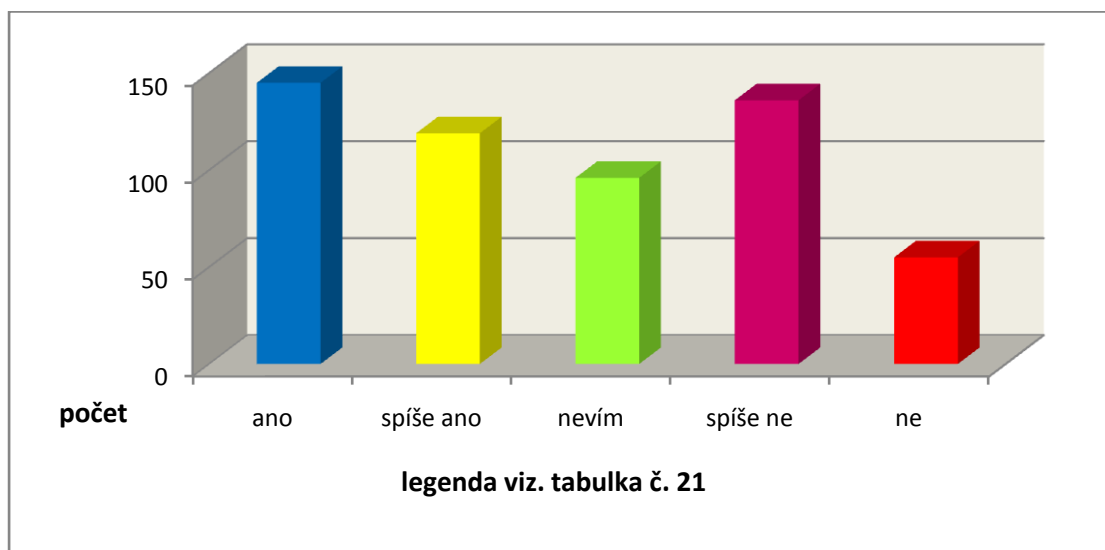
Otázka č. 18: Jsou pro tebe tví rodiče vzorem?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano, rodiče pro mě jsou vzorem napsalo 145 respondentů (26,3 %), spíše ano uvedlo 119 respondentů (22 %). Nevím bylo uvedeno 96 žáky (17 %). Spíše ne uvedlo celkem 136 respondentů (24,7 %) a samotné ne uvedlo 55 respondentů (10 %).

Tabulka č. 21 Odpovědi na otázku č. 18: Jsou pro tebe tví rodiče vzorem?

	n₁	f₁
ano	145	26,3 %
spíše ano	119	22 %
nevím	96	17 %
spíše ne	136	24,7 %
ne	55	10 %

Graf č. 20 Odpovědi respondentů na otázku č. 18

6.4 Interpretace výsledků k cíli č. 3: Zmapovat a zhodnotit úroveň verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi

K interpretaci výsledků cíle číslo 3 jsou použity výsledky otázek dotazníkového šetření č. 19 – 28.

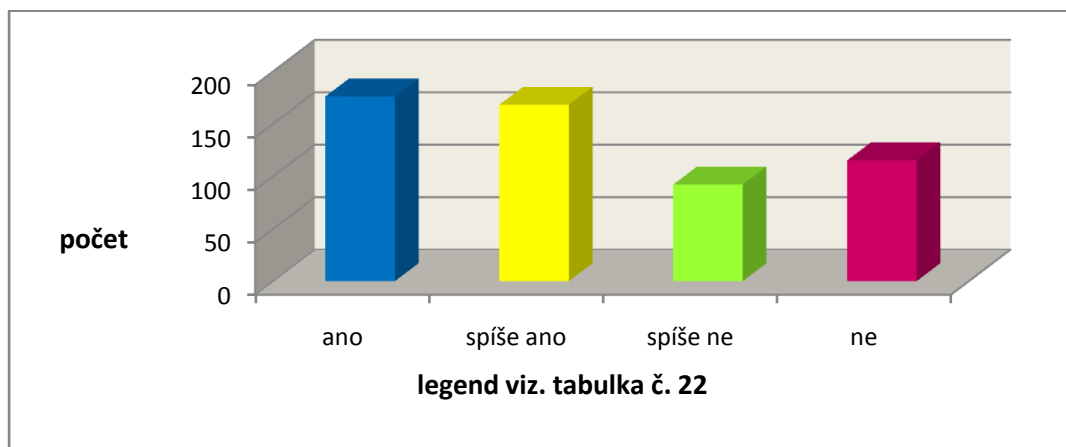
Otázka č. 19: Myslíš si, že je komunikace u vás v rodině dostačující? Povídáš si s rodiči o svých problémech, ptáš se jich na rady,...?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano napsalo 176 respondentů (32 %), spíše ano uvedlo 168 respondentů (30 %). Spíše ne uvedlo celkem 92 respondentů (17 %) a samotné ne uvedlo 115 respondentů (21 %).

Tabulka č. 22 Odpovědi na otázku č. 19: : Myslíš si, že je komunikace u vás v rodině dostačující? Povídáš si s rodiči o svých problémech, ptáš se jich na rady,...?

	n_1	f_1
ano	176	32 %
spíše ano	168	30 %
spíše ne	92	17 %
ne	115	21 %

Graf č. 21 Odpovědi respondentů na otázku č. 19

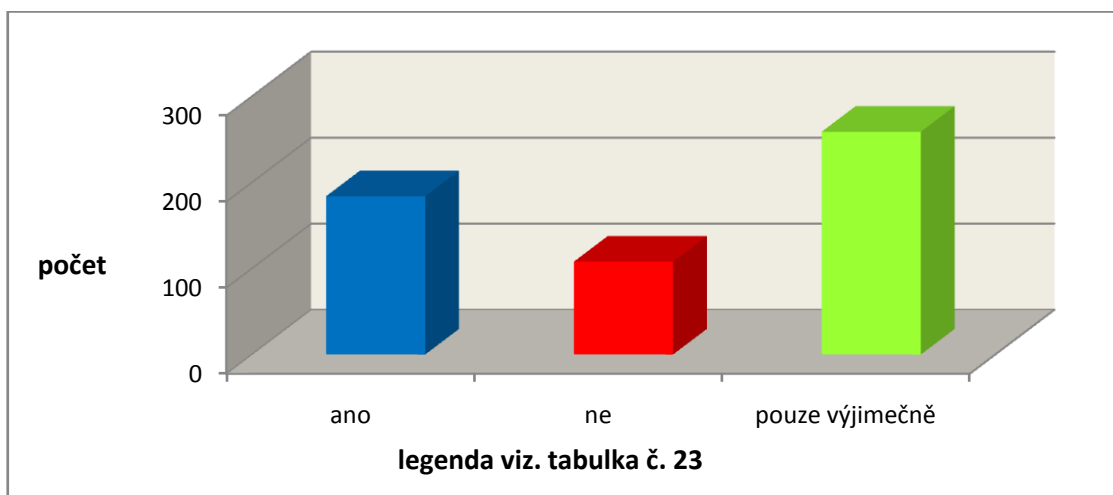
Otázka č. 20: Používají tví rodiče při konfliktech doma mezi sebou vulgární výrazy?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano napsalo 184 respondentů (33 %), ne uvedlo 108 respondentů (20 %). Pouze výjimečně uvedlo celkem 259 respondentů (47 %).

Tabulka č. 23 Odpovědi na otázku č. 20: Používají tví rodiče při konfliktech doma mezi sebou vulgární výrazy?

	n_1	f_1
ano	184	33 %
ne	108	20 %
pouze výjimečně	259	47 %

Graf č. 22 Odpovědi respondentů na otázku č. 20

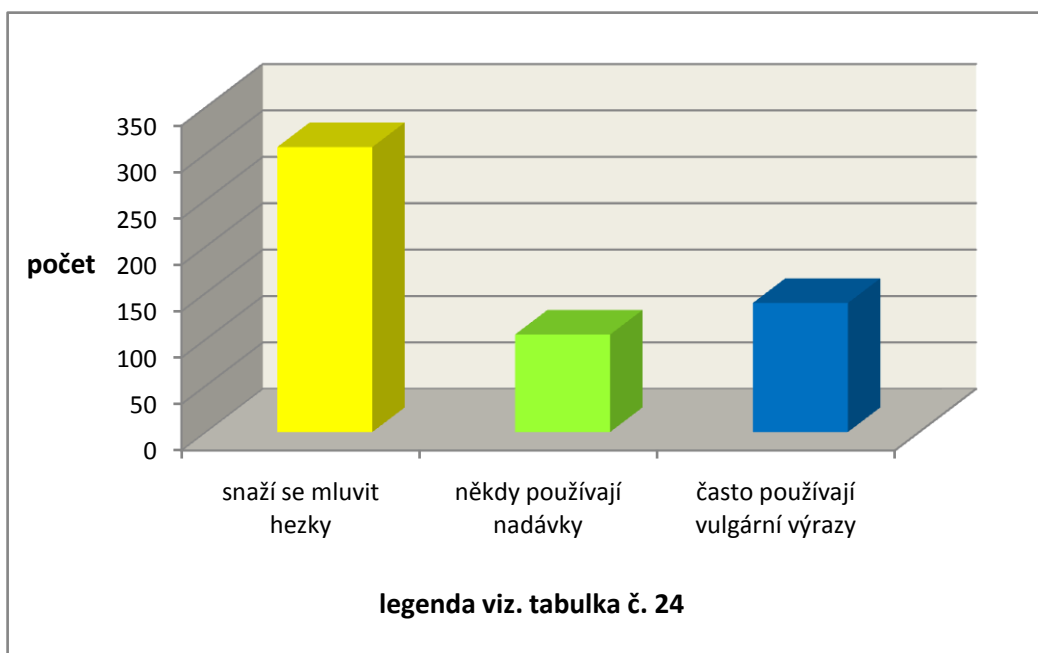
Otázka č. 21: Používají tví rodiče při komunikaci s tebou spíše hodně vulgárních výrazů, anebo se před tebou snaží mluvit hezky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano, rodiče se snaží mluvit hezky, uvedlo 307 respondentů (56 %), dalších 105 respondentů (19 %) uvádí, že rodiče někdy používají nadávky. Celkem 139 respondentů (25 %) napsalo, že jejich rodiče používají často vulgární výrazy.

Tabulka č. 24 Odpovědi na otázku č. 21: Používají tví rodiče při komunikaci s tebou spíše hodně vulgárních výrazů, anebo se snaží mluvit hezky?

	n_1	f_1
snaží se mluvit hezky	307	56 %
někdy používají nadávky	105	19 %
často používají vulgární výrazy	139	25 %

Graf č. 23 Odpovědi respondentů na otázku č. 21

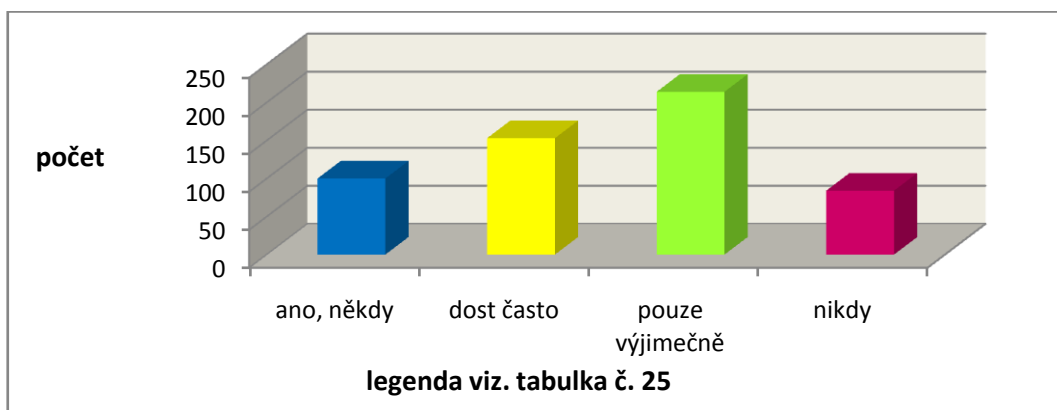
Otázka č. 22: Křičí na tebe někdy rodiče, nebo ti sprostě nadávají?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, někdy napsalo 100 respondentů (18 %), odpověď dost často si vybralo 153 respondentů (28 %). Pouze výjimečně udává 214 respondentů (39%) a nikdy napsalo 84 respondentů (15 %).

Tabulka č. 25 Odpovědi na otázku č. 22: Křičí na tebe někdy rodiče, nebo ti sprostě nadávají?

	n_1	f_1
ano, někdy	100	18 %
dost často	153	28 %
pouze výjimečně	214	39 %
nikdy	84	15 %

Graf č. 24 Odpovědi respondentů na otázku č. 22

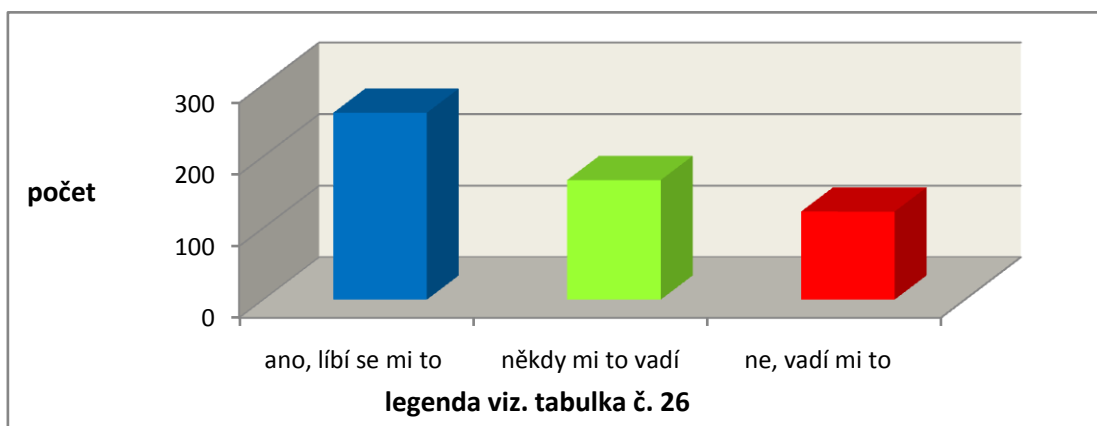
Otázka č. 23: Líbí se ti, jakým způsobem s tebou tví rodiče mluví, anebo ti to vadí?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, líbí se mi to - napsalo 261 respondentů (47 %), odpověď někdy mi to vadí, si vybralo 167 respondentů (30 %). Odpověď ne, vadí mi to - uvádí 123 respondentů (22 %).

Tabulka č. 26 Odpovědi na otázku č. 23: Líbí se ti, jakým způsobem s tebou tví rodiče mluví, anebo ti to vadí?

	n_1	f_1
ano, líbí se mi to	261	47 %
někdy mi to vadí	167	30 %
ne, vadí mi to	123	22 %

Graf č. 25 Odpovědi respondentů na otázku č. 23

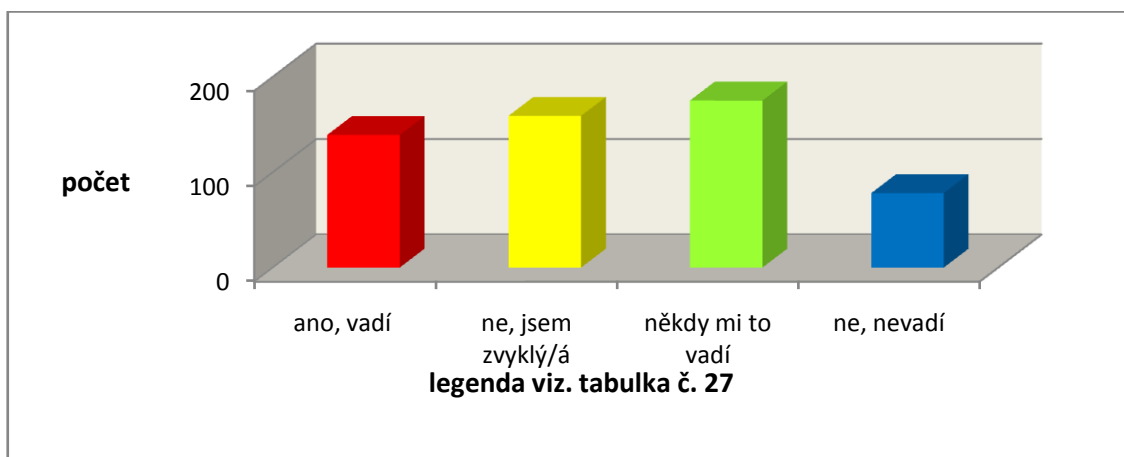
Otázka č. 24: Vadí ti, když se někdo v tvém okolí (sourozenci, kamarádi, dospělí) neovládne a začne mluvit vulgárně?

551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, vadí mi to - udává 139 respondentů (25 %), ne jsem zvyklý/á napsalo 159 respondentů (29 %). Někdy mi to vadí dále napsalo 175 respondentů (32 %) a ne nevadí mi to - uvedlo 78 respondentů tedy (14 %).

Tabulka č. 27 – Odpovědi na otázku č. 24: Vadí ti, když se někdo v tvém okolí (sourozenci, kamarádi, dospělí) neovládne a začne mluvit vulgárně?

	n₁	f₁
ano, vadí	139	25 %
ne, jsem zvyklý/á	159	29 %
někdy mi to vadí	175	32 %
ne, nevadí	78	14 %

Graf č. 26 Odpovědi respondentů na otázku č. 24

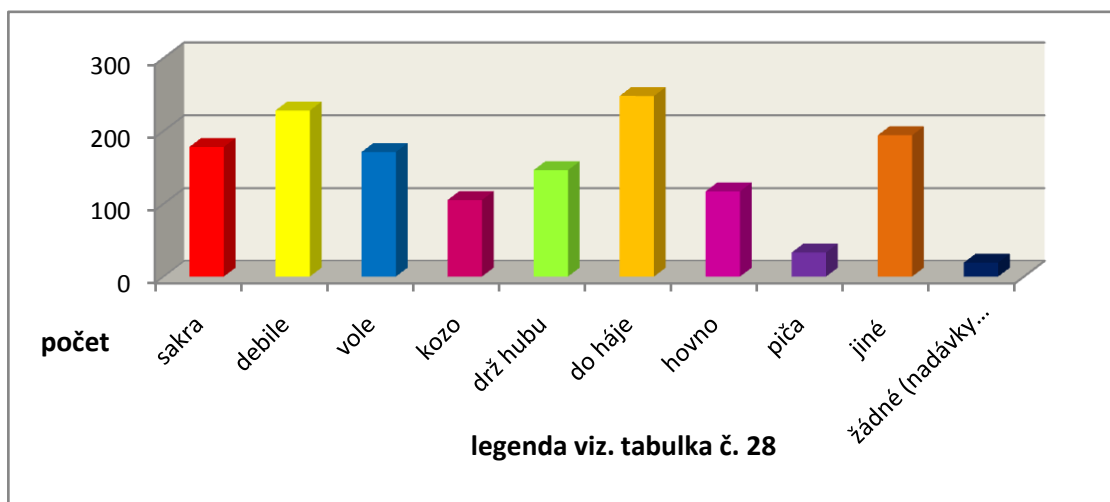
Otázka č. 25: Zaškrtni z nabídky ty nadávky, které při komunikaci s tebou používají tví rodiče.

Na tuto otázku odpovědělo všech 551 respondentů (100%). Celkem se tak u této otázky nasbíralo 1439 odpovědí (100%). Počet uvedených odpovědí znázorňuje tabulka č. 28.

Tabulka č. 28 Odpovědi na otázku č. 25: Zaškrtni z nabídky ty nadávky, které při komunikaci s tebou používají tví rodiče.

	n₁	f₁
sakra	178	41%
debile	228	52%
vole	171	39%
kozy	105	24%
drž hubu	146	30%
do háje	248	57%
hovno	117	27%
piča	33	8%
jiné než v seznamu	194	44%
žádné (nadávky nepoužívají)	19	4%

Graf č. 27 Odpovědi respondentů na otázku č. 25

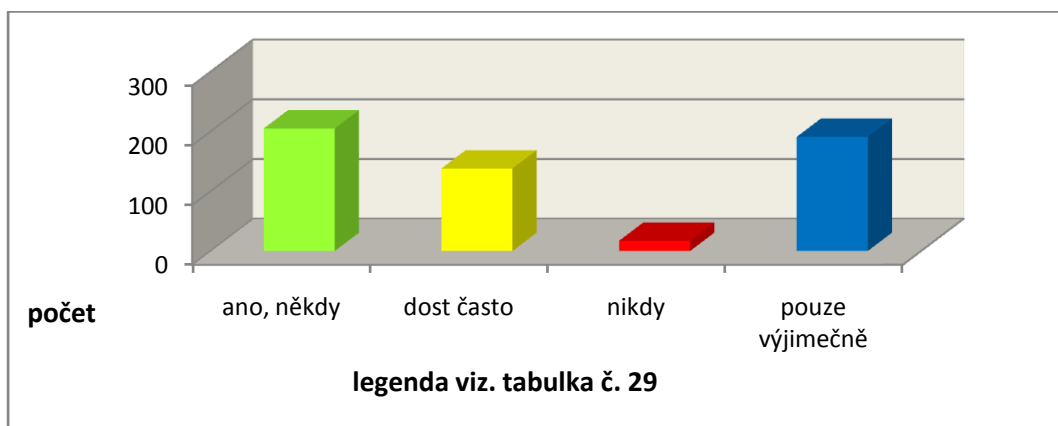
Otázka č. 26: Používáš vulgární výrazy během každodenních činností (doma, ve škole, při rozhovorech s kamarády,...), anebo se snažíš vyjadřovat hezky?

Na tuto otázku odpovědělo všech 551 respondentů (100%). Dohromady 205 respondentů (37%) uvedlo odpověď ano, někdy. 138 respondentů (25%) uvedlo odpověď dost často, 17 respondentů (3%) sdělilo, že vulgární výrazy nikdy nepoužívají a 191 respondentů (35%) uvedlo, že vulgární výrazy používají pouze výjimečně.

Tabulka č. 29 Odpovědi na otázku č. 26: Používáš vulgární výrazy během každodenních činností (doma, ve škole, při rozhovorech s kamarády,...), anebo se snažíš vyjadřovat hezky?

	n_1	f_1
ano, někdy	205	37%
dost často	138	25%
nikdy	17	3%
pouze výjimečně	191	35%

Graf č. 28 Odpovědi respondentů na otázku č. 26

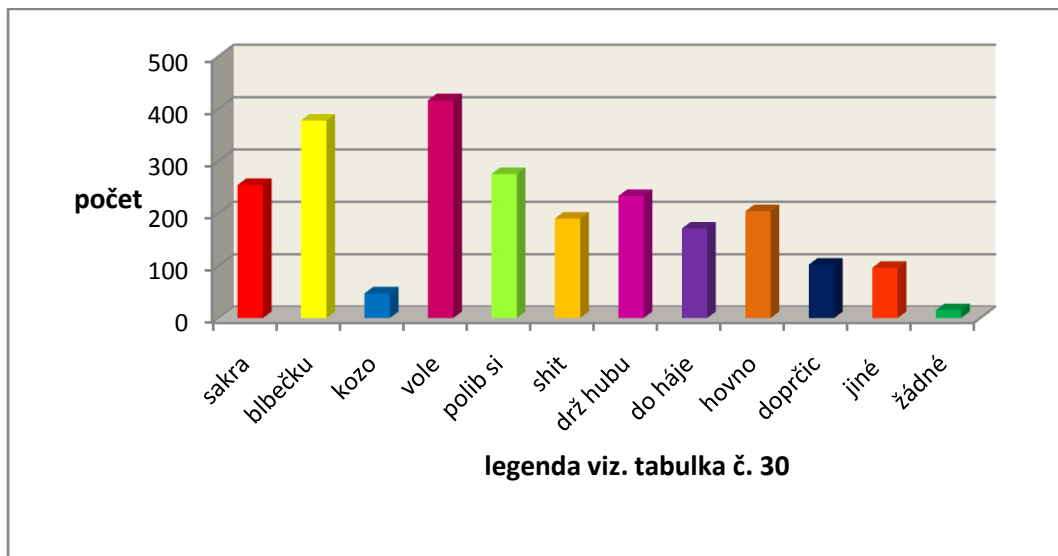
Otázka č. 27: Zaškrtni z nabídky nadávky, které i ty sám používáš.

Na tuto otázku odpovědělo všech 551 respondentů (100%). Dohromady bylo k otázce sesbíráno 2380 odpovědí (100%). Souhrn všech typů a četností odpovědí je zahrnut v tabulce číslo 30.

Tabulka č. 30 Odpovědi na otázku č. 27: Zaškrtni z nabídky nadávky, které i ty sám používáš.

	n₁	f₁
sakra	254	46%
blbečku	377	68%
kozy	47	9%
vole	416	75%
polib si	275	50%
shit	190	34%
drž hubu	233	42%
do háje	171	31%
hovno	204	37%
doprčic	102	19%
jiné než v seznamu	96	17%
žádné (nadávky nepoužívám)	15	3%

Graf č. 29 Odpovědi respondentů na otázku č. 27

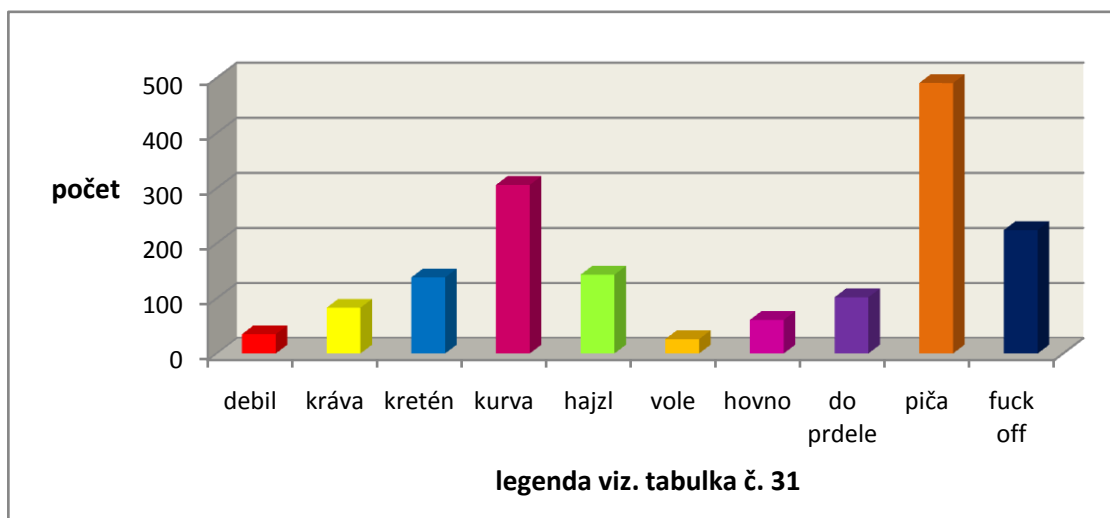
Otázka č. 28: Zaškrtni z nabídky ty slova, které jsou podle tebe nejvulgárnější.

Na tuto otázku odpovědělo všech 551 respondentů (100%). Dohromady bylo k otázce sesbíráno 1809 odpovědí (100%). Souhrn všech typů a četností odpovědí je zahrnut v tabulce číslo 31.

Tabulka č. 31 Odpovědi na otázku č. 28: Zaškrtni z nabídky ty slova, které jsou podle tebe nejvulgárnější.

	n₁	f₁
debil	35	6%
kráva	83	15%
kretén	138	25%
kurva	306	56%
hajzl	143	26%
vole	26	5%
hovno	61	11%
do prdele	102	19%
piča	491	89%
fuck off	224	41%

Graf č. 30 Odpovědi respondentů na otázku č. 28

6.5 Interpretace výsledků k cíli č. 4: Vypracovat edukační materiál zabývající se verbální komunikací a její důležitostí v rodinném prostředí, který by měl mít preventivní charakter předcházení verbální agresivitě ve společnosti a rodině

Na základě vyhodnocených a získaných dat z dotazníkového šetření byl navržen edukační materiál zabývající se verbální komunikací pro rodiče, učitele a žáky. Materiál se zaměřuje především na vymezení pojmů komunikace, agresivita a verbální komunikace v rodině mezi rodiči a dětmi. Jeho účelem by mělo být pomoci předcházení projevům verbální agresivity ze strany dětí i dospělých. Vybranou formou tohoto materiálu se stal informativní letáček. Informace, které materiál obsahuje, jsou zaměřeny na oblasti, které vyplynuly z dotazníkového šetření a navíc byly obohaceny o výsledky projevů verbální agresivity, získaných již během psaní mé první závěrečné práce.

6.6 Ověření hypotéz s výsledky výzkumného šetření

K verifikaci formulovaných hypotéz bylo přistoupeno po dokončení analýzy výzkumného souboru šetření a zjištění základních údajů. Formulované hypotézy se dotýkají problematiky, která byla zjišťována pomocí dotazníkového šetření. Celkem

budeme ověřovat čtyři hypotézy. Pro ověřování hypotéz byly využity výsledky dotazníkového šetření.

Hypotéza H1: Sociální prostředí dítěte je velkou měrou ovlivněno typem rodiny. Sociální prostředí rodin je dnes ovlivněno hlavně výchovnými prostředky a možnostmi rodičů. Předpokladem je, že ne všichni žáci vyrůstají v prostředí úplné rodiny a jsou svými rodiči dostatečně zabezpečeni po všech stránkách.

Dotazníkovým šetřením v rámci okruhu otázek číslo 1-9 bylo zjištěno, že z vybraného vzorku 551 respondentů pouze 37 % pochází z neúplné rodiny. Zatímco 54,4 % pochází z rodiny úplné. Bylo zjištěno, že ve většině rodin žijí rodiče společně. Dále bylo zjištěno, že většina rodin je díky zaměstnání rodičů dobře zajištěna. Na druhé straně ovšem vyplynulo i to, že 30% rodičů se potýká z nezaměstnaností a 38 % rodičů ze zkoumaného vzorku má pouze příležitostné zaměstnání. Tyto jevy, tak mohou ovlivňovat jistým způsobem sociální prostředí rodiny, zvláště u neúplných rodin. Z analýzy výsledků tak můžeme říci, že nejde o velkou převahu rodin, které žijí společně a které jsou rozvedeny a jejichž děti, žijí v neúplných či doplněných rodinách. Pokud budeme vycházet z předpokladu, že ne všichni žáci vyrůstají v prostředí úplné rodiny a jsou svými rodiči dostatečně zabezpečeni po všech stránkách, můžeme říci, že se *hypotéza H1 se potvrdila*.

Hypotéza H2: Rodiče mají zájem být se svými dětmi a vychovávat je co nejlepším způsobem. Předpokladem je, že většina rodičů má na děti čas a má zájem o jejich výchovu.

K ověření druhé hypotézy nám poslouží výsledky z šetření otázek čísla 10 až 18. V desáté otázce byli respondenti tázáni na to, zda se oba jejich rodiče podílejí na jejich výchově. Z celkového počtu žáků celkem 80% uvedlo, že se na jejich výchově podílejí oba dva rodiče. Pouze u 20% žáků se na výchově oba dva rodiče nepodílejí. Otázka číslo 12 zjišťovala postavení případného nového partnera rodičů na výchově jejich dětí. Z analýzy vyplynulo, že u rozvedených rodičů je nový partner k jejich dítěti z 23 % naprosto ve výchovném vedení lhostejný. Předpoklad, že většina rodičů má na své děti čas a má zájem o jejich výchovu byl částečně zkritizován z pohledu používání

výchovných stylů v rodině, jelikož z výzkumu vyplynulo, že přes 40,5 % rodičů vychovává své dítě na principech liberální výchovy, která ovšem dětem nedává žádné hranice a rodičům dává více prostoru. K dokreslení analýzy tohoto vzorku posloužila ještě sedmnáctá otázka, která se ptala na to, kolik času rodiče se svými dětmi tráví. Z výsledků pak vyplynulo, že 46 % rodičů se snaží být s dětmi co nejčastěji, i když v jiné otázce přes 40,5 % dětí uvedlo, že s rodiči svůj čas spíše rádi netráví. Téměř stejným dílem je ale zastoupena i část rodičů, která se raději než dětem věnuje svým koníčkům. Celkem jde o 31,5 % rodičů. Budeme-li tedy vycházet z našeho předpokladu, že většina rodičů má na děti čas a má zájem o jejich výchovu, můžeme říct, že se *hypotéza H2 potvrdila*.

Hypotéza H3: Rodiče se s dětmi snaží mluvit hezky a být jim příkladem. Předpokladem je, že rodiče vedou své děti k slušnému jednání s druhými lidmi a nepoužívají na děti prvky verbální agresivity.

Hypotéza H4: Děti se v domácím prostředí často setkávají s verbálními útoky rodičů. Předpokladem je, že rodiče nemají problém komunikovat s dětmi, i když se setkají s jejich nezájmem či verbálními útoky. Předpokladem je, že rodiče musí s dětmi často řešit různá nedorozumění a konflikty.

Ověření těchto dvou hypotéz jsem spojila z toho důvodu, že spolu souvisejí. A zároveň si i protiřečí. K vyvrácení či potvrzení těchto hypotéz nám poslouží otázky číslo 18 až 28. Dvacátá otázka dotazníkového šetření pátrala po odpovědi na otázku, zda rodiče při konfliktech mezi sebou používají vulgární výrazy. Z výzkumného šetření bylo analýzou zjištěno, že 47 % rodičů používá při konfliktech mezi sebou vulgarismy pouze výjimečně, 20 % rodičů je nepoužívá a 33 % je používá běžně. Z celkového počtu 551 respondentů (100 %) o otázce, zda jejich rodiče při komunikaci s nimi používají vulgarismy nebo se snaž mluvit hezky, vypovědělo 139 respondentů (25%), že rodiče používají často vulgární výrazy. 307 respondentů (56 %) uvedlo, že s nimi rodiče mluví hezky a 105 respondentů (19 %) zmínilo, že při komunikaci s nimi rodiče často používají nadávky. Nadávky, které rodiče často používají při komunikaci se svými dětmi, byly shromážděny v otázce číslo dvacet pět. Bylo tak zaznamenáno, že kromě běžných nadávek, které slyšíme dnes a denně, 52 % rodičů nejčastěji svému

dítěti říká debile a 44 % rodičů používá nadávky, které nebyly v seznamu použity. V posouzení pravdivosti či nepravdivosti hypotézy H3 nám může být nápomocná i otázka č. 18, která se děti tázala na to, zda jsou pro ně jejich rodiče vzorem. Z 100 % respondentů a po sečtení kladných a záporných výsledků docházíme ke zjištění, že pro většinu dětí po sečtení (48,3 %) jsou rodiče dobrým vzorem. Pro 34,7 % respondentů tomu tak však není. Podle vzorku výzkumného šetření, tak můžeme *potvrdit i tuto hypotézu H3*. Hypotézu H4 můžeme pro zjištění její platnosti navíc kromě již zmíněných otázek srovnávat s výsledky otázky číslo 22 a 23. Tyto otázky se zabývaly problematikou toho, jak rodiče s dětmi mluví. Kdy 47 % dotazovaných uvádí, že se jim způsob komunikace jejich rodičů s nimi líbí, dalším 30 % dotázaných někdy komunikace ze stran rodičů vadí a 22% nevadí styl, kterým s ním jedná jeho rodiče. Ukázalo se, že i přestože se v dnešní době setkáváme se obhroublými slovními spojeními u našich nejbližších členů rodiny stále častěji. Tak se podle výzkumného vzorku *potvrzuje platnost i této hypotézy H4*. Rodiče si to mnohdy ani neuvědomují, že jsou to právě oni, kteří mimo všechny různé osobnostní charakteristiky předávají svým dětem rovněž i styl komunikace.

DISKUSE

Vliv rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte je poměrně zajímavé téma, na které můžeme pohlížet z více hledisek. Rodina sama o sobě tvoří nejdůležitější jednotku každé lidské společnosti. Není to pouze proto, že vede jedince k socializaci a utváření jeho vlastní osobnosti či budování mezilidských vztahů. Rodina je pro každého člověka důležitá především také proto, že v ní dochází k výchově člověka a jeho kultivovanosti. Názory na rodinnou výchovu, její význam, zaměření a prostředky jejího působení, se vyvíjely po dlouho dobu společně se společností. O tom, že má rodina ve výchově dětí své nezastupitelné místo nebylo nikdy pochyb, protože z postavení ostatních činitelů výchovy působících na dítě vyplývá, že rodina a rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli (Střelec, 2005).

Prvním cílem diplomové práce bylo zmapovat sociální prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém vyrůstají. Ke splnění tohoto cíle bylo nutno nejprve zhotovit dotazník s uzavřenými otázkami určenými k výzkumnému šetření. Po zhotovení dotazníkového šetření bylo třeba vyhledat několik set respondentů, kteří by vyhovovali vybranému souboru a mohli se výzkumného šetření zúčastnit. Protože se jedná o metodu kvantitativního dotazníku, rozhodla jsem se pro získání většího množství dat, vyvěsit dotazník také na internet, kde byl zpřístupněn pouze uvedeným věkovým kategoriím. Mimo jiné jsem několik dotazníků odeslala i elektronickou poštou přímo na některé základní školy Olomouckého, Pardubického a Zlínského kraje. Předkládaný dotazník s výzkumným šetřením je uveden v celé své podobě v přílohách této práce.

Na výzkumném šetření se podílelo celkem 551 žáků (100 %) z druhého stupně několika základních škol, celkem ze tří krajů. Dohromady se na výzkumu podílelo 278 dívek (50,5 %) a 273 chlapců (49,5 %) ve věku od 10 do 16 let. Šestý ročník byl ve výzkumu zastoupen 76 respondenty (14 %). Sedmý ročník reprezentovalo ve výzkumném šetření 83 účastníků a tedy (15 %). Největším podílem se na šetření podíleli žáci osmé a deváté třídy. Celkem se tak na výzkumu podílelo 166 žáků osmých tříd (30 %) a 226 žáků devátých tříd (41 %).

Zmapování sociálního prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém vyrůstají, proběhlo v rámci dotazníkové šetření u otázek č. 3 až 9.

Otázka č. 3: Věk mých rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce kolik roků je mým rodičům vyjádřilo všech 551 respondentů (100 %). Věk rodičů mezi 30-35 lety uvedlo 23 respondentů (4 %). Věk rodičů mezi 36-40 lety vybralo 275 respondentů (50 %). Rodiče ve věku 41-45 let dále uvedlo celkem 161 respondentů (29 %) a věk rodičů nad 46 let uvedlo 81 dotázaných respondentů (15 %).

Z výsledků šetření této otázky vyplývá, že největší počet rodičů žáků se nachází v produktivním věku. Rovněž se na těchto výsledcích projevil i trend současné společnosti, kdy se rodiny zakládají stále v pozdějším věku, než tomu bývalo v dřívějších dobách.

Otázka č. 4 : Nejvyšší dosažené vzdělání mých rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce jaké je nejvyšší dosažené vzdělání mých rodičů vyjádřilo všech 551 respondentů (100 %). Nejprve bylo vyhodnoceno nejvyšší dosažené vzdělání otce. Základní vzdělání jako nejvyšší dosažené vzdělání otce označilo celkem 32 respondentů (6 %), středoškolské vzdělání u něj označilo 301 respondentů (55 %), vyšší odborné vzdělání uvedlo 59 respondentů (11 %) a vysokoškolské vzdělání otce uvedlo 158 respondentů (29 %). Pokud šlo o nejvyšší dosažené vzdělání matky, tak výsledky byly následující: základní vzdělání u matek označilo celkem 25 respondentů (5 %), středoškolské vzdělání uvedlo 293 respondentů (53%), vyšší odborné vzdělání označilo 86 respondentů (16 %) a vysokoškolské vzdělání uvedlo 147 respondentů (27 %).

Z výsledků šetření této otázky vyplývá, že největší počet rodičů žáků má středoškolské vzdělání. Domnívám se, že z tohoto výsledku mohou proto usuzovat, že nižší vzdělání rodičů vypovídá o jejich touze po založení rodiny, na rozdíl od vysokoškolsky vzdělaných rodičů, pro něž byla na prvním místě kariéra. Rovněž si myslím a usuzuji z vlastních zkušeností, že nižší dosažené vzdělání rodičů může ovlivnit i samotné studium jejich dětí.

Otázka č. 5 : Zaměstnání rodičů je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k otázce zaměstnání rodičům je vyjádřilo pouze 469 respondentů (85 %), 82 respondentů (15 %) tuto otázku nevyplnilo. Nejprve vyhodnotíme zaměstnání otce. Trvalé zaměstnání otce uvedlo celkem 346 respondentů (74 %), nezaměstnanost otce uvedlo 59 respondentů (13 %) a 64 respondentů (13 %) uvedlo, že otec má jen příležitostné zaměstnání. Vyhodnocení zaměstnání matek vypadalo následovně. Trvalé zaměstnání matek uvedlo 274 respondentů (58 %), nezaměstnanost matky uvedlo 81 respondentů (17 %) a 114 respondentů (25 %) uvedlo zaměstnání matky jako příležitostné.

S otázkou zaměstnání rodičů souvisí nejenom možnost jejich pracovního uplatnění se na trhu práce, ale také dosažené vzdělání rodičů. Zaměstnání rodičů navíc výrazným způsobem ovlivňuje možnost finančního zabezpečení rodiny. Z výsledků vyplynulo, že většina rodičů má trvalé zaměstnání. Díky tomuto zjištění proto mohou usuzovat, že děti těchto rodičů budou pocházet z materiálně zabezpečeného prostředí.

Otázka č. 6 : Moje rodina je?

Z celkového počtu 551 respondentů (100%), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů (100%). Z všech respondentů jich celkem 300 (54,4%) uvedlo, že jejich rodina je úplná. Neúplnou rodinu uvedlo celkem 206 respondentů (37%). Doplněnou rodinu uvedlo 45 respondentů (8,6%).

Otázka č. 7: Pocházíš-li z neúplné rodiny, kdo tvou rodinu tvoří?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo celkem 206 respondentů (37 %). Zbývajících 345 respondentů (63 %) pochází z úplné či doplněné rodiny. Z uvedených odpovědí vyplynulo, že se svobodnou matkou žije 48 respondentů (23 %). Rozvedeného rodiče uvádí 135 respondentů (65,5 %) a 23 respondentů (11,5 %) uvedlo, že jeho rodinu tvoří vdovec či vdova.

Otázka č. 8: Žijí tví rodiče společně?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo celkem 551 respondentů (100 %). Celkem 345 respondentů odpovědělo kladně (63 %) a 208 respondentů záporně (37 %).

Otázka č. 9: Máš nějaké sourozence?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Dohromady 416 respondentů (75 %) odpovědělo, že sourozence má. Dalších 135 respondentů (25 %) uvedlo, že sourozence nemá.

V rámci tohoto cíle došlo ke stanovení hypotézy H1, která předpokládala, že sociální prostředí dítěte je velkou měrou ovlivněno typem rodiny a jejím sociálním prostředím, které je dnes ovlivněno hlavně výchovnými prostředky a možnostmi rodičů. Po provedení ověření dané hypotézy bylo zjištěno, že hypotéza je pravdivá.

Z výše uvedených výsledků rovněž vyplynulo, že sociálního prostředí rodin žáků druhého stupně ZŠ, ve kterém žijí doopravdy, alespoň částečně u některých jedinců ovlivňuje věk jejich rodičů, ale i jejich dosažené vzdělání a možnost pracovního uplatnění se ve společnosti. Stejně jako i to, zda je jejich rodina úplná, neúplná anebo doplněná.

Druhým cílem diplomové práce bylo zmapovat vliv rodinného prostředí a rodičů na výchovu dítěte. Ke splnění tohoto cíle posloužilo vyhodnocení položek dotazníku od otázky číslo 10 po otázku číslo 18.

Otázka č. 10: Podílejí se oba dva tví rodiče na tvé výchově?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 440 respondentů (80 %) uvedlo, že se na jeho výchově podílejí oba dva rodiče. 111 respondentů (20 %) uvádí, že se na jejich výchově oba dva rodiče nepodílejí.

Otázka č. 11: Kdo u vás v rodině klade větší důraz na výchovu?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 187 respondentů (34 %) uvedlo, že na výchovu klade větší důraz matka. Podle 215 respondentů (39 %) mají na

výchovu oba dva rodiče stejný důraz. Celkem 83 respondentů (15 %) uvedlo, že na jejich výchovu kladou větší důraz než rodiče jejich prarodiče a pouze 66 respondentů (12 %) uvádí jako důraznějšího v rámci výchovy otce.

Otázka č. 12: Pokud jsou tví rodiče rozvedeni, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově, vyjádřilo všech 551 respondentů. Celkem 40 respondentů (7 %) uvádí, že je na ně nový partner rodičů hodný. Dalších 9 respondentů (2 %) pozoruje nového partnera jako přísného. Podle 128 respondentů (23 %) je nový partner rodičů vůči jejich výchově lhostejný. Dohromady 347 (63 %) respondentů uvedlo, že jejich rodiče nejsou rozvedeni a 27 respondentů (5 %) uvedlo, že rodiče nemají žádného nového partnera.

Otázka č. 13: Používají rodiče k výchově tresty, zákazy, odměny, nebo jiné výchovné prostředky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech dotázaných celkem 152 účastníků šetření (28 %) uvedlo ano – rodiče používají tresty. Podle 317 respondentů (58 %) rodiče tresty používají pouze někdy. Zbýlých 82 respondentů (15 %) tvrdí, že jejich rodiče tresty nepoužívají.

Otázka č. 14: Jaký styl výchovy podle tebe tví rodiče používají?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo pouze 540 respondentů (98 %) a pouze 11 respondentů (2 %) se k této otázce vůbec nevyjádřilo. Dohromady 239 respondentů (40,5 %) se domnívá, že jejich rodiče vůči nim používají liberální styl výchovy. Další 163 respondentů (30 %) se přiklání k myšlence, že jejich rodiče používají autoritativní výchovné působení. Zbývajících 138 respondentů (29,5 %) si myslí, že je vychováváno v rámci demokratické výchovy.

Otázka č. 15: Máš se svými rodiči společné zájmy a koníčky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce, zda mají s rodiči společné zájmy a koníčky vyjádřilo všech 551 respondentů. Ze všech

dotázaných celkem 191 účastníků šetření (35 %) tvrdí, že se svými rodiči spíše společné koníčky nemá, 135 respondentů (24,5 %) neví. Dohromady 138 respondentů (25 %) uvádí, že s rodiči mají spíše společné koníčky. Dohromady 57 respondentů (10,5 %) uvádí, že nemá společné koníčky s rodiči. Celkem 30 respondentů (5 %) uvedlo, že má se svými rodiči stejné koníčky a záliby.

Otázka č. 16: Trávíš svůj volný čas rád/a se svými rodiči?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 100 % respondentů. Dohromady 225 respondentů (40,5 %) uvedlo, že svůj volný čas s rodiči spíše netráví rádi. Dalších 102 respondentů uvádí ano, že s rodiči tráví čas rádi a 78 respondentů uvádí, že spíše ano. Celkem 146 respondentů (27 %) s rodiči volný čas netráví rádi.

Otázka č. 17: Tráví s tebou tví rodiče hodně času, nebo se raději věnují své práci a zálibám bez tebe?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této položené otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, rodiče se mnou tráví hodně času, uvedlo 124 respondentů (22,5 %). Snaží se být se mnou co nejčastěji – udává 253 respondentů (46 %). Ne, spíše se věnují práci, uvádí 174 respondentů tedy (31,5 %) dotázaných.

Z výsledků šetření této otázky vyplynulo, že se rodiče převážně snaží být se svými dětmi vždy, pokud jim to jen daná situace dovoluje. Tento výsledek shledávám v dnešní uspěchané době, kdy se většina dospělých stará hlavně o svou práci a na děti, nemívá tolik času, jako velké pozitivum.

Otázka č. 18: Jsou pro tebe tví rodiče vzorem?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano, rodiče pro mě jsou vzorem- napsalo 145 respondentů (26,3 %), spíše ano uvedlo 119 respondentů (22 %). Nevím bylo uvedeno 96 žáky (17 %). Spíše ne uvedlo celkem 136 respondentů (24,7 %) a samotné ne uvedlo 55 respondentů (10 %).

V rámci tohoto cíle došlo ke stanovení hypotézy H2, která předpokládala, že rodiče mají zájem být se svými dětmi a vychovávat je co nejlepším způsobem. Předpokladem k této hypotéze bylo tvrzení, že většina rodičů má na děti čas a má zájem o jejich výchovu. Po provedení ověření dané hypotézy bylo zjištěno, že hypotéza je pravdivá.

Z výše uvedených výsledků rovněž vyplynulo, že rodinná výchova je důležitou součástí formulace osobnosti každého člověka. Výzkum ukazuje, že si děti většinou svých rodičů váží, vidí v nich své vzory, mají s nimi společné zájmy a rádi s nimi tráví čas. Tomuto však takto není v rodinách, kde je nějakým způsobem výchova ze strany rodičů zanedbávána nebo až příliš liberalizována. Působením obou dvou případů výchovných přístupů, tak může časem docházet k nejrůznějším deviacím jedince.

Třetím cílem diplomové práce bylo zmapovat a zhodnotit úroveň verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi v rodinách žáků druhého stupně ZŠ. Ke splnění tohoto cíle přispělo vyhodnocení dotazníkových otázek číslo 19 – 28.

Otázka č. 19: Myslíš si, že je komunikace u vás v rodině dostačující? Povídáš si s rodiči o svých problémech, ptáš se jich na rady,...?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano napsalo 176 respondentů (32 %), spíše ano uvedlo 168 respondentů (30 %). Spíše ne uvedlo celkem 92 respondentů (17 %) a samotné ne uvedlo 115 respondentů (21 %).

Otázka č. 20: Používají tví rodiče při konfliktech doma mezi sebou vulgární výrazy?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano napsalo 184 respondentů (33 %), ne uvedlo 108 respondentů (20 %). Pouze výjimečně uvedlo celkem 259 respondentů (47 %).

Otázka č. 21: Používají tví rodiče při komunikaci s tebou spíše hodně vulgárních výrazů, anebo se před tebou snaží mluvit hezky?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo rovněž všech 551 respondentů. Ano, rodiče se snaží mluvit hezky, uvedlo 307 respondentů (56 %), dalších 105 respondentů (19 %) uvádí, že rodiče někdy používají nadávky. Celkem 139 respondentů (25 %) napsalo, že jejich rodiče používají často vulgární výrazy.

Otázka č. 22: Křičí na tebe někdy rodiče, nebo ti sprostě nadávají?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, někdy napsalo 100 respondentů (18 %), odpověď dost často si vybralo 153 respondentů (28 %). Pouze výjimečně udává 214 respondentů (39 %) a nikdy napsalo 84 respondentů (15 %).

Otázka č. 23: Líbí se ti, jakým způsobem s tebou tví rodiče mluví, anebo ti to vadí?

Z celkového počtu 551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, líbí se mi to - napsalo 261 respondentů (47 %), odpověď někdy mi to vadí, si vybralo 167 respondentů (30 %). Odpověď ne, vadí mi to - uvádí 123 respondentů (22 %).

Otázka č. 24: Vadí ti, když se někdo v tvém okolí (sourozenci, kamarádi, dospělí) neovládne a začne mluvit vulgárně?

551 respondentů (100 %), se k této otázce vyjádřilo všech 551 respondentů. Ano, vadí mi to - udává 139 respondentů (25 %), ne jsem zvyklý/á napsalo 159 respondentů (29 %). Někdy mi to vadí, dále napsalo 175 respondentů (32 %) a ne nevadí mi to - uvedlo 78 respondentů tedy (14 %).

Otázka č. 25: Zaškrtni z nabídky ty nadávky, které při komunikaci s tebou používají tví rodiče.

Celkem se u této otázky nasbíralo 1439 odpovědí (100 %). Nejčastější nadávkou, kterou rodiče používají před svými dětmi je slovní spojení „do háje“. Tento výraz označilo 57 % dotázaných, druhou nejčastější nadávkou, kterou děti od svých

rodičů slýchávají je oslovení „*debile*“. Tento termín uvedlo 52 % respondentů. Třetí nejpoužívanější nadávkou se s 44 % respondentů stala jiná nadávka, než z uvedeného seznamu.

Otázka č. 26: Používáš vulgární výrazy během každodenních činností (doma, ve škole, při rozhovorech s kamarády,...), anebo se snažíš vyjadřovat hezky?

Na tuto otázku odpovědělo všech 551 respondentů (100 %). Dohromady 205 respondentů (37 %) uvedlo odpověď ano, někdy. 138 respondentů (25 %) uvedlo odpověď dost často, 17 respondentů (3 %) uvedli, že vulgární výrazy nikdy nepoužívají a 191 respondentů (35 %) uvedlo, že vulgární výrazy používají pouze výjimečně.

Otázka č. 27: Zaškrtni z nabídky nadávky, které i ty sám používáš.

Dohromady bylo k této otázce sesbíráno 2380 odpovědí (100 %). Z možností, které nabízela tabulka nadávek, se na prvním místě s 75 % respondentů umístila nadávka „*vole*“. Druhou nejčastější nadávkou se stalo s 68 % respondentů označení *blbečku*. Třetí nejčastější nadávkou je s 50 % respondentů oslovení „*polib si*“.

Otázka č. 28: Zaškrtni z nabídky ty slova, které jsou podle tebe nejvulgárnější.

Dohromady bylo k otázce sesbíráno 1809 odpovědí (100 %). Za nejvulgárnější slovo považuje 89 % respondentů vulgarismus „*piča*“. Druhým nejvulgárnějším slovem byl 56 % respondentů označen vulgarismus „*kurva*“. Třetím nejvulgárnějším slovem je dle 41 % respondentů anglické hanlivé označení „*fuck off*“.

Z výsledků šetření těchto otázek zaměřených na komunikaci rodičů a dětí bylo zjištěno, že se rodiče s dětmi snaží často mluvit hezky a bez používání vulgarismů či jiných projevů verbální agresivity, a to i přesto, že sami rodiče někdy tento způsob komunikace používají – například tehdy, když na děti křičí. Dále by se z výsledků dalo usuzovat, že děti ve vlastní komunikaci hodně napodobují své rodiče, kteří jim udávají jistý příklad. Mohli bychom proto říci, že děti od rodičů přebírají i spoustu komunikačních návyků, které je dále ovlivňují při komunikaci s druhými lidmi.

Ke třetímu cíli diplomové práce byly zformulovány rovněž dvě hypotézy – H3 a H4. Hypotéza H3 byla zformulovaná na předpokladu, že rodiče se s dětmi snaží mluvit hezky a chtějí jim být příkladem, a proto vedou své děti ke slušnému jednání s druhými lidmi a nepoužívají na děti prvky verbální agresivity. Hypotéza H4 byla zformulována na předpokladu, že se děti i rodiče v domácím prostředí často setkávají s verbálními útoky a musí společně řešit různá nedorozumění a konflikty. Po provedení ověření bylo zjištěno, že i tyto dvě hypotézy jsou pravdivé.

Z výše uvedených výsledků rovněž vyplynulo, že komunikace a její formy mezi členy rodiny jsou velmi důležité, protože kromě výchovného působení se rodina na jedinci podepisuje i mírou vlastní rodinné kultury, kterou můžeme projevat například skrze naše verbální vyjadřování. Komunikace je pro člověka velmi důležitá vlastnost. Díky tomu, že jsme se jako malí naučili mluvit, můžeme pak po celý svůj život poznávat stále nové vjemy, učit se novým jazykům, dovednostem, ale zejména jsme díky ní schopni navazovat i přátelské vztahy s druhými lidmi. Na druhou stranou může být někdy komunikace i naším prokletím. To proto, že ne vždy jsme schopni používat při rozmluvách s druhými lidmi vhodná slova a častokrát se nám tak může stát, že podlehneme svodům a zapomeneme na slušné vychování. Důsledkem pak může být někdy chtěná a někdy nechtěná forma verbální agresivity, kterou si vybíjíme na našich nejbližších.

Čtvrtým cílem diplomové práce bylo vypracovat edukační materiál zabývající se verbální komunikací a její důležitosti v rodinném prostředí, který by měl preventivní charakter předcházení verbální agresivitě ve společnosti. Materiál byl zpracován se zaměřením na problematiku komunikace mezi rodiči a dětmi, tak aby z něj mohli čerpat nejenom učitelé a rodiče, ale i děti. Tento edukační materiál je obsažen v příloze č. 2.

ZÁVĚR

Ve srovnání s jinými historickými i současně existujícími kulturami jinde ve světě, naše kultura velmi zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte i na vliv duševní rovnováhy dospělého. Vztah mezi matkou a dítětem představoval vždy primární rodinné spojenectví. Rodina jako první model společnosti, se kterým se dítě v životě setkává, by mu měla být schopná zajistit a zprostředkovat nejenom láskyplnou péči, ale i jasnou představu o realitě celého světa (Matoušek, 2003).

K představám o světě a jeho fungování nám pomáhá na jedné straně naše průběžná socializace do společenského prostředí, kterou si osvojujeme v rámci rodiny. Na druhé straně nám celé naše vnímání světa utváří i samotný výchovný styl, v němž jsme byli našimi rodiči vychovávaní a samotná kultura rodiny, z níž pocházíme.

Diplomová práce se zabývá problematikou vlivu rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte. Práce je rozdělena do dvou celků – teoretické části, která se zabývá odbornými poznatky z oblastí rodinných interakcí a vazeb vytvářených mezi lidmi rodinným poutem či výchovou. Druhou část tvoří - praktická stránka práce, která se zabývá především vyhodnocením a zpracováním výzkumného šetření, které bylo provedeno v souladu se stanovenými cíli práce a jejími hypotézami. V rámci práce byly formulovány čtyři cíle a čtyři hypotézy. Prvním cílem diplomové práce bylo zmapovat sociální prostředí rodin žáků, ve kterých vyrůstají. Druhým cílem práce bylo zmapovat vliv rodinného prostředí a rodičů na výchovu dětí. Třetím cílem práce bylo zmapovat a zhodnotit úroveň verbální komunikace mezi rodiči a jejich dětmi v rodinách. Posledním cílem práce bylo vypracování edukačního materiálu zabývajícího se komunikací mezi rodiči a jejich dětmi, který by měl preventivní charakter při předcházení verbální agresivity v rodinách.

Na závěr bych už chtěla jenom dodat, že přínos této práce spatřuji například v tom, že si někteří rodiče uvědomí to, jakým způsobem sami s vlastními dětmi komunikují a tento zaběhnutý styl upraví. V případě budoucích rodičů doufám, že jim tato práce umožní nahlédnout do prostředí rodinné kultury a jejich vazeb prospěšných a důležitých pro vytvoření vlastní fungující rodiny.

SEZNAM LITERATURY

BARNES, Margaret a ROWE, Jennifer. *Child, Youth and Family Health: Strengthening Communities.* 2. vyd. Australia: Elsevier, 2008. 242 s. ISBN 978-0-7295-3799-5

BIRKENBIHL, Vera. *Umění komunikace: Jak úspěšně utvářet mezilidské vztahy.* 19. vyd. Bratislava: Svornost', 1999. ISBN 80-88915-21-X

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování.* 1. vyd. Praha: Polygrafia, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti.* 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 175 s. ISBN 978-80-7367-505-9.

FERRERO, Bruno. *Šťastní rodiče.* 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 152s. ISBN 80-7178-937-2

GODDETOVÁ, Edith Tartar. *Umění jednat s dospívajícími.* 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 144s. ISBN 80-7178-492-3

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník.* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat.* 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 583s. ISBN 80-7367-123-9

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník.* 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

KARNSOVÁ, Michelle. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem.* 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 151 ISBN 80-7178-032-4

KOLLÁRIK, Teodor. *Sociálna psychológia*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008. 548 s. ISBN 978-80-223-2479-3

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra et. al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

KŘIVOHLAVÝ, Jan. *Já a ty. O zdravých vztazích mezi lidmi*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1986. 256 s. 73521-08/31

LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7367-507-3.

LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinností*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 312s. ISBN 80-7260-008-7

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 152 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 2310 – 5

MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 448 s. ISBN 80 – 246 – 1056 – 6

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008. 108 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí.* 4. vyd. Praha: Portál, 2007. 143 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Jak a proč nás trápí děti.* 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. 187 s. ISBN 8071695874

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres.* 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti.* 1. vyd. Praha, 1986.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi.* 2.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 328 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 2339 – 6

MIELL, Dorothy, DALLOS, Rudi. *Social Interaction and Personal Relationships.* 1. vyd. London:Sage, 1996. 381 s. ISBN 0-7619-5035-4

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů.* 1.vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983. 189 s. 55-993-83

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny.* Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. Základy sociologie; sv. 8. ISBN 80-86429-05-9.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 309s. ISBN 80-86429-58-X

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.* 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 267 s. ISBN 80-85850-53-2.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce.* 1.vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 2000. 335 s. ISBN 80 – 200 – 0763 – 6

RUFO, Marcel. *Pust' mě, ale neopouštěj.* Praha: Portál, 2009. 142 s. ISBN 8073676168

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie.* 1. vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti.* 6. Rev. A dopl. vyd. Praha: Grada, 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-3133-9

ŘÍČAN, Pavel., JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu.* 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 160 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 2991 – 6

SLAMĚNÍK, Ivan, ed. a VÝROST, Jozef, ed. *Aplikovaná sociální psychologie. I.* 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6.

SLAMĚNÍK, Ivan, ed. a VÝROST, Jozef, ed. *Aplikovaná sociální psychologie. II.* 2. vyd. Praha: Portál, 2001. 260 s. Psyché. ISBN 80-247-0042-5.

SMALLEY, Gary. *Cesta k srdci dítěte.* 1. vyd. Praha: Samuel, 1999. 153 s. ISBN 80-2383-7397

SMRČKA, Ferdinand et. al. *ABC rodinné výchovy.* 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 256 s. 14-507-86

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny.* 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8.

STŘELEČ, Stanislav, et. al. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 214 s. ISBN 80-210-3687-7.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 104 s. ISBN 80-210-3687-7.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 335s. ISBN 80-246-0841-3

VALIHOVÁ, Marta. *Psychológia výchovy. 1. časť, Všeobecné otázky psychológie výchovy*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela, 2011. 85 s. ISBN 978-80-5570-197-4

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 320 s. ISBN 978 – 80 – 7367 – 387 – 1

WILLERTON, Julia. *Psychologie mezilidských vztahů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, 160s. ISBN 978-80-247-3924-3

ČEVELOVÁ, Marie. *Agresivita mezi dětmi v podmínkách školy*. Bakalářská práce, Olomouc 2011

MAKARENKO, Anton Semenovič. *O výchově dětí v rodině*. 2. vyd. Praha, 1948.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 332 s. ISBN 80 – 2471 – 362 – 4

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.

ŘÍČAN, Pavel., KREJČÍŘOVÁ, Dana. a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 608 s. ISBN 978 – 80 – 247 – 1049 – 5

ZVÁROVÁ, Jana. *Základy statistiky pro biomedicínské obory*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 220s. ISBN 80-7184-786-0

Internetové zdroje:

FEDERACIARODIN – *Federácia rodín za svetový mier* [online]. 2013, aktualizováno 12. 3. 2013 [cit. 2013-03-26]. Dostupné z www <http://www.federaciarodin.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=236&Itemid=223>.

MPSV [online]. 2013, aktualizováno 7. 4. 2009 [cit. 2011-03-26]. Národní zpráva o rodině. Dostupné z www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Pohlaví respondentů

Tabulka č. 2 Věk respondentů

Tabulka č. 3 Přehled celkového počtu žáků v jednotlivých ročnících

Tabulka č. 4 Odpovědi respondentů na otázku č. 3 – věk mých rodičů je?

Tabulka č. 5 Odpovědi na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání otce je?

Tabulka č. 6 Odpovědi na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání matky je?

Tabulka č. 7 Odpovědi na otázku č. 5 – zaměstnání otce je?

Tabulka č. 8 Odpovědi na otázku č. 5 – zaměstnání matky je?

Tabulka č. 9 Odpovědi na otázku č. 6 – moje rodina je?

Tabulka č. 10 Odpovědi na otázku č. 7 – pocházíš-li z neúplné rodiny, kdo tvou rodinu tvoří?

Tabulka č. 11 Odpovědi na otázku č. 8 – žijí tví rodiče společně?

Tabulka č. 12 Odpovědi na otázku č. 9 – máš nějaké sourozence?

Tabulka č. 13 Odpovědi na otázku č. 10 – Podílejí se oba dva rodiče na tvé výchově?

Tabulka č. 14 Odpovědi na otázku č. 11 – Kdo u vás v rodině klade větší důraz na výchovu?

Tabulka č. 15 Odpovědi na otázku č. 12 – pokud jsou tví rodiče rozvedeni, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově?

Tabulka č. 16 Odpovědi na otázku č. 13 – používají rodiče k výchově tresty, zákazy, odměny, nebo jiné výchovné prostředky?

Tabulka č. 17 Odpovědi na otázku č. 14 – jaký styl výchovy podle tebe tví rodiče používají?

Tabulka č. 18 Odpovědi na otázku č. 15 – máš se svými rodiči společné zájmy a koníčky?

Tabulka č. 19 Odpovědi na otázku č. 16 – trávíš svůj volný čas rád/a se svými rodiči?

Tabulka č. 20 Odpovědi na otázku č. 17 – tráví s tebou tví rodiče hodně času, nebo se raději věnují své práci a zálibám bez tebe?

Tabulka č. 21 Odpovědi na otázku č. 18 – jsou pro tebe tví rodiče vzorem?

Tabulka č. 22 Odpovědi na otázku č. 19 – myslíš si, že je komunikace u vás v rodině dostačující? Povídáš si s rodiči o svých problémech, ptáš se jich na rady,..?

Tabulka č. 23 Odpovědi na otázku č. 20 – používají tví rodiče při konfliktech doma mezi sebou vulgární výrazy?

Tabulka č. 24 Odpovědi na otázku č. 21 – používají tví rodiče při komunikaci s tebou spíše hodně vulgárních výrazů, anebo se před tebou snaží mluvit hezky?

Tabulka č. 25 Odpovědi na otázku č. 22 – křičí na tebe někdy rodiče, nebo ti nadávají?

Tabulka č. 26 Odpovědi na otázku č. 23 – líbí se ti, jakým způsobem s tebou tví rodiče mluví, anebo ti to vadí?

Tabulka č. 27 Odpovědi na otázku č. 24 – vadí ti, když se někdo v tvém okolí (sourozenci, kamarádi, dospělí) neovládne a začne mluvit vulgárně?

Tabulka č. 28 Odpovědi na otázku č. 25 – zaškrtni z nabídky ty nadávky, které při komunikaci s tebou používají tví rodiče.

Tabulka č. 29 Odpovědi na otázku č. 26 – používáš vulgární výrazy během každodenních činností (doma, ve škole, při rozhovorech s kamarády...), a nebo se snažíš mluvit hezky?

Tabulka č. 30 Odpovědi na otázku č. 27 – zaškrtni z nabídky nadávky, které i ty sám používáš.

Tabulka č. 31 Odpovědi na otázku č. 28 – zaškrtni z nabídky ty slova, které jsou podle tebe nejvulgárnější.

SEZNAM GRAFŮ

- Graf č. 1 Pohlaví respondentů
- Graf č. 2 Přehled celkového počtu žáků v jednotlivých ročnících
- Graf č. 3 Odpovědi respondentů na otázku č. 3
- Graf č. 4 Odpovědi respondentů na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání otce
- Graf č. 5 Odpovědi respondentů na otázku č. 4 – nejvyšší dosažené vzdělání matky
- Graf č. 6 Odpovědi respondentů na otázku č. 5 – zaměstnání otce
- Graf č. 7 Odpovědi respondentů na otázku č. 5 – zaměstnání matky
- Graf č. 8 Odpovědi respondentů na otázku č. 6
- Graf č. 9 Odpovědi respondentů na otázku č. 7
- Graf č. 10 Odpovědi respondentů na otázku č. 8
- Graf č. 11 Odpovědi respondentů na otázku č. 9
- Graf č. 12 Odpovědi respondentů na otázku č. 10
- Graf č. 13 Odpovědi respondentů na otázku č. 11
- Graf č. 14 Odpovědi respondentů na otázku č. 12
- Graf č. 15 Odpovědi respondentů na otázku č. 13

Graf č. 16	Odpovědi respondentů na otázku č. 14
Graf č. 17	Odpovědi respondentů na otázku č. 15
Graf č. 18	Odpovědi respondentů na otázku č. 16
Graf č. 19	Odpovědi respondentů na otázku č. 17
Graf č. 20	Odpovědi respondentů na otázku č. 18
Graf č. 21	Odpovědi respondentů na otázku č. 19
Graf č. 22	Odpovědi respondentů na otázku č. 20
Graf č. 23	Odpovědi respondentů na otázku č. 21
Graf č. 24	Odpovědi respondentů na otázku č. 22
Graf č. 25	Odpovědi respondentů na otázku č. 23
Graf č. 26	Odpovědi respondentů na otázku č. 24
Graf č. 27	Odpovědi respondentů na otázku č. 25
Graf č. 28	Odpovědi respondentů na otázku č. 26
Graf č. 29	Odpovědi respondentů na otázku č. 27
Graf č. 30	Odpovědi respondentů na otázku č. 28

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazníkové šetření

Příloha 2: Edukační leták pro rodiče a děti

Příloha č. 1 Dotazníkově šetření

Dobrý den,

jest studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a provádím pro účely své diplomové práce výzkum zabývající se vlivem rodinné kultury na vývoj sociální interakce dítěte. Chtěla bych Vás proto poprosit o vyplnění tohoto dotazníku, který Vám nezabere více než 10 minut Vašeho času. Dotazník obsahuje 27 otázek. Zaškrtněte vždy tu možnost, která odpovídá Vaší odpovědi. Děkuji Vám za Váš čas a pomoc.

A) část věnovaná obecným údajům a sociálnímu prostředí rodiny

NÁZEV ŠKOLY..... Třída:.....

1) Pohlaví dívka chlapec

2) Věk

10 - 11 let

12 - 13 let

14 - 15 let

16 let

3) Věk svých rodičů

30 - 35 let

36 - 40 let

41 - 45 let

46 - 50 a více let

4) Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů?

Otec: základní střední odborné vyšší odborné vysoké odborné

Matka: základní střední odborné vyšší odborné vysoké odborné

5) Zaměstnaní rodičů je?

Otec: trvale zaměstnaný nezaměstnaný přeliežlostně zaměstnaný

Matka: trvale zaměstnaná nezaměstnaná přeliežlostně zaměstnaná

6) Máte rodinu je?

úplná - 2/3 s oběma rodiči neúplná - 2/3 s jedním rodičem

doplňková - rodiče 2/3 s novým partnerem

7) Pocházeli-li z neúplné rodiny, kdo tvoří rodinu tvoří?

svobodná matka rozvedená matka či otec vdova / vdovec

8) Žijí tví rodiče společně?

ano ne

9) Máš nějaké sourozence?

ano ne

B) část zaměřená na problematiku výchovy a klíma rodinného prostředí

10) Podílejí se oba dva rodiče na tvé výchově?

ano ne

11) Kdo u vás v rodině klade větší důraz na výchovu?

matka otec oba dva stejně prarodiče

12) Pokud jsou tví rodiče rozvedeni, jak se staví nový partner rodiče k tvé výchově?

hodný přísný lhostejný nemají nového partnera nejsou rozvedeni

13) Používají rodiče k výchově tresty, zákazy, odměny, nebo jiné výchovné prostředky?

ano někdy ne

14) Jaký styl výchovy podle tebe tví rodiče používají?

Autoritativní = rozkazují mě, dávají mi zákazy, nerespektují má přání, nutné vyžadují poslušnost

Liberální = rodiče mi dávají svobodu bez omezení, mohu si dělat, co chci sám

Demokratický = rodiče mě podporují, dávají mi omezenou svobodu, místo trestů používají vlastní příklad

15) Máš se svými rodiči společné zájmy a koníčky?

ano spíše ano nevím spíše ne ne

16) Trávíš svůj volný čas rád/a se svými rodiči?

ano spíše ano spíše ne ne

17) Tráví s tebou tví rodiče hodně času, nebo se raději věnují své práci a zálibám bez tebe?

ano, tráví se mnou hodně času

snaží se být se mnou co nejčastěji

ne, spíše se věnují své práci a svým koníčkům

18) Jsou pro tebe tví rodiče vzorem?

ano spíše ano nevím spíše ne ne

C) část zaměřená na problematiku komunikace v rodině

19) Myslíš si, že je komunikace u vás v rodině dostačující? Povídáš si s rodiči o svých problémech, ptáš se jich na rady, ...?

ano spíše ano spíše ne ne

20) Používají tví rodiče při konfliktech doma mezi sebou vulgární výrazy?

ano ne pouze výjimečně

21) Používají tví rodiče při komunikaci s tebou spíše hodně vulgárních výrazů, anebo se před tebou snaží mluvit hezky?

snaží se mluvit hezky

někdy používají nadávky

často používají vulgární výrazy

22) Křičí na tebe někdy rodiče, nebo ti sprostě nadávají?

ano, někdy dost často nikdy pouze výjimečně

23) Líbí se ti, jakým způsobem s tebou tví rodiče mluví, anebo ti to vadí?

ano, líbí se mi to někdy mi to vadí ne, vadí mi to

24) Vadí ti, když se někdo v tvém okolí (sourozenci, kamarádi, dospělí) neovládne a začne mluvit vulgárně?

ano, vadí ne, jsem zvyklý/já někdy mi to vadí ne, nevadí

25) Začkrmíš nabídky ty nadávky, které při komunikaci s tebou používají tví rodiče.

sakra debile vole kozo drž hubu

hovno do háje píča jiné žádné

26) Používáš vulgární výrazy během každodenních činností (doma, ve škole, při rozhovorech s kamarády,...), anebo se snažíš vyjadřovat hezky?

ano, někdy dost často nikdy pouze výjimečně

27) Začkrmíš nabídky nadávky, které i ty sám používáš.

sakra blbečku kozo vole polib si s hů

drž hubu do háje hovno doprčec jiné žádné

28) Začkrmíš nabídky ty slova, které jsou podle tebe nejvulgárnější.

debl kráva krešén kurva hajzl

vole hovno do prdele píča fuck off

Děkuji za pomoc a přeji hezký den :-)

Příloha č. 2 Edukační leták pro rodiče a děti

KOMUNIKACE V RODINĚ

Zvláštní místo a důležitost zaujímá komunikace především v rámci mezilidských vztahů a obzvláště pak v rodině.

Pro rodiče znamená komunikace radost, prožitky ze společně stráveného času a větší poznání svého dítěte. Podobně je tomu i u dítěte. Komunikace v rodině je chvílí s příležitostí lepšího poznání, vysvětlení či objasnění věci a různých nedorozumění. Zapotřebí však je, aby v ní byla dodržována určitá pravidla nejen ze strany dětí, ale i rodičů.

Jedním ze základních pravidel v komunikaci dětí a rodičů je hlavně to, aby mezi nimi rostl vztah. K tomu je důležité si na komunikaci najít čas. Čas na komunikaci by měl být vybudován v každé rodině. Rodič by tak měl využít každou možnou chvíli k rozhovoru se svým dítětem.

Mimo čas, je však na vzájemnou komunikaci zapotřebí mít i klid. Jistě totiž není moc prospěšné a ani vhodné mluvit s dítětem ve chvíli, kdy rodič či dítě pospíchá, věnuje se nějaké své zálibě, či vykonává nějakou činnost. Daleko vhodnější je proto nechat komunikaci až na dobu, kdy oba doložní rozdělanou úlohu a budou mít na vzájemnou rozmluvu čas i klid.

Dobré je, když rodiče používají ve vzájemné komunikaci nespočet konkrétní formu a obsah. Mnohdy to totiž znamená, že o daný problém či jev mají velký zájem a jsou na ni osobně zainteresováni. Současně se tím i utvrzuje jejich vztah k dítěti.

Dalším pravidlem při komunikaci mezi rodiči a dětmi je pravidlo konkrétnosti. Na konkrétnost je zapotřebí se zaměřit nejenom ve smyslu toho, co se slabo, jaký byl děj, či jak daná událost zapůsobila na dítě, ale i z pohledu používání konkrétních slov, kterým dítě rozumí.

RADY PRO LEPŠÍ KOMUNIKACI MEZI RODIČI A DĚTI

CO JE TO KOMUNIKACE?

Komunikace je nejčastější lidskou aktivitou. Jejím prostřednictvím získáváme, popisujeme, vysvětlujeme i předáváme důležité informace. Termín komunikace má laický původ a znamená něco společně sdílet.

Dělení komunikace – verbální a nonverbální

Komunikaci můžeme rozdělit na verbální a nonverbální. Obě dvě formy komunikace se vzájemně doplňují a v některých situacích se staví do rozporu. To proto, že neverbální projev bývá jen v rozdílu od slovního projevu mnohdy nevědomě.

Verbální komunikaci je míněno vyjadřování pomocí slov, prostřednictvím jazyka. Verbální komunikace může být přímá nebo zprostředkovaná, mluvená nebo psaná, živá nebo reprodukována. Její význam je nepopiratelný. Je nezbytnou součástí sociálního života a myšlení.

Projevy nonverbální komunikace neboli řeči těla, nebývají v rámci komunikace kontrolovány tak přísně jako řeč. To je dáno zejména tím, že neverbální komunikace má více emocionální a charakterizující význam

CO JE TO AGRESIVITA?

Agresivita znamená útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. Dětská agresivita je chování dítěte, které je zaměřeno proti vstřímnému nebo rodičům projevující se útočností a útočným jednáním vůči druhému.

Příčiny agresivního chování dětí

V literatuře se dočteme, že dětskou agresivitu mohou vyvolávat různé nenaplněné tuhy nebo špatné příklady, které děti vidí ve svém blízkém okolí. Mladokdo však spojuje tuto agresivitu s dědičností, a to proto, že u

Při komunikaci mezi členy rodiny je dobré pamatovat i na pozorné naslouchání a sdělování svých pocitů anebo umění omluvy. Neměli bychom proto zapomenout na to, jak velký význam má v komunikaci s druhými právě pochvala či povzbuzení. Rodiče by měli děti chválit za všechno kladné, co udělají. Děti totiž tuto pochvalu slyšet potřebují nejenom k růstu jejich sebevědomí, ale také k vědomí, že jejich chování bylo nebo nebylo dobré, akceptovatelné, mělo kladný dopad, podařilo se anebo udělalo radost. Uvádí se, že na tři pochvaly je možné říci jednu kritiku. Při komunikaci s dětmi by se rodiče měli rozhodně vyvarovat používání jakékoliv podoby vyhrožování, manipulace. Odborníci rodičům radí, aby se svými dětmi mluvili i o tom, co jim vadí a co se jim na dětech nelíbí.

UŽITEČNÉ ODKAZY NA WEBOVÉ STRÁNKY ZAMĚŘENÉ NA KOMUNIKACI

www.spokojene-dite.cz – komunikace v rodině

www.szkolna.cz – komunikace v rodině

www.molina.cz – rodina

www.deteven.cz – výlety s dětmi

www.mocsvitani.cz – web pro rodiče o komunikaci aj.

www.pubertak.com – puberták v rodině

Bibliografické odkazy

ZÁVĚR, Z. Agresivní děti. 1. vyd. Praha: Kailash, 2001. 96 s. ISBN 80-7178-028-2
ČERNÝ, J. Dětská agrese. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Grada, 2006. 208 s. ISBN 80-7321-081-9
KREJČÍ, J. Hg. pro pedagogickou agendu. 1. vyd. Praha: Pika, 2005. 96 s. ISBN 80-7178-030-8
KOLÁŘ, J. Hg. pro pedagogickou agendu. 1. vyd. Praha: Pika, 2001. 208 s. ISBN 80-7178-031-2
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 5. vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, 2018. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 7. vyd. Praha: Grada Publishing, 2020. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9
KREJČÍ, J. Agresivní a vstřímné děti. 8. vyd. Praha: Grada Publishing, 2022. 192 s. ISBN 978-80-247-2218-9

Zpracovala: Bc. Marie Čevelová, 2. ročník prezenční formy navazujícího magisterského studia Učitelství speciální ped. pro 2. St. ZŠ a SŠ a učitelství výchovy ke zdraví UP v Olomouci

ÚSTAV SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÝCH STUDIÍ PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

Edukační leták pro rodiče a děti o komunikaci v rodině

Zpracovala: Bc. Marie Čevelová, 2. ročník prezenční formy navazujícího magisterského studia Učitelství speciální ped. pro 2. St. ZŠ a SŠ a učitelství výchovy ke zdraví UP v Olomouci

Tento informační letáček je určen rodičům a jejich dětem v rámci prevence výskytu verbální agresivity v rodinné komunikaci

Letáček je zaměřen na poskytnutí základních informací rodičům a dětem o komunikaci v rodině a projevech verbální agresivity

PREVENCE A NÁPRAVA AGRESIVNÍHO JEDNÁNÍ

V prevenci a terapii agresivního chování u dětí je důležité usilovat o zmírnění vlivu agresivity, anebo o vyloučení či přerušení vzájemného působení jejich jednotlivých faktorů. Úkolem sociální prevence má být přiměřené předvídání násilné akty s včasným omezením jejich výskytu. Předcházení agresivního chování není a ani nemůže být pouze úkolem jednoho odborníka, protože agresivita dětí je často jen obtížně řešitelná. Základem prevence je proto zajištění včasné intervence a využívání nejúčinnějších psychoterapií.

V případě eliminace agresivního chování dětí může postupovat podle deseti základních bodů:

- 1) vnímejte impulzivitu dítěte, jeho temperament,
- 2) zkusme plánovat jeho temperament, vybijte!
- 3) zkusme využít na „vybijení“ temperamentu různé sportovní aktivity,
- 4) pokud dojde k agresivnímu jednání ze strany dítěte vůči jemu dítěti, postavte se mezi ně a pomozte jim,
- 5) zamezte případnému bití,
- 6) pomozte oběma dětem, aby dořešily svůj konflikt,
- 7) nechtějte slyšet výmluvy jednoho ani druhého, učte děti, že lepší je přiznat pravdu než lhát,
- 8) učte děti, které reaguje agresivně, aby nějakým způsobem svůj čin odčinila,
- 9) učte ho se s naší pomocí omluvit,
- 10) nevylučujte ho z kolektivu dětí.

mnoha děti nelze mluvit o pravé agresivitě, se kterou se ve většině případů setkáme teprve u starších dětí.

Vliv na agresivitu u dětí mají ale i masmédiá, u kterých dnešní děti tráví nadměrně množství svého volného času. Nevědomě tak do sebe vsřebávají tímto prostředky zánorňované násilí, které u dětí může vyvolat neklid nebo touhu po vlastní moci.

Příčiny agresivního chování dětí v rodinném prostředí mohou být zapříčiněny hned několika faktory. Jedním z faktorů je nečistota výchovy ze strany rodičů, která u dítěte způsobuje nejistotu. Nejistota dětí je dána především nejjasností pravidel, odměn i trestů, které se odvíjejí podle momentální nálady rodičů. Dítě žijící v neustalé nejistotě v sobě začne postupem času budovat napětí, ze kterého se posléze vyvine agresivní chování. Nečistá výchova je nebezpečná i proto, že se z ní snadno může stát i příčina jiných sociálně patologických jevů, mezi které řadíme záškoláctví, drobné krádeže, lhaní apod. Dalším negativním faktorem, který rozvíjí příčiny agresivního chování je i dnešní uspěchaná doba a sni související dvouaktérová manželství, ve kterých už nezbyvá tolik času pro děti. Příčinami agresivity u dětí ale mohou být i rozpory mezi hranicemi, které děti musejí dodržovat doma a ve školním prostředí.

VERBÁLNÍ AGRESIVITA A JEJÍ PROJEVY

Verbální agresivita může být projevována různými formami. Nejčastější formou je verbální aktivní přímá agrese, verbální aktivní nepřímá agrese, verbální pasivní přímá agrese a verbální pasivní nepřímá agrese

Agresivní chování sklobené se slovní agresi může být vůči oběti vyjadřováno jednak vulgárními nadávkami, posmíváním se oběti a jejím zesměšňováním, ale v horším případě i vyhrůžováním, zabitím, mučením, zmlácením apod. Oběti může být vyhrožováno dvojím způsobem, a sice přímo – osobním kontaktem, anebo nepřímo, anonymně po telefonu, posíláním výhrůžných sms zpráv, kyberšikanou apod.